

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
ზოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის
ისტორიის ინსტიტუტი

სიტყვის-გება სოგრატიისი და სხვათა ფილოსოფოსთა

ტექსტი გამოსაცემად მოამზად, შესაჯალი, შენიშვნები და
ლექსიკონი დაურთო ლ ა ლ ი ძ ო წ ე ნ ი ძ ე შ

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი
1978

„სიტყვის-გება სოფრატისი ჯა სხვათა ფილოსოფოსთა“ წარმოადგენს რუსული „აპოფთეგმატას“ ქართულ რედაქციას, რომელშიც თავმოყრილია ანტიკური სანის ფილოსოფოსთა და პოლიტიკურ მოღვაწეთა ზნეთსწაელულობის ბრძნული აფორიზმები, სენტენციები და ვნომები. ტექსტი ქვეყნდება XVIII საუკუნის ძირითადი ხელნაწერების ნიხედვით. უძღვის შესავალი, და ერთვის შენიშვნები, საკუთარ სასელთა განმარტებითი საძიებელი და ლექსიკონი.

რედაქტორი: ი ვ ა ნ ე ლ ო ლ ა შ ვ ი ლ ი

კმეღქართული ფილოსოფიური კმვლები
ტმქსტები და კიეზანი VII

კუმღენი ჰვირფასი მასწავლებლის —
აკად. კ. კეკელიძის ნათელ ხსოვნას

აკოფთეგმური კრებული „სიტუვის-გება სოგრატიანი“,
მისი წყაროები და ლიტერატურული ისტორია¹

ძველი კულტურული ხალხები დიდად იყვნენ დაინტერესებული ეთიკურ-ფილოსოფიური და დიდაქტიკური ლიტერატურით. ამ ლიტერატურას განეკუთვნება ბერძნული გამონათქვამები, რომელთაგან აღსანიშნავია აპოფთეგმა, გნომი, აფორიზმი, სენტენცია, დიატრიხა და მაქსიმა.

ტერმინი „აპოფთეგმა“ ბერძნული წარმოშობისაა და აღნიშნავს მოკლე, სხარტ, მახვილ, მოსწრებულ, ღრმააზროვან გამონათქვამს. აპოფთეგმათა მთავარ დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენს მოკლე ტენდენცია, ან მორალის ცალკეული ელემენტებისა და წესების განმარტება.

რაკი აპოფთეგმა წმინდა ბერძნული წარმოშობისაა, ბერძნულ ნიადაგზევე ჩაეყარა საფუძველი ამგვარი გამონათქვამების შეგროვების საქმეს.

თავდაპირველად აპოფთეგმურ კრებულებს ადგენდნენ პედაგოგიური მიზნით. სკოლაში თხზულებების მთლიანად შესწავლის ნაცვლად ასწავლიდნენ გამოკრებილ ტექსტებს, რომლებიც თავმოყრილი იყო კრებულებში. ისინი ასევე ემსახურებოდნენ ამა თუ იმ ფილოსოფიური სისტემის ან თეორიის პროპაგანდას.

აპოფთეგმათა კრებულები შეიცავენ აგრეთვე ამა თუ იმ ისტორიული პიროვნების მოკლე მოძღვრებას, ზნეობრივი ხასიათის მოთხრობას, ან ბიოგრაფიულ ეპიზოდს.

ჩვენს დრომდე მოღწეული ერთ-ერთი ყველაზე ძველი კრებულის ავტორია ჰიპოკრატე (V ს. ჩვენს ერამდე). მისი შრომა შეიცავს რვა ტრაქტატს, მათ შორის ყველაზე ცნობილია „აფორიზმები“ (მაგალითად: „ცხოვრება ხანმოკლეა, გზა ზელოვნებისა ხანგრძლივია, მოხერხებული შემთხვევა წამიერია, ცდა მაცდურია, მსჯელობა

¹ გამოკლევა ამ კრებულის შესახებ იხ. ლ. ძოწენიძე, რუსული „აპოფთეგმატას“ ქართული რედაქციები, სსრ მეცნ. აკადემიის გამბა, 1959.

რთულია“; ან „სადაც ადამიანების სიყვარულია, იქ შენი ხელოვნების სიყვარულიცაა“).

დიდაქტიური ლიტერატურა ვრცელდებოდა არა მარტო პროზაულად, არამედ პოეზიის საშუალებითაც. პოეტური გამონათქვამები გნომური ელეგიის სახით გადაამუშავეს სოლონმა (638—558 წწ. ჩვ. ერამდე), ფეოგნიდე მეგარელმა (597 წ. ჩვ. ერამდე) და სხვებმა. გნომურ პოეზიას განეკუთვნება ცნობილი „ოქროს გამონათქვამებიც“, რომლის ავტორია არა ფილოსოფოსი პითაგორი, არამედ რომელიღაც გვიანდელი პითაგორელი.

ელინიზმის ეპოქაში გამოჩნდნენ მწერლები და ორატორები, რომლებიც თავიანთი მოძღვრებით ემხრობოდნენ ძველ სოციატულ სკოლებს — კინიკოსებსა და კირინეელებს. მორალურ-ფილოსოფიური მოძღვრების პოპულარიზაციისათვის მათ შექმნეს განსაკუთრებული ლიტერატურული ფორმა დიათრიბა, ხრია და აპოფთეგმა და თავიანთი პროპაგანდის არა მეცნიერული ტრაქტატი, არამედ ყველასთვის გასაგებ ენაზე დაწერილი სიტყვა ან საუბარი, რომელიც ჰაზვს იყო სარკასტული პოლემიკით ზნეობის უარყოფით მხარეებზე. ამ ლიტერატურული ფორმის შემქმნელია ბიონ ბორისტენელი პერიპატოელი (III ს. I ნახევარი ჩვ. ერამდე), რომელიც ქადაგებდა ზომიერ პედონისტურ ცინიზმს, ხოლო მისი მიმდევარი იყო თელესი (II ს. ჩვ. ერამდე).

კინიკოსთა მიერ შექმნილ მორალურ-ფილოსოფიურ კრებულებს დიდი პოპულარობა მოუპოვეს სტოელებმა. ამ ფილოსოფიური სკოლის წარმომადგენლები იყვნენ სენეკა, ეპიქტეტი, მარკ ავრელიუსი, რომლებიც თავიანთ მსოფლმხედველობას გვაცნობდნენ ცოდნის ცალკეული საკითხების მიხედვით თეორიულ ტრაქტატებში, ლექციებში, წერილებსა და პოპულარულ თხზულებებში.

ეპიქტეტის მოწაფეს ფლავიოს არიანეს ეკუთვნის „ეპიქტეტის განსჯანი“ (8 წიგნად). მათგან ჩვენამდე მოაღწია პირველმა ოთხმა წიგნმა. მასში გადმოცემულია ფილოსოფოს ეპიქტეტის მოძღვრება. ეს არის არსებითად საუბრების ან დიათრიბების ჩანაწერები. ეპიქტეტი იყო რომაული სტოიციზმის ყველაზე კეთილშობილი გამომხატველი, დიდებული და ლამაზი სულის ადამიანი, რომლის მონური სამოსი უფრო დიდ პატივისცემასა და აღტაცებას იწვევდა, ვიდრე ავგუსტუსის შემკვიდრების მეფური მოსასხამი.

უძველესი აპოფთეგმური კრებულის ავტორად ითვლება არისტოტელეს მოწაფე და პერიპატოელთა სკოლის მეთაური თეოფრასტეც. მას მიეწერება შრომა — „ზნეობრივი ხასიათები“, რომელ-

შიც მოცემულია ლოგიკურად დამუშავებული განსაზღვრანი ადამიანის ზნეობრივად ნაკლული მხარეებისა. მასში ადამიანთა ხასიათები ილუსტრირებულია კონკრეტული ქცევის ნიმუშებით.

ყველაზე მეტად ელინისტურ პერიოდში გავრცელდა დიდაქტიკურ-მორალური ზანსათის კრებულები. ეს გაპირობებული იყო იმ დიდი ძვრებით, რომელნიც თან მოჰყვა ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობებს, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის კულტურის სინთეზს და ცივილიზაციის დიდ აღმავლობას. ქვეყნის მმართველები ხელს უწყობდნენ მეცნიერების წინსვლას. ზოგჯერ თავადაც იყვნენ მეცნიერების ენთუზიასტები. განათლება გახდა დიდი ძალა და სიმდიდრეზე მეტად ფასობდა².

კლასიკური პერიოდის ბერძნული კულტურა იყო ადამიანთა საზოგადოების ნორმალური და განუმეორებელი ბავშვობის გამოხატულება³. თუნდაც ამიტომ არ შეიძლებოდა ელინისტური კულტურა ყოფილიყო კლასიკურის პირდაპირი გაგრძელება. აქ გრანდიოზული, დიდებული იცვლება პირადით, ცხოვრებისეული მოვლენების ღრმა წვდომა—ზედაპირული ზუსტი დაკვირვებით. ამის მიზეზი იყო ცვლილებები საზოგადოებრივ და ეთიკურ სფეროში. ბერძნული პოლისის ძველი მოქალაქე ამიერიდან პოლიტიკურად და ეკონომიურად აღარ ეკუთვნოდა თავის თავს. მისი ბედი დამოკიდებული იყო გარეშე ძალებზე, რომელზეც მას აღარავითარი გავლენა აღარ აქვს. ბუნებრივია, რომ ასეთ პირობებში ადამიანი ისწრაფვის ჩაიკეტოს თავის თავში და ისე გადაწყვიტოს პირადი და მორალის საკითხები, ცხოვრების მიზნის და არსის პრობლემები⁴.

ელინიზმმა დააწესა მეცნიერებაში ცოდნის ათვისება თავისებური მეთოდით (მოკლე გზით). ბევრი ნაწარმოები გაქრა იმიტომ, რომ მათ არ სწავლობდნენ სკოლაში. საზოგადოების დიდი ნაწილი თხოულობდა მოკლე და მსუბუქ საკითხავს. ამან განაპირობა ეკლეკტიკური კრებულების შედგენა. ასეთ კრებულებს ერქვა *ἐπιτομαί*, რაც აგრეთვე ნიშნავს ოფიციალურ სამეფო ეურნალს ან შემუარებს.

ამ ტიპისაა პოლიენისა და ელიანის შრომები. რომაელ მწერალს ელიანს (დაახლოებით 170—230 წწ.) ეკუთვნის მორალის-

² В. Т а р н, Эллинистическая цивилизация, Изд. Иностранной литературы. М., 1949, с. 242.

³ А. Б. Р а н о в и ч, Эллинизм и его историческая роль, Изд. АН СССР, Москва-Ленинград, 1950, с. 289.

⁴ ი ქ ვ ე, გვ. 292.

ტური სულით გაჟღენთილი „პრელი მოთხრობები“. აფინეიმ (აკმე დაახ. 200 წ.) შეადგინა უზარმაზარი კრებული „სოფისტების ნადიმი“ (15 წიგნად). ეს არის ფასდაუდებელი ენციკლოპედიური ხასიათის ნაშრომი, რომელმაც შემოგვინახა გვიანი ბერძნული ლიტერატურის უნიკალური ნიმუშები და ჩვენს დრომდე მოუღწეველი მწერლების თხზულებათა ნაწყვეტები. საინტერესოა ფილოსტრატების მიერ შედგენილი კრებულებიც. „ფილოსოფოს აპოლონ ტიანელის ცხოვრება“ და „სოფისტების ცხოვრება“ ეკუთვნის ფლავიანე ფილოსტრატეს (დაახ. 170—244 წწ.).

ამავე ტიპის კრებულების ავტორია მეორე სოფისტიკის წარმომადგენელი ორატორი მაქსიმე ტირელი (დაახ. 125—185 წწ.). მის კალამს ეკუთვნის „მივცეთ თუ არა უპირატესობა კინიკური ცხოვრების წესს“, სადაც იგი ქადაგებს კინიკურ და პლატონისტური სკოლის პრინციპებს. მეორე სოფისტიკის ტიპიური წარმომადგენელი იყო ლუკიანე (დაახ. 120—180 წწ.). შემდეგ ხანებში იგი ხდება სოფისტების განმაქიქებელი. სოფისტებისათვის დამახასიათებელ ქანრებს გარდა მან შექმნა ეგრეთ წოდებული „მენიპოვის დიალოგები“. იმპერატორ მარკ ავრელიუსს (121—180 წწ.), ფილოსოფოსს სტოელს. ეკუთვნის ფილოსოფიურ-მორალისტური ავტობიოგრაფია „თავის თავისადმი“.

ერთ-ერთი აღრინდელი და მნიშვნელოვანი აპოფთეგმური კრებულის შემდგენლად ითვლება პლუტარქე (I საუკუნე), რომელმაც ჭერ კიდევ ახალგაზრდობაში დაიწყო მრავალმხრივი შინაარსის შემცველი ტრაქტატების წერა. პლუტარქე იყენებდა სხვადასხვა დიდაქტიკურ ქანრებს, რომლებიც დამუშავებული იყო წინა თაობების მიერ. დიალოგური მანერის ნიმუშად გამოიყენა პლატონისა და მისი მოწაფის პერაკლიტე პონტოელის ფილოსოფიური შემოქმედება, ხოლო ზოგ დიალოგში მან გააცოცხლა სიმპოზიუმების ლიტერატურული ტრადიცია. პლუტარქეს ეთიკური მოძღვრება ეკლექტიკური ხასიათისაა. მასში მოცემულია პლატონიკოსებისა და პერიპატოელების, სტოელებისა და ეპიკურიელების ეთიკური შეხედულებანი. ის მორალური ატმოსფერო, რომლითაც გაჟღენთილია პლუტარქეს შემოქმედება, როგორც ჩანს, ტიპიური იყო მისი ახლობლების ყოფისათვის და შემუშავდა უკვე ელინისტურ პერიოდში. პლუტარქე არ ფიქრობდა, რომ ყველა ადამიანი შეიძლება გახდეს უნივერსალური და ერთფეროვანი სათნოების ნიმუში. „იგი როგორც მორალისტი მიზნად ისახავს სამყაროში არსებულ წინააღმ-

დეგობათა დაძლევის, ზნეობრივი დაქვეითების შეჩერებას, ადამიანის გაწმენდას ჰანკიერებისაგან და მის მორალურ აღზევებას⁵.

კინიზმის მიმდევარს ორატორს და ფილოსოფოსს დიონ ქრისტოსოზს (დაახ. 40—112 წწ.) ეკუთვნის „დიოგენი ანუ სიმამაცის შესახებ“. პერიპატოელმა სოტიონმა დაწერა შრომა „ფილოსოფოსთა შემკვიდრება“. ეს არის ბერძნული ფილოსოფიის ისტორიის გადმოცემის ცდა. ყველაზე მნიშვნელოვანი ჩვენამდე მოღწეულ კრებულებს შორის არის დიოგენე ლაერტელის (III ს.) „ფილოსოფოსთა ცხოვრებანი და სკოლების შესახებ“. აქ გადმოცემულია ფილოსოფოსთა ბიოგრაფიები და მოძღვრება სკოლების მიხედვით, დაწყებული თალესიდან და დამთავრებული მე-3 საუკუნის ფილოსოფოსებით.

ელინისტურ პერიოდში შექმნილი კრებულები შეიცავდა როგორც ისტორიულ და სანდო, ისე ფსევდო-ისტორიულ გამონაგონ, ანეგდოტურ, სრულიად მიუღებელ ცნობებსაც. ამის შესანიშნავი ნიმუშია II საუკუნის დასასრულს შედგენილი კრებული „ძველი დროების უწყისობის შესახებ“. მწერალმა, რომელმაც თავის თავს უწოდა სოკრატეს მოწაფის არისტოპოსის სახელი, ძველი დროის ყველა გამოჩენილ მოღვაწეს მიაწერა იმდენი სკანდალური ამბავი, რამდენის მოგონებაც შეძლო. თვითონ ფილიპე მეორეც კი, რომელიც არ გამოირჩეოდა მაღალი მორალური ღირსებებით, აღშფოთებული იყო ყალბი მონაპორი ცნობების პუბლიკაციით⁶.

ამ გარემოებამ განაპირობა შექმნილიყო გონივრულად შედგენილი ანთოლოგია, რომელიც დააკმაყოფილებდა თანამედროვეთა ზნეობრივ მოთხოვნილებებს. ასეთ შრომად ცნობილია იოანე სტობელის კრებული, რომელიც შედგებოდა ორი ტომისაგან და შეიცავდა ოთხ წიგნს. აქ მკითხველს შეეძლო ეპოვნა ძველი სამყაროს 260-ზე მეტი გამოჩენილი მოაზროვნისა და მწერლის გამონათქვამი. ცხოვრების ფიზიკური და სულიერი მხარის სხვადასხვაგვარ საკითხებზე. მიუხედავად შინაარსის სიმდიდრის და მრავალფეროვნებისა ეს კრებული არ გახდა პოპულარული, რაც აიხსნება, ალბათ, იმით, რომ იოანე სტობელი, როგორც წარმართი, აგროვებდა მხოლოდ საერო მწერალთა და ფილოსოფოსთა გამონათქვამებს.

ელინისტურ პერიოდში ამავე ხასიათისა იყო ისტორიული ლი-

⁵ აკ. უ რ უ შ ა ძ ე, პლუტარქე, სახელგამი, 1957, გვ. VIII.

⁶ В. Т а р н, Эллинистическая цивилизация, Изд. Иностранной литературы, М., 1949, с. 265.

ტერატურაც. ახალ სამყაროში დიდი იყო რეალობის გრძნობა, რომელიც აიძულებდა ზოგიერთს, ნაწილობრივ სამხედრო წრეებში, გაეღაშებინათ რიტორიკის წინააღმდეგ. ასე დაწერა პტოლემეოს პირველმა (დაახ. 301 წელს) ალექსანდრე მაკედონელის ისტორია ოფიციალური დოკუმენტებისა და პირადი მოგონებების საფუძველზე. ა. მაკედონელის მოღვაწეობაზე ქრონიკები შექმნეს (რომელიც საესე იყო სასწავლებრივი ამბებით) ნეარხმა, არისტობულემ, ონესიკრიტმა, ხარესმა, ეფიპმა და არისტოტელეს დისშვილმა კალისტენემ. შემდგომში ნიკიერმა მწერალმა კლიტარხოს ალექსანდრიელმა გამოიყენა ეს შრომები და შექმნა რიტორიკული ისტორია ალექსანდრე მაკედონელზე (დაახ. 280—270 წწ.). ტავრომენელმა ტიმოსმა შექმნა დასავლელი ბერძნების დიდი ისტორია. დიმიტრი ფარალერიამ, იერონიმემ, პოლიბიოსმა, ფილარქემ, არატე სიკიონელმა შექმნეს სხვადასხვა ისტორიული ნაშრომები. იერონიმეს, ფილარქეს და არატე სიკიონელის ნაშრომებს იყენებს პლუტარქე, როგორც წყაროს. თავის „პარალელურ ბიოგრაფიებში“.

პერიპატოელების გავლენა ისტორიულ მეცნიერებაზე უარყოფითი იყო, რადგან გულმოდგინებამ და ყველა ფაქტის შეგროვების სურვილმა მიიყვანა ისინი ისტორიული და ლეგენდური ცნობების განურჩევლობამდე. ამ სკოლის წარმომადგენელმა დიკიარხმა დაწერა „ელადის ისტორია“; მასვე ეკუთვნის „სპარტის კონსტიტუცია“, რომელმაც ჩვენს დრომდე ვერ მოაღწია.

ალექსანდრიაში ბიოგრაფიული ცნობები ისე არაკრიტიკულად იკრიბებოდა, რომ, როცა მოგვიანებით პლუტარქემ ამ მასალებით ისარგებლა, ქეშმარიტება და სიცრუე უკვე უიშვდოდ იყო აღრეული.

ელინიზმის ეპოქაში მოქანდაკე ანტიგონე კარისტელმა (გარდ. 225 წლამდე) დაწერა III ს. ფილოსოფოსების ბიოგრაფიები, რომლებიც სხვა ისტორიულ ცნობებთან ერთად შემოინახა დიოგენე ლაერტელმა.

იუსტინიანეს ედიქტის (529 წ.) შემდეგ, რომელსაც წარმართული ლიტერატურის და კულტურის დიდი დევნა მოჰყვა, გარკვეული დროით შეწყდა წარმართული ფილოსოფიისა და ლიტერატურის შემცველი კრებულების გამოცემა. დაიხურა ანტიკური ფილოსოფიური სკოლები. უკვე საბოლოოდ გაბატონდა და აღზევდა ქრისტიანული კულტურა და მწერლობა. ამ ფონზე მე-7 საუკუნეში გაჩნდა მოზრდილი მორალურ-დიდაქტიკური კრებული „ფუტუკარი“, რომელიც ზოგ ხელნაწერში მიეწერება მამა მაქსიმეს. მას მიიჩნე-

ვენ, ჩვეულებრივ, მაქსიმე აღმსარებლის შრომად, რომელიც ჯერ მღივნად იყო იმპერატორ ირაკლისთან, ხოლო შემდეგ მოღვაწეობდა კონსტანტინეპოლის მახლობლად მდებარე ქრისტიანულ მონასტერში (გერმანელი მკვლევარი ვაქსმუტი ამ კრებულს ათარილებს მე-10 საუკუნით). ეს ანთოლოგია ძველ წარმართულ კრებულებს ვერ შეედრება სისრულითა და მრავალფეროვნებით, მაგრამ იგი შევსებულია საღმრთო წიგნებიდან და ეკლესიის მამათა თხზულებებიდან გამოკრებილი გამონათქვამებით.

ელინისტურ და ბიზანტიურ ეპოქაში წარმართული ხანის აპოფთეგმურ კრებულებში გაერთიანდა სხვადასხვა ფილოსოფიური სისტემის წარმომადგენელთა გამონათქვამები. რელაქტორ-შემდგენლებმა ანტიკური ხანის ბრძენ კაცთა სენტენციებს მიუმატეს ახალი მასალა, აღებული ბერძნულ ენაზე თარგმნილი ძველი ებრაული თხზულებებიდან, რომელთაგან შეიძლება დავასახელოთ: ზირაქის წიხსსწარმეტყველება, ბიბლიური იგავები, სოლომონის სიბრძნის წიგნები, ეკლესიასტე და სხვა.

ქრისტიანულმა ბიზანტიურმა ლიტერატურამ მემკვიდრეობით მიიღო ანტიკური და ელინისტური ეპოქის აპოფთეგმური კრებულები და მათი მიხედვით, ნაწილობრივ მათ საწინააღმდეგოდაც, ახალი მოძღვრების შუქზე, რელიგიურ, საზოგადოებრივ წარმოდგენათა და საყოფაცხოვრებო მორალის ნორმირებისათვის შექმნა განსხვავებული ტიპის კრებულები, რომელთა დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენდა მკვეთრად გამოხატული მორალური ტენდენცია. ამ კრებულებში შეიტანეს ანტიკური ხანის ბრძენთა გამონათქვამები ძირითადად ეთიკის შესახებ, ენიიდან სწორედ მათი საშუალებით ზერხდებოდა ქრისტიმდელი და ქრისტიან მწერალთა გამონათქვამების ერთად თავმოყრა. ბევრი ბერძენი ფილოსოფოსი ქადაგებდა ბედნიერებისაკენ სწრაფვას ინტელექტუალური საწყისის განვითარების გზით და მიწიერ სიამოვნებათაგან თავის შეკავებას, სხიულთან შედარებით უპირატესობას ანიჭებდნენ სულს. სწორედ ამ ნიადაგზე ზდებოდა წარმართთა შეხედულებების დაახლოება ბიბლიურ ან ეკლესიის მამათა ქრისტიანულ იდეოლოგიასთან.

ცნობილია, რომ წარმართული და ქრისტიანული ზნეთსწავლულობის კრებულებიც აღმოცენდნენ კლასობრივი საზოგადოების წიაღში, — სოციალური უთანასწორობის ნიადაგზე და გარკვეულ კლასობრივ ინტერესებსაც გამოხატავდნენ.

ბიზანტიურ ლიტერატურაშიც დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ ბრძნულ გამონათქვამთა შერეული ანთოლოგიები. აქ მკი-

თხველი პოულობდა მაღალი ზნეობის მაგალიტს, კეთილსაგულისზ-
მო ჩინება-დარიგებას, მახვილ-მოსწრებულ სიტყვას და ცხოვრების
ბრძნულ წესსაც. ჩვეულებრივ მკითხველთა შორის, რომლებიც ამ
ანთოლოგიებს იყენებდნენ როგორც სიბრძნის წყაროს, მათ გავრ-
ცელებას ხელი შეუწყვეს იმ პირებმაც, რომელთა პროფესიული ინ-
ტერესებისათვის დიდაქტიურ-მორალური შეგონებანი აუცილებელ
საპირიერებას წარმოადგენდა. აპოფთეგმური კრებულებით სარგებ-
ლობდნენ წარმართული ხანის ცნობილი ორატორები, იურისტები,
პოეტები და ქრისტიანი მქადაგებელნი. ისინი იქიდან იღებდნენ მათ-
თვის საჭირო აპოფთეგმებს ამა თუ იმ ისტორიული პირის ბიო-
გრაფიულ ფაქტებსა და სხვა ამგვარ მასალას; ზოგჯერ თავისი გო-
ნებამაჩვილობის და მქვერმეტყველების გამომხატველ მასალებსაც.

ძველ ქართულ მწერლობას, როგორც მსოფლიოში ერთ-ერთ
მოწინავე მწერლობას, თითქმის არ დარჩენია სასულიერო ან საერო
მწერლობის რაიმე სფერო, რომელსაც იგი არ ზიარებოდეს. ცხა-
დია, ქართველ მწიგნობრებს არც აპოფთეგმათა კრებულები დაუ-
ტოვებიათ ყურადღების გარეშე.

ქართველ მთარგმნელებს მე-10 საუკუნემდე უთარგმნიათ ას-
კეტიკურ-მისტიკური ხასიათის აფორიზმებისა და სენტენციების
კრებულები. ერთ-ერთი კრებული ანბან აყიას მ:β:λ:δ: სამი სხვა-
დასხვა რედაქციით გადმოუღიათ. მეორე რედაქცია ეკუთვნის
ექვთიმე ათონელს, ხოლო მესამე თეოფილე ხუცეს-მონაზონს.

ივერიის მონასტრის მე-10 საუკუნის ხელნაწერში შემონახულა
ერთი ასკეტიკური კრებული, რომელიც დაყოფილია 33 თავად და
თითოეულში ლაპარაკია რაიმე ზნეობრივ თემაზე. ეს უნდა იყოს ის
კრებული, რომელსაც პატრიარქი ფოტი „დიდ ლიმონარს“ უწო-
დებს.

სტეფანე ათონელს გადმოუთარგმნია ბერძნულიდან იოანე
ოქროპირის „ფუტყარი“. კ. კეკელიძის ვარაუდით, XII საუკუნეში
უნდა იყოს ნათარგმნი ნილოს სინელის „ღნომანი სწავლათანი სარ-
გებლად სულისა“ და „ღნომანი განმაცყნებელნი განხრწნათთაგან და
შემაერთებელნი უხრწნელთა თანა“.

კლასიკურ ხანაში (XI—XII საუკუნეებში) შექმნილა და გავრ-
ცელებულა გარეშე წიგნთაგან გამოკრებილი გამონათქვამების რამ-
დენიმე კრებული: „სიტყვანი და სწავლანი სამეცნიერონი“, „სიბრ-
ძნისაგან მრავალთა ფილოსოფოსთასა“, „სიბრძნისაგან პლატონ

ფილოსოფიისა“⁷. ამ ტიპის ძეგლები უთარგმნიათ XV—XVIII საუკუნეებშიც, ზოგიც ქართულ ნიადაგზე შექმნილა. ასეთებია: „სწავლანი მრავალთა ფილოსოფოსთა, შუენიერნი“, „სიბრძნისაგან ფილოსოფოსთაისა“, „სწავლანი ბრძენთა და ფილოსოფოსთანი“⁸, „შეგონებანი ახიკარ ბრძნისანი“, სპარსულიდან ნათარგმნი „ყაბუს-ნამე“ და სხვა.

XVIII საუკუნეში გაიოზ რექტორის მიერ რუსულიდან ითარგმნა მარც ავრელიუსის „საყოფაცხოვრებო ჰსჯა“, „კიტაის სიბრძნე“, „ჰსჯა ათერთმეტი ქრისტიანებრი შკოლისა“, „სამეფო ტომარა“ და სხვა.

ამგვარ კრებულებს განეკუთვნება აგრეთვე რუსული „აპოფთეგმატას“ ქართული თარგმანი, რომელიც წინამდებარე წიგნად ქვეყნდება.

* * *

„აპოფთეგმატა“ ანუ „სიტყვის-გება სოგრატისი და სხვათა ფილოსოფოსთა“ ქართულ ენაზე ითარგმნა ვახტანგ მეექვსის სურვილითა და დავალებით, ერასტი თურქისტანიშვილის მიერ მოსკოვში.

ვახტანგის დაინტერესებას ამ ძეგლით აპირობებდა უპირველესად მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია, რომელიც ქართულ მწერლობას ჰქონდა დიდაქტიურ-მორალური და იგავ-არაკული ლიტერატურის თარგმნის საქმეში. ამგვარი ლიტერატურა კარგად იყო ცნობილი ისეთი განსწავლული და ერუდირებული მწერლებისათვის, როგორიც იყვნენ არჩილი, სულხან-საბა, ვახტანგ მეექვსე და დავით გურამიშვილი.

საგულისხმოა ისიც, რომ რუსეთში ყოფნის უამს ვახტანგ მეექვსე გაეცნო ევროპულ განმანათლებლურ იდეებს. ამ გარემოებამ კიდევ უფრო გააძლიერა მისი ინტერესი აპოფთეგმური კრებულებისადმი, რომლებშიც თავმოყრილი იყო ვახტანგისათვის უკვე ადრეიდანვე ცნობილი ფილოსოფოსთა და გამოჩენილ ადამიანთა გამოთქვამები.

ვახტანგისათვის, ალბათ, ისიც ცნობილი იყო, რომ „განმანათლებლობა“ ძველი სამყაროს მიღწევათა და ფილოსოფოსთა ნააზრე-

⁷ სწავლანი და სიბრძნენი ფილოსოფოსთანი, გამოსცა ი. ლოლაშვილი, 2 ტ., 1969, გვ. 27—76.

⁸ იქვე, გვ. 77—92.

ერთ იკვებებოდა: რომ განმანათლებელთა ერთი მთავარი თეზა — სახელმწიფოს სათავეში გონიერი და განათლებული მონარქი უნდა იდგეს — ძველი საბერძნეთიდან, კერძოდ, პლატონის მოძღვრებიდან მოდის.

როდესაც ვეცნობით „აპოფთეგმატას“ აგებულებას და იდეალებს, კიდევ უფრო გასაგები ხდება ვახტანგ VI საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ინტერესი მისდამი. ვახტანგის მიზანი იყო ეთარგმნა და შეედგინა პრაქტიკულად გამოსადეგი წიგნი ხალხისათვის ზნეობის წესებისა და ჩვევების სახელმძღვანელოდ.

სწორედ ამის გამო მოიპოვა „აპოფთეგმატამ“ ასეთი დიდი პოპულარობა ქართველ მკითხველებს შორის. ამაზე მეტყველებს ჩვენს ღრომდე შემონახული ამ ძეგლის შემცველი მრავალრიცხოვანი ხელნაწერი.

• • •

„აპოფთეგმატას“ რუსულ დედანს საფუძვლად დაედო პოლონური ვარიანტი. მე-17 საუკუნეში რუსეთში ევროპული კულტურისა და განათლების შემოსვლას თან მოჰყვა ახალი თარგმანების სიმრავლე. თუ წინათ რუსეთში უცხოური ლიტერატურა შემოდიოდა ბიზანტიურ-სლავური სამხრეთის საშუალებით, ახლა დასავლეთ ევროპიდან ხდებოდა ცნობილი სიუჟეტების ახალი ვერსიების გადმოღება. მხოლოდ ამჟამად, ბიზანტიური ლიტერატურის ნაცვლად, შუამავლის ადგილი დაიკირა ჩეხურმა და პოლონურმა ლიტერატურამ.

პოლონურ ლიტერატურაში ყველაზე დიდი წარმატება ჰქონდა ნაგლოვიცელი ნიკოლოზ რეის „აპოფთეგმატას“, რომელიც შედგენილია XVI საუკუნის ბოლოს და გამოიცა თერთმეტჯერ. XVII საუკუნის დასაწყისში გაჩნდა ვიტკოვსკის და ბენიამ ბუდნის კრებულები. რუსულ თარგმანს საფუძვლად დაედო ბენიამ ბუდნის „აპოფთეგმატა“, რომელ არს შემოკლებულთა რიტორებრივთა და წესისა ნაწივალელთა სიტყვათა წიგნი სამი: მათ შინა არიან დადებულ თვითოეულნი კითხვა-მიგებანი, ცხოვრება და ქცევა და იგავნი რომელ არიან სახის მეტყველებანი, და მეტყველება სხვათა და სხვათა ფილოსოფოსთა შემოკლებულთა სიტყვათა და მიგებათა. წიგნი პირველი — სწავლა სოგრატიისა“.

სრულ რუსულ ხელნაწერებს შემოუნახავთ ბენიამ ბუდნის კრებულის გეგმა, რომლის მიხედვით იგი ოთხ ნაწილად ყოფილა გაყო-

ფილი. მეოთხე წიგნში მოთხრობილია ქალების შესახებ. მას უდარებენ ბოჟაჩიოს ნოველების კრებულს ცნობილ ქალებზე.

რუსეთში „აპოფთეგმატამ“ დიდი პოპულარობა მოიპოვა. იგი ცხრაჯერ გამოიცა 1711-დან 1781 წლამდე. რუსულ ბეკდურ გამოცემებში შეტანილია „აპოფთეგმატას“ მხოლოდ პირველი სამი წიგნი.

XVIII საუკუნის ბოლოს ზოგი აპოფთეგმა შეიტანეს «Письмовник Курганова»-ში, რომელიც დიდი პოპულარობით სარგებლობდა იმ დროის რუსეთში. წიგნი განკუთვნილი იყო გრამატიკისა და სტილისტიკის სახელმძღვანელოდ, მაგრამ ამ წიგნით არ სწავლობდნენ, მას მხოლოდ გასართობად კითხულობდნენ. რუსეთში არ იყო არც ერთი ოჯახი, სადაც ამ წიგნს დიდი გატაცებით არ კითხულობდნენ. ეს კრებული გამოსცა 1975 წელს მხატვრული ლიტერატურის გამომცემლობამ და იგი მაშინვე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა.

პოლონელი მკვლევრის ლუჟნის აზრით, ბენიაშ ბუდნის კრებულს საფუძვლად უდევს პლუტარქეს მიერ შეკრებილი პოპულარული ისტორიები ძველ ფილოსოფოსებზე, შევსებული სხვადასხვა წყაროდან ამოღებული ანეგდოტური შინაარსის მასალით მეფეთა და მხედართმთავართა ცხოვრებიდან. პოლონელ ავტორს თავის მხრივ წიგნი შეუვსია მონაცემებით პოლონელ გეტმანებზე, სენატორებსა და სხვა ცნობილ ადამიანებზე.

პოლონელი მკვლევარი შენიშნავს, რომ: წიგნი თანდათან იცვებოდა ახალი მასალით და ბოლოს გადაიქცა ცოდნის ენციკლოპედიად ანტიკური სამყაროს შესახებ. ეს იყო XVIII საუკუნის პოლონეთში ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული წიგნი.

ლუჟნის განცხადება, თითქმის პლუტარქე იყოს პოლონური კრებულის ძირითადი წყარო, არ გვეჩვენება დამაჯერებლად. ჯერ ერთი, გარკვევას მოითხოვს საკითხი — ჰქონდა თუ არა ხელთ ბუდნის რაიმე მზა კრებული, თუ ბუდნის „აპოფთეგმატა“ ეკლექტიკური ხასიათის ნაშრომია?

ჩვენი მოკლე ექსკურსიდან ნათლად ჩანს, თუ რა დიდი რაოდენობით იყო ძველ სამყაროში ბრძნულ გამონათქვამთა კრებულები; ისტორიული, ყოფითი თუ ნარევი სახის ანთოლოგიები. ეს გა-

* А. Лужный, Древнепольская традиция в литературе русского просвещения, Сб.: Русская литература XVIII века и ее международные связи, Изд. «Наука», Ленинградское отделение, Ленинград 1975, с. 182—183.

რეზოლუცია, რა თქმა უნდა, ართულებს ბენიაშ ბუდნის კრებულის წყაროს ძიებას.

არქეტიპი ბენიაშ ბუდნის კრებულისა (თუკი ასეთი მართლაც არსებობდა) აქედამდ დაკარგულია. უფრო სარწმუნოა ვარაუდი, რომ კრებულის შემდგენელი იყენებდა მის დროს არსებულ სხვადასხვა ანთოლოგიებს და ისტორიულ ნაშრომებს. ძირითადი წყარო შემდგენლისათვის იქნებოდა თვით ანტიკური სამყაროს ფილოსოფოსთა ნააზრევო. მას უნდა გამოეყენებინა ქსენოფონტის „მოგონებები სოკრატეზე“, და „სოკრატეს აპოლოგია“, პლატონის, „სოკრატეს აპოლოგია“, „კრიტონი“. იოანე სტობელის ანთოლოგია და დიოგენე ლაერტელის „ფილოსოფოსთა ცხოვრება“. ამას ადასტურებს დიოგენე ლაერტელის თხზულებასთან „აპოფთეგმატას“ შედარება:

(Антистен VI, I)

„აპოფთეგმატა“

На вопрос, какая человеческая судьба самая лучшая, он сказал: — Умереть счастливым.

ამას ჰკითხეს: რომელი კაცი უფრო ბედნიერი არის? მიუგო: ყოველთაგან უფრო ბედნიერი ის არის. რომელიც ბედში აღსრულებების (I 64).

Братская близость единомыслящих, заявлял он, крепче всяких стен.

ამანვე თქვა: ძმური სიყვარული კლდისაგან უმაგრესია. (I 65).

Кто-то сказал ему: — тебя многие хвалят. — Что же, — спросил он, — я сделал дурного?

ერთმან ვინმე უთხრა: მრავალნი გაქებენ. მიუგო: რა ბოროტი მიქნია (I 74).

Добродетель — оружие, которого никто не может отнять.

მანვე თქვა: სიკეთე მოუშლელი არის იარაღი (I 75).

Он говорил, что как ржавчина съедает железо, так завистников пожирает их собственный характер.

ვიტარცა ჩვენას თვისივე გესლის შესჭამს, ეგრეთვე შემშურნესა თვისივე შური განლევს. (I, 67).

По его словам, государства погибают тогда, когда не могут более отличать хороших людей от дурных.

იმასვე ჰკითხეს: რისაგან იქნების ქვეყნის წახდენა? მიუგო: როდესაც ბოროტი განმრავლდება და კეთილი მოაკლდება (I 66).

На вопрос, кому тревожнее живется, он ответил: — Тому, кто больше всего жаждет благоденствия.

Увидев завистника мрачным, он сказал ему: — Не знаю, то ли с тобой случилось что-нибудь плохое, то ли с другим — хорошее.

Он говорил: — Великое несчастье — неумение переносить несчастье.

Старость он называл пристанищем для всех бедствий, потому что все несчастья скопляются к этому возрасту.

В самомнении он видел помету успеху.

Про богатого скупца он сказал: — Не он владеет богатством, а оно им.

Он говорил, что скупцы так заботятся о богатстве, словно оно их собственное.

ჰკითხეს: ვინ უფრო ჯავრიანი არის? მიუგო: ვისაც დიდ საქმეში სიმაღლე უნდა. სანამ დიდს საქმეს იშოვნიდეს, მანამდის შოვნას ცდილობს ჯა მისი ჯავრი აქვს; რახანც იშოვნის, ირჩებისა და მისი ეშინება, არ დაეჯარგო (I 257).

ნახა ერთი მემშურნე კაცი. დიდად მოწყენილი. და უთხრა: უბედურობა ან შენ წაგვიდებია და ან სხვას ვისმე ბედი ღამართებია (I 265).

იგივე იტყოდა: დიდი უბედურობა ის არის, კაცს უბედურობის მოთმენა არ შეეძლოს (I 260).

სიბერე ნავთსაყუდელია უბედურობიდან გაქცეულისა (I 266).

იგივე იტყოდა: კაცს რომ თავის თავისა ეგონოს. დიად, ჰკვიანი ვარო, ჰკვიანიც რომ იყოს. მაინც ბევრს დააცდენს იმითი (I 262).

ნახა ერთი მდიდარი, ძვირად მქცეველი, და თქვა: ეს კაცი სოფელსა არა ხმარობს, სოფელი ამას ჰხმარობს (I 263).

იგივე იტყოდა: ზოგნი შენის საჭონლისათვის ასრე იჭირვიან, ვითამც იმათი იყოს (I 264).

В богатстве видел движущую силу всякого дела.

Однажды он плыл по морю вместе с дурными людьми и попал вместе с ними в плен к пиратам. Спутники стали плакаться: — Мы погнбли, если нас узнают. А я погнб, если меня не узнают, — сказал Бюн.

На вопрос, стоит ли жеваться, он сказал: — Уродливая жена будет тебе наказанием, красивая — общим достоянием.

პლუტარქეს „ზნეობრივი თხზულებებიდან“ შემდგენელს გამოყენებული აქვს ისტორიული ნაწილის ერთ-ერთი შრომა „ლაკედემონელთა სხარტი გამოთქმანი“ (ზღრ.: „აპოფთეგმატას“ III წიგნი, „რომელთა შინა არიან ამბავნი ლაკედემონელთანი“).

სოფისტების გამონათქვამების წყაროდ შემდგენელი უნდა იყენებდეს ათენეის „სოფისტების ნადიმს“, ფილოსტრატების „სოფისტების ცხოვრებას“, ზოლო კინიკოსების ბრძნული გამონათქვამებისთვის მას მასალას აძლევს დიონ ქრისტოსომის „დიოგენი ანუ სიმამაცის შესახებ“, მაქსიმე ტირელის „მივცეთ თუ არა უპირატესობა კინიკური ცხოვრების წესს“ და სხვა.

ერთ-ერთი ძირითადი წყარო შემდგენლისათვის უნდა ყოფილიყო მდიდარი ანტიკური ეპისტოლარული ლიტერატურა, რომელმაც შემოგვინახა ცნობილ მოღვაწეთა და ფილოსოფოსთა ისტორიული და ფსევდო-ისტორიული წერილები. ასე მაგალითად, პლატონის წერილებში შესანიშნავად ჩანს მისი მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებისა და განვითარების გზა. პლატონი გულისტკივილით წერდა „როცა ახალმა პარტიამ დაიპყრო ძალაუფლება, მე, ისევ როგორც ყველა ახალგაზრდა, ვფიქრობდი, რომ მოსპობენ უსამართ-

საქონელი ძარღვებს ჰგავს: როგორც ძარღვები ყოველს ასოსა ხვდება, ეგრეთვე საქონლიანი კაცი ყოველგან გააწევს (I 258).

როდესმე მოუხდა ამას აკაკებთან ნაფში ჯდომა და ყაზახთა დაატყვევებს. დატყვევების უკან ჩურჩული შექნეს: თუ გვიცინეს, ავად მოგვივო. ეს პიტაკ გაიგონა და მიუგო: მე თუ ვერ მიცინეს, მართლა ავად ის მომივა (I 261).

ვიონ ბორისტელს ბრძენსა ჰკითხეს; კაცმან ცოლი შეირთოს თუ არა? მიუგო: უკეთუ ავთვალდს შეირთავ, ვერას მოისვენებ და, თუ ლამაზსა, ბევრს შეუყვარდება (I 256).

ლობას და წაიყვანენ ქვეყანას სამართლიანობის გზით, მაგრამ მე დაეინახე, რომ ახალი მმართველობის დროს წინა ეპოქა მეჩვენებოდა ოქროს ხანად. ყველაფერმა ამან გამოიწვია ჩემი რისხვა, გულფიცხობა და განზე გადგომა. მალე დაეცა 30-ის მმართველობა. როგორც ყველა ახალი ხელისუფლების დროს, დაიწყო ანგარიშსწორება ადამიანებთან და ხშირად იმდენად უსამართლოდ, რომ ჩვენს მეგობარს სოკრატეს წამოუყენეს ყოველად უსვინდისო ბრალდება როგორც ვიღაც უპატიოსნო, უღირს ადამიანს. მიიყვანეს სასამართლოში, მიუსაჯეს და მოკლეს. მოკლეს ადამიანი, რომელიც უანგაროდ ემსახურებოდა თავის თანამემამულეთა ზნეობრივი აღზრდის საქმეს. ვხედავდი რა ამას, კანონებსა და ზნეობრივ ნორმებს, ადამიანებს, რომლებიც დაკავებული იყვნენ პოლიტიკით, სულ უფრო რთულად მეჩვენებოდა სახელმწიფოს სწორად მართვა. ახლო მეგობრებისა და ერთგული ადამიანების გარეშე საქმის ხელის მოკიდება შეუძლებელია. მათი მოძებნა კი მოქალაქეთა შორის მეტად ძნელია. ბოლოსდაბოლოს დაერწმუნდი, რომ მხოლოდ სასწაულს შეუძლია ამ უკუღმართი ადამიანებისა და კანონების შეცვლა. ხელი მოკვიდე ფილოსოფიას და ვამტკიცებდი, რომ მხოლოდ ამის წყალობით შეიძლება იმის მიღწევა, რაც სამართლიანია პოლიტიკასა და პირად ცხოვრებაში. მე ვამტკიცებდი, რომ ადამიანთა მოდგმა თავს ვერ იხსნის უბედურებისაგან თუ ძალაუფლებას ხელთ არ აიღებს ქვეშაობრივი და მართალი ფილოსოფოსი, ან სახელმწიფოს მმართველები არ მიიღებენ ფილოსოფიურ განათლებას¹⁰.

ამ დაკვირვების ნაყოფია პლატონის პოლიტიკური ტრაქტატი ძალაუფლების ფილოსოფოსების ხელში მოქცევის შესახებ.

ასევე მდიდარ მასალას მისცენდა კრებულის შემდგენელს ციცერონის წერილები. თავისი მრავალმხრივი ღირსებებისა და განათლების წყალობით ციცერონი დაწინაურდა პოლიტიკურ ასპარეზზე. იგი იყო სრულიად უპრინციპო ადამიანი და არ რცხვენოდა თავისი შეხედულებების, არგუმენტების და მეგობრების შეცვლისა მომენტის მოთხოვნილების და სიტუაციის შესაბამისად. მისი პიროვნების დამახასიათებელი საუკეთესო მაგალითია ციცერონის დამოკიდებულება პრინციპულ კატონთან. ციცერონი აღტაცებული იყო კატონის შეურყეველი ერთგულებით რესპუბლიკისადმი. პრინციპულობითა და პატიოსნებით. მიუხედავად ამისა, სენატში სხდომე-

¹⁰ Т. А. М и л л е р, Письма Платона и Исократы, Сб.: Античная эпистография, Изд. «Наука», М., 1967, с. 34—35.

ბის დროს მას არაერთხელ დაუკარგავს მოთმინება სწორედ კატონის ამ თვისებების გამო. „მე მიყვარს ჩვენი კატონი შენზე არანაკლებ — წერდა იგი ატიკს — მაგრამ იგი თავისი საუკეთესო სურვილებით და მაღალი კეთილშობილებით არაერთხელ მოუტანს ზიანს სახელმწიფოს. იგი ლაპარაკობს ისე, თითქოს არის პლატონის სახელმწიფოში და არა რომულის ნაძირალებს შორის“¹¹.

ძველი სტოელების თხზულებანი დაიღუპა უკვე ძირითადად ძველ დროშივე. სტოელთა სკოლის მრავალრიცხოვანი თაყვანისმცემლები კმაყოფილდებოდნენ ძირითადად მოარული სენტენციებით, რომლებიც თავმოყრილი იყო ქრესტომატიებში. სტოელთა ფილოსოფიის პირველი პერიოდის აღსადგენად ძირითად წყაროს აქაც ეპისტოლარული ლიტერატურა წარმოადგენს.

„ურწმუნო“ ეპიკურესადმი სიძულვილმა გაანადგურა მისი ნაწერები. იგი შემოგვინახა მხოლოდ დიოგენე ლაერტელმა ციტატებისა და ეპისტოლეების სახით, სადაც მოცემულია ეპიკურეს მოძღვრების შემაჯამებელი ნარკვევი.

მდიდარ მასალას მისცემდა კრებულის შემდგენელს ფსევდო-ისტორიული ეპისტოლარული ლიტერატურა. ამ წერილებს, როგორც წყაროს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, რადგანაც აქ წერილების ძირითად საფუძვლად აღებულია აპოფთეგმები. აპოფთეგმისთვის დამახასიათებელია ორი მხარის შეჯახება და რეპლიკების გაცვლა. ერთი რეპლიკათაგანი ემსახურება სხვისი ნათქვამის უარყოფას ან დაცინვას. აპოფთეგმებში მოქმედება ხდება კონკრეტულ გარემოზე, დროსა და სივრცეზე მითითების გარეშე. ამიტომ დაპირისპირებული ფიგურები სტატიურები არიან. წერილში კი რეპლიკებს ემატება მითითება ადგილსა და დროზე, რაც საშუალებას იძლევა გაჭიანურდეს დიალოგი, რომელსაც აპოფთეგმაში წუთიერი ჩასიათი აქვს.

ეს წერილები ემსახურება კლასიკური სამყაროს გმირების განდიდებას და კინიკურ-სტოიკური მორალის ქადაგებას. წერილები ეკუთვნის სოკრატეს და მის მოსწავლეებს და შედგენილია ვრცელი სოკრატული ლიტერატურის და აპოფთეგმების საფუძველზე. ამ წერილებში შემონახულია ცინიკოს დიოგენე სინოპელის და ალექსანდრე მაკედონელის დიალოგები (შლრ.: „აპოფთეგმატა“ I 126, 129, 191, 192), სირაკუზის მეფის დიონისეს და არისტარქოს კირინე-

¹¹ М. Е. Грабарь-Пассек, Письма Цицерона, Сб.: Античная эпистолография, Изд. «Наука», М., 1967, с. 77.

ელის ურთიერთობის ამსახველი მასალა (შდრ.: I 41, 44, 53, 55, 60, 62, 63); წერილები სოკრატეზე და მის მოძღვრებაზე (I 12, 14, 41, 54, 64); დიოგენეს ცხოვრების წესისა და მახვილგონიერობის ამსახველი ფაქტები (შდრ.: I 114, 121, 123 და ა. შ.)¹².

კრებულის შემდგენლებს უხვად უსარგებლიათ ისტორიული მასალით, როგორიც არის: სხვადასხვა ავტორების მიერ შედგენილი ალექსანდრე მაკედონელის ცხოვრება, „ელადის ისტორია“ და ძირითადად ჰეროდოტე. საიდანაც პარადაპირ არის ამოღებული ლიდიის ნეფის კროისოსის ისტორია, სოლონისა და კრეზის დიალოგები, კიროსის, დარიოსის, არტაბანოსის, სპარტელების მეფეებისა და მხედართმთავრების, ინდოეთის მეფის პორის, ეგვიპტის მეფის ამასისის და სხვათა ცხოვრების ეპიზოდები და გონებამახვილობის ნიმუშები. ჩვენს მოსაზრებას ადასტურებს ჰეროდოტესა და „აპოფთეგმატას“ შესაბამისი ადგილების შეჯერება: სოლონი I 222, 225, 226, 229, 335 (შდრ.: ჰეროდოტე I 29—32, 86, 87, 88, 89); კროისოსი I 222; II 37 (შდრ.: ჰეროდოტე I 1, 6, 7, 26—56, 59, 65, 67 და სხვ.); ამასისი II 36 (შდრ.: ჰეროდოტე I 30, 77, II 43, 134); ქსერქსე II 34 (შდრ.: ჰეროდოტე VII 46, 50, 51); არტაბანოსი II 54 (შდრ.: ჰეროდოტე VII 46, 49, 50); ვიტან (ბიტონ არგოსელი) და კლეობულე I 222 (შდრ.: ჰეროდოტე I 29—32).

როდის უნდა შემდგარიყო კრებული? იგი ვერ შეიქმნებოდა ანტიკურ საბერძნეთში, რადგან აქ მოტანილია ისეთი ფილოსოფიური მიმდინარეობების წარმომადგენელთა გამონათქვამები, რომლებიც ელინისტურ ეპოქაში და ახალი წელთაღრიცხვის დასაწყისში მოღვაწეობდნენ. გარდა ამისა, წყაროთა უმრავლესობა, რომელთაც შემდგენელი იყენებდა, შედგენილია ჩვენი წელთაღრიცხვის I—III საუკუნეებში. ეს კრებული ვერ შეიქმნებოდა VI საუკუნის შემდეგაც, რადგან ამ დროიდან ისე გაძლიერდა ქრისტიანობის ტალღა და ისე მოიკიდა ფეხი ლიტერატურისა თუ სულიერ ჭფე-როში, რომ სრულიად გამორიცხული უნდა იყოს ასეთი წიგნის შედგენა, სადაც იხსენიებოდა მხოლოდ წარმართი ფილოსოფოსები. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ჩვენამდე მოღწეულ კრებულთაგან ეს ერთადერთია, სადაც არ არის შერეული ქრისტიანული სამყაროს მოღვაწეთა და ასკეტთა გამონათქვამები.

კრებულის შედგენის დროდ უნდა მივიჩნიოთ IV—V საუკუნე-

¹² Т. А. Миллер, Псевдонимистическая эпистолография, Сб.: Античная эпистолография, Изд. «Наука», М., 1967, с. 192—226.

ები. ამ პერიოდში, იმპერატორ კონსტანტინეს ედიქტით, ქრისტიანობა გამოცხადდა სახელმწიფოებრივ რელიგიად. ქრისტიანული რელიგია ისწრაფვის თავის გავლენას დაუმორჩილოს სულიერი ცხოვრების ყველა სფერო. ასეთი საშიში მეთოქეობის გამო წარმართული კულტურა იკრებს მთელ თავის სასიცოცხლო ენერგიას, მობილიზებას უკეთებს მთელ თავის ძალებს და განიცდის უკანასკნელ, ზანმოკლე აღმავლობას. მას უნდა შეენარჩუნებინა არა მარტო ძველი საბერძნეთის ეროვნული პრესტიჟი, არამედ წარმართული კულტურის მონაპოვარიც. იგი უბრუნდება ბერძნულ სიძველეებს, მის რელიგიას, ფილოსოფიას, ხელოვნებას, ლიტერატურას და ეძიებს საყრდენს V—IV საუკუნეების მონაპოვართა შორის. წარმართული კულტურა უპირისპირდება ქრისტიანულს და ეკამათება მას რელიგიურ-ფილოსოფიურ და ზნეობრივ საკითხებზე¹³.

სწორედ ამ დროს გახდა საჭირო „აპოფთეგმატას“ ტიპის კრებული შექმნა, რათა ქრისტიანული რელიგიის აპოლოგეტებისათვის ეჩვენებინათ ის დიდი გონებრივი სიბრძნე, სამყაროს შემეცნებისაკენ საოცარი მიზანსწრაფვა, პიროვნების შინაგანი სამყაროს წინ წამოწევის, მისი განწყენდის და ამაღლების დიდი სურვილი, ადამიანის მორალური ურთიერთობის საუკეთესო ნიმუშები, პიროვნული სიძლიერის იშვიათი მაგალითები, რომლებიც ანტიკურ სამყაროში წარმოიშვა.

* * *

გავარკვეთ, თუ რას წარმოადგენს „აპოფთეგმატა“ როგორც ლიტერატურული ძეგლი, როდის შეიქმნა იგი და რა წყაროების საფუძველზე. რა მნიშვნელობა ჰქონდა მას ადრეულ საუკუნეებში და რა ფუნქცია დაეკისრა ქართულ მწერლობაში. ამჯერად გვაინტერესებს, რამდენად სანდოა კრებულში წარმოდგენილ ფილოსოფოსთა თუ გამოჩენილ ადამიანთა ნააზრევის ავტორობის საკითხი. ამ მიზნით შეძლებისდაგვარად შევისწავლეთ „აპოფთეგმებში“ წარმოდგენილი გამოჩენილი ადამიანების და ფილოსოფოსების შეხედულებანი და ის სკოლები, რომელთაც ეს მოაზროვნეები ეკუთვნიათ (პითაგორელები, ელიატები, სოფისტები, კინიკოსები და კირინეელები, სტოელები, მისტიკოსები და სხვა). მათი შეხედულებანი ადამიანის ზნეობრივი ნორმებისა და ეთიკის შესახებ.

¹³ С. П о л и к о в а, Греческая проза I—IV веков н. э. Сб.: Поздняя греческая проза, Изд. Художественной литературы, М., 1961, с. 23.

ანტიკური სამყაროს ფილოსოფოსთა ნააზრევმა მხოლოდ ნაწილობრივ მოაღწია ჩვენს დრომდე. ელინისტური კრებულები კი (მათ შორის პლუტარქეს და დიოგენე ლაერტელიც) სავსებით სანდო წყაროს არ წარმოადგენს, რადგანაც თავად ისინიც იყენებდნენ ისეთ მასალას, რომელთა სანდოობის საკითხი ექვის ქვეშ არის დაყენებული. ხომ არ არიან მართალნი ა. ბელოვი და ლ. ვილსკერი, როდესაც ამბობენ, რომ საექვო უნდა იყოს დასახელებულ პირთა ავტორობა, რადგანაც ხალხს ჩვეულებად აქვს მიაწეროს ამა თუ იმ გამომჩენილ პიროვნებას სხვადასხვა გამონათქვამები?¹⁴

აქვე უნდა მოვიხმოთ „აპოფთეგმათა“ ისტორიის დიდი მკვლევარის ვ. ტროიცკის აზრი: თუმცა „აპოფთეგმებში“ ბევრი არაზუსტი ცნობა და შეცდომაა, მათი ნდობის საკითხი მაინც დადებითად უნდა გადაიჭრას.¹⁵

მართლაც, კრებულის ძირითადი მასალა სწორად არის მოღწეული ჩვენს დრომდე, რამდენადაც ამის საშუალება ზოგი წყაროს ნაწილობრივმა შეჯერებამ მოგვცა. ამასვე ადასტურებს კრებულის შედარება სხვა ქართულ აპოფთეგმურ წიგნებთან. „აპოფთეგმატას“ ბევრ გამონათქვამს პარალელი მოეპოვება ამ ძველ ქართულ „აპოფთეგმებთან“; ოღონდ ერთი და იგივე გნომი სხვადასხვა კრებულში სხვადასხვა ფილოსოფოსს მიეწერება, ან ზოგან მოხსენებულია ავტორის გარეშე, ხან დამახინჯებულია ფილოსოფოსის სახელი. ეს აიხსნება როგორც კრებულის შემდგენელთა, მთარგმნელთა და გადამწერთა დაუდევრობით, ისე იმიტაც, რომ ეს აფორიზმები კრებულებში სხვადასხვა წყაროებიდან არის შემოსული. ზოგი ნათარგმნია პირდაპირ ბერძნულიდან, ზოგიც რუსულიდან, ზოგიც ძველი თარგმანის გამოკრებას წარმოადგენს. სხვადასხვა კრებულში დაცული „აპოფთეგმების“ შედარება თვალნათელს ხდის იმ ფაქტსაც, რომ თავდაპირველი წყარო ყველა ამ კრებულისა ერთი უნდა ყოფილიყო. ზემოთ თქმულის საილუსტრაციოდ მოვიტანთ რამდენიმე მაგალითს:

„ს წ ა ე ლ ა ნ ი ს ა მ ე ც ნ ი ე რ ო ნ ი“: «(სოკრატისა) — ღმრთისაგან გეშინოდენ, მშობელთაგან გრცხუენოდენ, მოყუარეთა ერცხოდე» (I 422); „ს ი ბ რ ძ ნ ე ნ ი ძ ე ე ლ ნ ი“: «ღმერთსა მარადის პატივის-სცემდ, მშობელთაგან გრცხუენოდენ, მოყუარეთა

¹⁴ А. Белов, Л. Вильскер, Абуль-Фарадж и его «Книга замечательных историй», Изд. Художественной литературы, М.-Л., 1961, с. 260.

¹⁵ В. Троицкий, Обзор источников начальной истории египетского монашества, М., 1906, с. 182.

შეეწიე» (II 57): „ა პ ო ფ თ ე გ მ ა ტ ა“: „მისივე არისტოტელეს მცნებანი: პირველად პატივეც ღმერთსა და მასუკან მშობელთა და ყოველს კაცს სიმართლით მოექცეც“ (I 107); „სწავლანი ბრძნის ანაქსალორისანი — ღმერთი აქე, მშობელთა პატივ ეც, მეგობართ მოეხმარე და შური ნურვისი გაქვს“ (I 275).

„ს წ ა ვ ლ ა ნ ი ს ა მ ე ც ნ ი ე რ ო ნ ი“: (დემოკრიტე) — „ენაი ერთი მისცა კაცსა ბუნებამან, ხოლო ყური ორნი, რათა უმეტეს, რომელთასა ვიტყვიტ, სხვათაგან ვისმენდეთ“ (V 427); „ს წ ა ვ ლ ა ნ ი შ უ ე ნ ი ე რ ნ ი“: „მოეცა კაცთა ენა ერთი, ხოლო ყური ორი, რათა მცირედ მეტყუელებდნენ და მრავალსა ისმენენ“ (IV 24); „ა პ ო ფ თ ე გ მ ა ტ ა“: „სენკრატმა ერთს მრავლისმეტყველს უთხრა: მრავლისმეტყველებით ცოტას მოგცემენ, ამისთვის რომ ყური ორი გაქვს და ენა ერთი“ (I 106).

„ს ი ბ რ ძ ნ ი ს ა გ ა ნ მ რ ა ვ ა ლ თ ა ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს თ ა მ ს ა , ძ უ ე ლ ნ ი“: „ისოკრატ რიტორმა სწავლულებისა ვიდრემე ძირი მწარედ თქუა, ხოლო ნაყოფი ტკბილად“ (II 99); „ს ი ბ რ ძ ნ ი ს ა გ ა ნ ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს თ ა მ ს ა“: „სწავლულებისა ძირნი მწარე არიან, ხოლო ნაყოფი ტკბილ და შუენიერ“ (V 4); „ა პ ო ფ თ ე გ მ ა ტ ა“: „[არისტოტელე იტყოდა] სწავლის ძირი მწარე არის, მაგრამ ფოთოლი და ნაყოფი ტკბილი“ (I 83); ყოველი სწავლის ძირი და დასაწყისი საწყენია და რა ისწავლის თავისთვინ და სხვათათვის, დიდი სასიამოვნოა (I 84).

როგორც აღვნიშნეთ, „აპოფთეგმატაში“ ბევრი ცნობა აღრეულია, ბევრი სახელი და ფაქტი დამახინჯებული. მიუხედავად ამისა, იგი მნიშვნელოვან მხატვრულ და ეთიკურ ძეგლად უნდა ჩაითვალოს; მან ჩვენს დრომდე მოიტანა გარდასული საუკუნეების გამოჩენილ ადამიანთა ნაფიქრი და ნააზრევი. ამიტომ ეს ძეგლი თავის მხრივ შეიძლება ზოგჯერ გამოდგეს წყაროდ ამა თუ იმ ფილოსოფოსის ან გამოჩენილი ადამიანის მსოფლმხედველობის რომელიმე მომენტის ან ბიოგრაფიული დეტალის აღსადგენად. აქ ძირითადად სწორად და მწყობრად არის გადმოცემული ამა თუ იმ მოაზროვნის შეხედულება, რომელთაც დღემდე არ დაუკარგავთ არც ზნეობრივი, არც მეცნიერული, არც აღმზრდელობითი ღირებულება. იგი საუკუნეების განმავლობაში კვებავდა და შთააგონებდა კაცობრიობის საუკეთესო შვილებს, რადგან იგი აღვიძებდა სახალხო აზრს, ამაღლებდა მას მორალური ფილოსოფიის პრობლემებამდე, იწვევდა ძიებისა და შემეცნების გაძლიერებულ სურვილს.

ამ გამონათქვამთა ავტორები იყვნენ გამორჩეული ადამიანები,

რომელთაც ჰქონდათ ზნეობრივი ინტუიციის გრძნობა და წინ უსწრებდნენ თავის დროს. ისინი აყენებდნენ ისეთ მარადიულ პრობლემებს, რომლებიც დღესაც ალელვებენ კაცობრიობას.

მათი ყურადღების ცენტრში იდგა ზნეობის, ადამიანის სრულყოფის პრობლემა, რადგან მათთვის ადამიანი იყო ბუნების უმაღლესი ქმნილება. ამ ეთიკურ გამონათქვამებს ძალა შესწევდათ შეეიარაღებინათ ადამიანი ცხოვრების სიძნელეებთან საბრძოლველად, აღვიძებდნენ მასში სიკეთეს, სათნოებას და მოყვასისადმი თანაგრძნობისა და სიყვარულის გრძნობას.

„აზოფთეგმატას“ ავტორებმა იცოდნენ, რომ ადამიანის ზნეობრივი მოვალეობა და მისი ქცევის ნორმები საზოგადოებაში ყოველთვის ნათელი და მყარი არ არის. ამიტომ ეკითხებოდნენ: რა არის გულმოწყალება, პატიოსნება, ზოპიერება, სიმაჰაყე, კანონი, ბოროტება, სიმუხთლე, შური, სულმოკლეობა და სამართლიანობა, და იძლეოდნენ განმარტებას, რომელიც უნდა გადაქცეულიყო კანონად, ადამიანის ქცევის ნორმების სახელმძღვანელოდ. ისინი ამბობდნენ, რომ სახელმწიფოს მთავარი საზრუნავია მისცეს მოქალაქეს ამაღლებული ზნეობრივი ცხოვრების საშუალება, მიაჩვიოს ისინი სათნოებით ქმედებას. ამიტომ მისი მთავარი ფუნქციაა პიროვნების აღზრდა. ამას სახელმწიფო მიაღწევს მაშინ, როცა სათავეში განათლებული, კეთილშობილი, სამართლიანი და თავისი ქცევით სამაგალითო მმართველი ეყოლება:

გაეს რომ მახვილი მისცე და ბოროტს — უფროსობა, ორიე ერთია (I 284); ლეონსა ჰკითხეს: რომელ ერსა შინა არიან უზრუნველნი? მიუგო: სადაც ყოველნი თანასწორედ არიან და სიმართლე ძლიერ არს და უსამართლობა — უღონო (III 31); ვინც მრისხანე არ არის და სიმართლე უყვარს, მსაჯულად ის უნდა დასვა (II 54); ერთი სამეფო იარალი ისიც არის, კეთილი ქნას და შეცოდების პასუხი ირავეს უყოს (II 21); სამეფო კაცი არა ხარ: ოქრო შეგინახავს და მეგობრები კი დაგიკარგავს (II 38); თუ ყოველი კეთილი სრულად არა სჭირს, ერთმა კაცმა სახელმწიფოს მართვა თავს არ უნდა იღვას (II 33); ქრისეს ჰკითხეს: ქვეყნის გამგეობას რისთვის არ იპყრობ? მიუგო: ამისთვის არ ვიპყრობ, თუ ბოროტად განვაგო, ღმერთს გავარისხებ და, თუ კეთილად — თქვენა (I 342).

გამონათქვამების ავტორებმა იციან, რომ ვიდრე ქვეყანაში თავისუფლება და სამართლიანობა სუფევს, ძლიერი და თავისუფალია პიროვნება. ხოლო სახელმწიფოში ზნეობრივი ნორმების დაცემის შემდეგ ადამიანის გული უნდობლად იხურება, წყდება შრომა-

თი და აქტიური ცხოვრება, აღარ არის აზრის აღმაფრენა, ადამიანი იცემა თავის თავში და იქ ეძებს ბედნიერებასა და სულის სიმშვილეს.

აპოფთეგმები ქადაგებენ სიბრძნისა და კულტურის უპირატესობას ფულსა და სიმდიდრესთან შედარებით. ერთადერთი ნივთი, რომლის მოპოვებასაც ისინი ურჩევენ ადამიანს, ეს არის ცოდნა: მზიდარი რომ იყო, ბედს მაშინაც ნუ ენდობი! უკეთეს ყრმა ხარ, კიდეც დაბერდები! უკეთეს ლამაზი ხარ, გონჯიც მალე შეიქნები! უკეთეს სწავლული ხარ და ბრძენი, ის იქე, ამისთვის, რომ არც დაგრჩომია მაჰისა და არც ბედით შეგხლომია, ვერც მოგიშლის სიბერე, ვერც სიყრპე და ვერც მიგიღებს ბედი (I 390—393).

აპოფთეგმებში გამოთქმული სიბრძნე ხელს უწყობს ადამიანს აიცილოს სიკვდილის შიში, ცხოვრებისეული საზრუნავი, პატივმოყვარეობა. შურისძიება და ეფემერული დიდება. იგი მოაგონებს, რომ ქეშმარიტად მაღალი ადამიანური სულისათვის მთავარია არა მოხეტეელობა, სიხარბე და სულმოკლეობა, არამედ კეთილი, ადამიანური საქმეები, სწავლისა და სიბრძნის სიყვარული. მხოლოდ ამას მოაქვს უკუდადება და ამ ქვეყნიური სახელი: „სიბრძნე გსუროდეს, ისწავე და შეიკრიბე ამისთვის, რომ სიბრძნე ძვირფასი საუნჯე არის: სიმდაბლიდან სიმაღლედ აღგიტაცებს და სიგლახაკიდან — სიმდიდრედ. ვისცა თავისის ზორცის პატივი არა სთნავს, პირველი სიბრძნე და უპატიოსნესი ის არის. ამისთვის ნეტარ არს, რომელმან ჰპოოს სიბრძნე“ (I 451—452).

ეს ზნეობრივი სიბრძნე გვასწავლის, არ ავმაღლდეთ სიმდიდრეში, სასოწარკვეთას არ მივცეთ დარდში, გვიყვარდეს ქეშმარიტება, ადამიანის მაღალი ზნეობა და გონიერება, მეგობრები და კეთილის მსურველნი. გაცემათ აზრის ასეთი თავისუფლება და გამოხატვის სითამამე, ასეთი სიყვარული მეგობრებისა, მტრების სიძულვილი, ასეთი პატივისცემა განათლებული და სწავლული ადამიანებისა. ასეთი მოკრძალება სიკეთისადმი, ბოროტების სიძულვილი, ცხოვრების ასეთი სიყვარული და სიკვდილის სიძულვილი.

მკითხველი. ალბათ. სიამოვნებით წაიკითხავს და დაიხსომებს ბევრ გამონათქვამს, თუმცა მათი ენა ზოგჯერ მძიმე და მოუქნელია. „აპოფთეგმატა“ ისეთივე ძველია ქართული მწერლობისა, როგორც დიდი მწერლების მიერ შექმნილი ლიტერატურის საუკეთესო ნიმუშები. იგია ჩვენი კულტურის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც მემკვიდრეობით მივიღეთ წინა თაობებისაგან.

აკოვთემატა

რომელ არს შემოკლებულთა რიტორებრიეთა
და წესისა მასწავლელთა სიტყვათა წიგნი სამი.

მათ შინა არიან დადებულნი თვითეულნი კითხვა-მიგებანი, ცხოვრება
და ქცევა, იგავნი (რომელ არიან სახისმეტყველებანი) და მეტყველება
სხვათა და სხვათა ფილოსოფოსთა.

ბიბლიის დასაბუნად გამოყენებული ძირითადი ხელნაწერები

- S 4500 — გადაწერილია 1733 წელს მოსკოვში ვახტანგის მდივანის მელქისედეგ კავკასიძის მიერ.
- Q 548 — გადაწერილია მელქისედეგ კავკასიძის ნუსხიდან 1737 წლამდე.
- H 621 — გადაწერილია 1745 წელს მელქისედეგ კავკასიძის მიერ.
- A 1702 — გადაწერილია 1753 წელს მოსკოვში სიონის დეკანოზის ნიკოლოზის მიერ.
- A 563 — გადაწერილია მე-18 საუკუნის შუა წლებში.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: სქოლიოებში ვუთითებთ მხოლოდ ლექსიკურად და შინაარსობრივად განსხვავებულ ვარიანტებს. ტექსტი იბეჭდება ახალი ორთოგრაფიით. ყველა აპოფთეგმა დანომრილია ჩვენს მიერ.

წიგნი პირველი

მოკლელ სიტუვისება სოგრატიის და სხვათაჲ ფილოსოფოსთა

1. [სწავლა სოგრატიის]: კეთილის კაცის წესი არ არის, კაცს პირად აქებდეს და უკან კი სძრაზვიდეს.

2. ნიშანი ჭკუისა ის არის, კაცს კაცის განსაცდელში ჩაგდება უმძიმდეს.

3. სიკეთე უპკუოდ ცარიელი არის.

4. თუ საქონელი გქონდეს, ასე შეინახე, სხვისა არა ვაჟრიო რა.

5. გამარჯვება უომრად დიდი სახელი არ არის.

6. სიხარბე უსარგებლო ყოველთვის დასაყლისია.

7. შენს თვალს უფრო დაუჯერე სხვისა სიტყვისაგან.

8. არიან მრავალნი; თვისსა დაჰკარგვენ და სხვისას კი ეჭიდებიან.

9. მორჩილის შევილსათვის მამის ბრძანება მძიმე არ არის.

10. კეთილი ცოლი ქმრისათვის თავის თავის სიკვდილს განიხარებს და ბოროტი ქმრის სიკვდილისათვის მონატრეა; ამისათვის ერთი სიხარული და მხიარულებაა, ხოლო მეორე — ტირილი და სასჯელი.

11. მეგობარს ასე არგე, რომ შენ არ წახდე.

12. სოგრატი კვდებოდა და უკანასკნელი ლოცვა ესრეთ შესწირა ღმერთსა: დამბადებლო ღმერთო ყოვლისა სულისა და სიბრძნისა, შენ შეგვედრებ ჩემს სულსა!

13. პლატონ ბრძენი, ათინელი, მოწაფე სოგრატიისი. პირველად ეწოდა „არისტონ“ და შემდგომად სივრცისათვის გულისა უწოდეს პლატონ. „პლატონ“ ითარგმნების ვრცლად და რომელთამე სიტყვის სივრცელისათვის უწოდეს, ამისათვის, რომ ყოვლის კაცისაგან სოგრატიის სწავლა უკეთ ისწავლა.

¹ 1-დან 15-მდე აპოფთეგმა იბეჭდება Q 548 ხელნაწერის მიხედვით.

ამას ჰკითხეს: კაცმა თავის შემდგომად სახელი რით უნდა დაიგდოს? მიუგო: აქ კეთილის ქმნა გმარებებს², რომ ერმა გიცნას, და ბოლოს სახელი დაგრჩება.

14. ეს (პლატონ) დღეში ღმერთს მადლობას სამჯერ შესწირვიდა: კაცად დამბადე და არა პირუტყვად, ელენად და არა ბარბაროზად და სოგრატის სიცოცხლესაც მომასწარ.

15. გულმწყრალთა და მემთვრალეთ სარკეში ჩახედვას ვურჩევ, ეგების თვისი უშვერება იხილონ და მოიშალონ³. ჭავრიანი კაცი დიდად უსახურია, როგორადაც სწერენ სახის-მეტყველნი⁴. ბაგე კეთილი ჭავრისაგან გაშავდება, სისხლით აღვსილნი ძარღვნი თვალთა გააღურებენ.

16. პლატონ განურისხდა ერთს თავის მონას, იმ ჭავრზედ თვისი მოწაფე სენკრატ შეესწრა და უბრძანა: შენ ჰგევმე, მე ველარ გგევმ, ამიტომ რომ გავჭავრდი. რომელიმე მაშინ ჰგევმს, როდესაც ჭავრობს. და ფილოსოფოსი თავის თავს კი ვერ ენდო, რომ ჭავრისაგან საზომს არ გარდაჰხდეს.

17. პლატონ ჰრქვა თავის მონას: უსაცილოდ გცემდი, თუ გული არ გამჭავრებოდა.

18. ჰკითხეს, რა განყოფილება არის მცოდნეთა და უცოდნეთ შუა? მიუგო: რაც სნეულთა და მკურნალთა შუაა.

19. ანტისტენ როდესაც ლაპარაკს დაიწყებდა, დიად, გვიან გაათავებდა. პლატონ უთხრა: შენს ლაპარაკს საზომი გამგომმა უნდა დაადვას, თვარემ შენ ხომ არ იცი?

20. სიტყვის თქმა რომ გინდოდეს, გამგონე გასინჯე. თუ იმან შენი სიტყვა ვერ გაიგონა, ჭარი წაიღებს. კვალად: თუ გამგონე შეკრთა. შენს ლაპარაკს ველარ შეისმენს.

21. კორინთელთა პლატონს სთხოვეს, რათა შჯული დაუდვას. მან მოუგო: აქ შჯულს-დება არ იქნება, რომელთაც თავი ყოველთაგან უფრო ბრძენი ჰგონიათ.

22. ერთმან ვინმე პლატონს ღიმილით უთხრა: სადამდი უნდა სწავლაში იყო. მიუგო: სადამდინაც ჩემს თავის სიკეთე არ შემშურდება. უმეცარ კაცთ სიყრმეს უკან სწავლა სირცხვილად სჩანსთ, მაგრამ ფილოსოფოსნი სიკვდილამდისინ სწავლაში გააბრძნებენ თავის ცხოვრებასა.

² ეცადე A 1702.

³ მე-15 აპოთეგმა-დან ტექსტი გრძელდება S 4500-ის მიხედვით.

⁴ A 1702-ში მიწერილია: ლექსთა მოკმეღნი ესრეთ; ლექსთა მეტყველნი S 3359.

23. პლატონ იყო კაცი კეთილი, ყოველთვის ყოველი თავის თვისისა ზორტო ნება მოეკლა და ესრეთ ისწავლებოდა: კაცს სიკვდილისა ნუ ეშინიან. ესე ფილოსოფოსთაჲ ჩვეულებად შეექმნათ სიკვდილის უშიშრობა, არათუ ესრეთ თქვა: სიკვდილის ფიქრი აღარავისა ჰქონდეს, არამედ: ბრძენი კაცი იგი არს, რომელიც სიკვდილისათვის ფიქრობდეს. სიკვდილი ორი რიგია: ერთი — ბუნებით გინა ჩვეულებითი, მეორე — კეთილ-მოქმედებისა და კაის აგებულებისაგან. თავისის სიბრძნით კაცმან ყოველი თვისის ზორტის ნება და გემოვნება მოკლას და თვისგან შორად განაგდოს.

24. ამასვე ჰკითხეს: რით იცნობება ბრძენი? მიუგო: ბრძენი ის არის, რომელიც ძრახვისათვის არ შეწყუბდება და ქებისთვის არ ამბოღდება.

25. ჰკითხეს: კაცი რით იცნობება? მიუგო: როგორც ჩინური წკრიალით შეიტყობა, აგრეთვე კაცი ლაპარაკით იცნობების.

26. ჰკითხეს: რით იქნების კაცმა თავის სიცოცხლეში თავისი სამყოფინარი საზრდო იშოვნოს? მიუგო: რისაც დიდად დამკირნე არ იყო, მის მეტს ნუ მოინდომებ და სამყოფინარო საზრდო იქნების.

27. ჰკითხეს: რომელი კაცი უფრო მხნედ ითქმის? მიუგო: რომელიც თავის ჯავრს მოერევის. ჯაბანი ის არის, ვინც სიტყვას ვერ შეინახავს. იგიცა მხნედ ითქმის, რომელიც თავისის სიგლახაკის დაფარვას შეიძლებს; და კუალად მხნედ უფროსად იგი არს, რომელიც ბოროტის კაცის საქციელს არ აჰყვება.

28. ჰკითხეს: როგორს ადგილს უნდა მოერიდოს კაცი? მიუგო: საცა მტყუანი და ამპარტევანი მპყრობელობდეს და ყმაწვილი მეფობდეს.

29. ჰკვიანის კაცისაგან წყალობა თუ გინდოდეს. ავს ნურასა იქნ⁵.

30. ქვეყანა ბედნიერი მაშინ იქნების, როდესაც მსაჯული ბრძენი უჯდება.

31. რომელსაც მარტო თავის თავის გარიგება არ შეუძლია, ის სხვას მრავალს ვითარ გაარიგებს?

32. ყოვლის სიბრძნის საფუძველი მოთმინება არის.

33. ბოროტის აგებულებას შეუძლია კეთილის საქმის წახდენა.

34. მომთმინე მანამდის ვერ შეიქნები, სანამდინ შენს ნებას არ მოიკვეთ.

⁵ ამის შემდეგ S 4500 ნუსხა ნაკლულია; ტექსტი კვლავ იბეჭდება Q 548-ს მიხედვით.

35. სამთა საქმეთათვის ვწუხვარ: მდიდარი უსარგავო სიღარიბეში ჩავარდეს, ჭკვიანს ჭკუა მოაკლდეს და პატიოსანი უპატიობაში ჩავარდეს.

36. ამპარტავანს ყურს ნუ მიუგდებ, სანამღი ამპარტავნება არ მოიშალოს.

37. ქვეყნის მარიგებელთ კაცთა და უფროსთა მართებს: კაცთა ზედ გარდაცვლილნი იყვნენ. უკეთუ იმ სხვას კაცებსავეთ ისინიც მოიქცევიან, ერნი მაგდენს პატივს არ დასდებენ.

38. უკეთუ მამამ შვილი სასწავლოში არ მისცა, შვილმა მაშინვე უნდა შეიტყოს, რომ თურმე თავის მემკვიდრედ არ უნდა.

39. სულგრძელება არის, ვინც სიგლახაკისათვის არ შეწუხდება.

40. ეს გიჯობს: შენს უკან შენი საქონელი მტერს დარჩეს, ვიდრე შენს სიცოცხლეში შენს მეგობარს შესთხოვდე.

41. ა რ ი ს ტ ო ფ ი ყ ო ბ რ ძ ე ნ ი კ ი რ ი ნ ე ლ ი და მოწაფე სოგრატისა. ამას ჰკითხა დიონოსიმ: ფილოსოფოსთა სხვათ კაცთაგან უკეთეს-უმჯობესი რა აქვსთ? მიუგო: ოუ კაცმან, რაც რჯულია, ყველა იცოდეს, თავის სჯულზე უფრო მტკიცედ იდგება, ამიტომ რომ სხვას შჯულში რაც ავია, იმას აღარა იქს და, რაც კარგია, ის დარჩება. აგრეთვე ბრძენი კაცია, თუ ყველა იცის, რაც ავია; იმას აღარა იქს და, რომელიც კარგია, იმისი მოქმედი იქნება⁶.

42. ამასვე ჰკითხეს: რად უყვარსთ — ფილოსოფოსნი დიდ შემძლე კაცთა? მიუგო: ფილოსოფოსთ იციან, რით განმდიდრდებიან ანუ რით დაგლაზავდებიან. მერე ესე: თეთრით სიგლახაკე სჯობს ჭკუით სიგლახაკეს, ამისთვის რომ თეთრის უქონელს მარტო თეთრი არა აქვს და ჭკუის უქონელს იქნება. რომ ღვთის ნაბოძები თავისი სახეც, რომელიც აქვს, ისიც მოეშალოს. სრულს კაცს მართებს ჭკუა, სწავლა და გაშინჯულობა. თუ ესენი აქვს, თეთრითაც ღარიბი იყოს, მაშინც კაცს უძახიან და, თუ ესენი არა აქვს, თეთრი ბევრიც ჰქონდეს, მაინც კაცს არ დაუძახებენ.

43. ამასვე ჰკითხეს: რა სარგებელი გაქვს შენის ფილოსოფოსობისაგანა? მიუგო: ყოვლს კაცთან ყოვლის მართლის თქმა შემძლიან. ქემშარიტს ფილოსოფოსს სიკვდილისაგან არ ეშინიან და შემძლე კაცსაც მართალს ეტყვის და არც წყალობის მოკლებისა ეშინიან. მართლის თქმა მარტო კაცსაც არ იამების.

⁶ სამამულედ A 1702.

⁷ 42-ე აპოფთეგმიდან ტექსტი გრძელდება S 4500 ხელნაწერით.

44. ერთმა ვინმე გაჰკიცხა: ფილოსოფოსთ მდიდარნი სძულან და მალმალ უაღერსებენ ხოლმე. მან მიუგო: მკურნალნიც მრავალ სნეულთან მივლენ, მაგრამ ერთს მკურნალსაც ვერ ჰპოებ, რომ თავისთვის სნეულება უნდოდეს.

45. ერთმა ვინმემ შვილი მიჰგვარა სასწავლებლად და მან ხუთასი ღრპიანი სთხოვა. გაჰკვირდა კაცი იგი და უთხრა: მაგით ერთს სხვას ტყვეს ვიყიდო. მიუგო: თუცა იყიდი, მაგრამ ბიჭი იქნება. მე რომ ვასწავლი, ორი შვილი გეყოლება და შვილს იყიდი.

46. რომელიმე სტრაფითაგანი დავიდოდა არისტოფი⁸ს მაგიერ მსაჯულთანა და კიდეც გაამართლა. მან სტრაფიმა იფიქრა და თქვა: ჩემი ჰკუა სჯობს ამ ფილოსოფოსის ჰკუასა, და უთხრა: შენ რა სარგებელი გაქვს მაგ ფილოსოფოსობითა? თუ მე არ ვყოფილყავ, გაგამტყუნებდნენ. მიუგო: მე ეს სარგებელი მაქვს: რაც მე აქა ვსთქვი, ის ჩემი ნათქვამი სიტყვა მსაჯულს მოხსენდა და იმითი განემართლდი.

47. ამას უძრახეს: შენის მეგობრებისაგან თეთრს მალმალ სესხულობ! მიუგო: ამაზედ არა ვსესხულობ, რომ ჩემს დაჭირებაზედ დაეხარჯო. თეთრს როგორ უნდა დახარჯვა, შინდა, ჩემგან ისწავლონ.

48. როდესმე იყიდა ერთი კაკაბი ხუთ მინალთუნად. ერთმან ვინმე ნაყროვნებაში ჩამოართვა და უთხრა: ის არა სჯობდა, მაშინ გეყიდა, როდესაც ოთხ ფულად იქნებოდა? მიუგო: ჩემთვის ხუთი მინალთუნი ისე არის, როგორც შენთვის ოთხი ფული ფასობს. მე ეს ნაყროვანებით არ მიქნია. ამისთვის ვქენ, თეთრმა ჩემს ხელში ბევრი ხანი არ დაყოს. ვინც ძვირად არეს იყიდის, ამისთვის ის კი არა იქს, რომ სარვაგიანი კაცი დაუძახონ, თეთრის შენახვა არ უნდათ და იმიტომ.

49. ერთმა ვინმე ჰკითხა: როდის გამეზრდება შვილი სასწავლოში მრავლის ცემითა? მიუგო: ჰქვებიც ყოველგან დიდროვანი ყრიან, მაგრამ შენთვის და სხვათათვის სწორეა.

50. იმას უფრო ბევრი აქვს. ვისაც სწავლისათვის ყური მოუკრავს, ამისთვის რომ ყოველს საქმეს მსწრაფლ იქმს.

51. ჰკითხეს: ჰკუიანსა და უჰკუოს რა განყოფილება აქვს? მიუგო: ორნივე გაშიშვლებულნი განუტევენ და მაშინ სცნობ, რომელიც სიშიშვლეში უფრო დიდხანს გაათევს.

52. ამას დასძრახეს: საპართალში სტრაფი იჭირავეო, მიუგო: როდესაც ღვინი მომინდების, მზარეულსაც ვიჭირავებ.

⁸ ხელნაწერებშია: არისტოტელის].

53. პოლიენ⁹ ბრძენი არისტოფის¹⁰ სახლში შევიდა, ნახა ქალი, დიდად მორთული, და სუფრა მდიდრად დაგებული. არისტოფეს უძრახა: დიად, ხელგაშლით სცხოვრებ და ეს ფილოსოფოსთ წესი არ არის. არისტოფე მცირე ხანს დაიდუმა და ხმა არ გასცა, ვითამც არა რა სმენია ამისა შემდგომად უთხრა: დღეს აქავ ჩემი წვეული იყავ. პოლიენ სული დაიღო და უარი არღარა უთხრა. არისტოფე უთხრა: მაშ, რად აძაგე ჩემი ცხოვრება?! ვეკობ, ჩემი მდიდარი სუფრა არ გწყენია, მაგრამ თეთრი რომ დამიხარჯავს, ეს გიმძიმს? შენ ფარისეველს გაგზარ: ჩემს სახლს აძაგებ და აქედან გასვლა კი არ გინდა, აქავ ყოფნა კი გინდა¹¹.

54. დიოლენს ჰკითხა მეფემ ზიკირიელმან: რად გაუშვი სოგრატი და ახლა აქ მოხველ? მიუგო: სანამ სიბრძნე მინდოდა, სოგრატიან ვიყავ და, რახანაც თეთრი მომინდა, შენთან მოველ!

55. მეფემ უბრძანა დიოლენს; ფილოსოფოსობისა მითხარ რამე. მაგიერი პასუხი არისტოფ¹² მიუგო: მე მიკვირს, ფილოსოფოსობისას კითხულობ რასმე. უსაცილოდ, თუ ფილოსოფოსობისა მოგახსენეთ რამე, შენ გარდაუხდევინებელი ვერ მოგრჩებით. ამაზედ მეფე გაწყრა, თავის წინადად ააყენა¹³ და ბოლოს დასვა. ამისთვის არისტოფ¹⁴ არად შეწუხდა და თქვა: ღმერთო, აღლევგრძელე მეფე! თურმე ამ ალაგის მწყალობელი ბრძანდების, რომ მე აქ დამსვა. ჰქუა-ნაკლები კაცი იმას ეძებს, რომ კაის ალაგს იჯდეს, მაგრამ ფილოსოფოსნი მაგას არ ეძებენ, ამისთვის რომ ახლო-მჯდომს უქკუოს ხმასაც არ გასცემენ და შორს-მჯდომს ჰკვიანს ლაპარაკს დაუწყებენ.

56. როდესმე დიოლენს თეთრი დაეჭირა და მეფეს სთხოვა. უბრძანა: აკი აშობდი, ფილოსოფოსი არაზედ შეწუხდება? არისტოფ¹⁵ მიუგო: ჯერ გვიბოძე და მას უკან დაგვაყვედრე. აღიღო და რამდენიმე უბოძა: არისტოფ¹⁶ მოახსენა: არკი მოგახსენე, არაზედ შეეწუხდებით?

57. ერთხელ როდისმე მოუხდა ზღვაში სიარული; დაინახა, ნავით მეკობრენი რომ ზღვაში ნავებს ამტერევდნენ. ამოიღო ჩახვით

⁹ სოლენ A 1702; პოლიენ H 621.

¹⁰ აქაც სამეფგან ხელნაწერებშია: არისტოტ, არისტოტელი.

¹¹ გინდა|+ვეთნი მამებელნი აწცავე მრავალ არიან A 563.

¹² არისტოფ A 1702; H 621; სხვა ხელნაწერებშია: არისტოტ[ელი].

¹³ ააყენა|+არისტოფ A 1702.

¹⁴ ასეა A 1702-ში; სხვაგან: არისტოტელი.

¹⁵ არისტიშა A 1702, H 621; სხვაგან: არისტოტელი.

¹⁶ არისტოტ A 1702.

ფლურები და თვლა დაუწყო, ხელიდამ გაუშვა და წყალში ჩააგდო და თქვა: ოქრო ჩემგან დაიკარგოს, ისი სჯობს, ვირემ მე ოქროსაგან დავიკარგო. ნახეს ეს მეგობრეთა, რომ ოქრო აღარ ჰქონდა და ხელი აიღეს. შემდგომად, როდესაც ბევრი თეთრი იშოვნა, თავის კაცს აპკიდა და წავიდა. სიმძიმით კაცი გზაზედ დაუდგა და უთხრა: რისაც ზიდდა ვერ შეიძლო, გარდაყარე და სხვა კი წააიღე.

58. როდესმე დიოლენისთვის ებრძანა სამის ლამაზის ქალის მოყვანა. და დიოლენს უთხრა: რომელიც გინდოდეს, ის გამოირჩიე. მან სამნივე წარიყვანა და გაუშვა, და უთხრა: სამივე გამიშვიხართ, ნურც ერთს გულს ნუ დაგაკლდებათ.

59. ფ ა რ ი ს მ ე ფ ი ს შვილისას სწერენ¹⁷: მაშინდელის იმართის კერპმსახურობითა ჰყვანდათ ღმერთები — იუნონა, მინევრა და ვენერა, იმ მეფის შვილს ნება მისცეს და ჰკითხეს: ჩვენში რომელი ესჯობივართო? იუნონა დაჰპირდა ხელმწიფობასა, მინევრა — სიბრძნესა და ვენერა — ლამაზს ცოლსა. მან ყველასაგან ვენერა უფრო აჟო, და ის დაპირებულიც აუსრულა და უშოვნა ცოლი ლამაზი ელენა. ამისთვის იუნონა და მინევრა გასწყყენ და სამნივე დაინთქნენ.

60. რომელნიმე არისტოფეს¹⁸ აგინებდნენ, მან ხმა არ გასცა და განეშორა. ის უკან მიჰყვა და დაუძახა: მირბი კი, მაგრამ რისთვისინა? არისტოფე მიუგო: ამისთვის, რომ შენ ძალი გაქვს ლაპარაკისა და ბოროტისა და მე ამისი, რომ არ გავიგონო.

61. როდესმე დიოლენ ერთის თვისის მეგობრისათვის მეფეს ევედრებოდა და, დილაღ, საქმეც გაუჭირდა, შემდგომად ფერხთ ზოგხვია და გაუგონა. ერთმან ვინმე დასძახა: აქამდი რატომ ვერ გაარიგე? გაგიჭირდა? მან მიუგო: არ ვიცოდი, თუ მეფეს ყურები ფეხებზე ესხა, თვარემ უფრო მალ გავარიგებდი.

62. ამას ერთხელ მოუხდა, კორინთეს ნავით მიმავალს, მძაფრი ღელვა, კნინლა და კარაბლი იგი შეიმუხრა. ამაზედ არისტოფე დიდად შეშინდა და ფერი წაუვიდა. როდესაც ზღვა ღელვათაგან დაუყუდნა¹⁹, ერთმა მენავეთაგანმან უთხრა: თუმცა სიკვდილის უშიშრობას ჰქადაგებთ, მაგრამ ყველასაგან შენ უფრო გეშინია. მიუგო:

¹⁷ აქ წყდება 63-ე აპოფთეგმა Q 548-ში; კვლავ ვაგრძელებთ S 4500-ის მიხედვით.

¹⁸ ხელნაწერებშია: არისტოტელის.

¹⁹ დასცხრა A 1702.

მართო მე არ ვკვდებოდი. მე კარგისა და პატივის ღირსის არისტო-
ფის სიკვდილისა მეშინოდა და შენ ავის კაცის სიკვდილისა არ გე-
შინოდა.

63. როდესმე დიონისის კარზედ გაიარა არისტოფ და დიონისის
სალათა გაეკეთებინა, მიუწოდა: მოდი, ეს ჭამე და, თუცა ამის ჭამას
დაეჩვევი, უნებური აროდეს იქმნები. მიუგო: მე ნება და ცული
საქმელი მიირჩევნია უნებურობასა და კაის საქმელსა.

64. ანტისტენ იყო ბრძენი, მოწაფე სოგრატისა და ყოვლის
სიკეთით სრული. ამას ჰკითხეს: რომელი კაცი უფრო ბედნიერი
არის? მიუგო: ყოველთაგან უფრო ბედნიერი ის არის, რომელიც
ბედში აღსრულდების.

65. ამანვე თქვა: ძმური სიყვარული კლდისაგან²⁰ უნაგრესია.

66. იმასვე ჰკითხეს: რისაგან იქნების ქვეყნის წახდენა? მიუ-
გო: როდესაც ბოროტი განმრავლდება და კეთილი მოაკლდება. იქ
კეთილი არ არის. საცა კარგს პატივს არა სცემენ და ბოროტს —
უპატიობასა, ამისთვის რომ კარგის პატივის-ღება სიკეთეს განავრ-
ცობს და ბოროტის უპატიურობა სიავეს დაამცრობს. ეგრეთვე კაის
უპატიურობითა სიკეთე დამცროდება და სიავე განვრცდების.

67. ვითარცა რკინას თვისივე გესლი შესჰამს, ეგრეთვე მემშურ-
ნესა თვისივე შური განლევს.

68. ყოველს სწავლაში რომელი უმჯობესია? მიუგო: ბოროტის
განშორება.

69. ამასაც იტყოდა: ბრძენი კაცის წახედულობით არ ცხოვ-
რობს, არამედ კარგის წახედულობითა.

70. ჰკითხეს: რისთვის ცოტა გყავს შაგირდები? მიუგო: ამის-
თვის, რომ ვეცხლის წკებლით გაფყრი ხოლმე, მე მცირედის მიზ-
ნით არ ვასწავლი.

71. ამას უთხრეს: შენ რომელიმე ბოროტთაგანი გაქებდა? მი-
უგო: ვამე, თუ უცებად ბოროტი რამე შემემთხვა. ბოროტისაგან ქე-
ბა ძაგება არის.

72. ერთმან ვინმე ყრმათაგანმან ანტისტენ შეიყვარა და უქადა:
როდესაც ჩვენის ქვეყნიდან ნავი მოვა, მაშინ გმსახურებ. ანტისტენ
ქალაქში წავიდა და ყრმა თან წაიტანა; ფქვილი იყიდა და ყრმას
მისცა, წამოიღო. მათ ფასის თხოვნა დაუწყეს. მიუგო: რახანც ამ
ყრმას თავისის ქვეყნიდან ნავი მოუვა, მაშინ მოგცემ. მრავალნი

²⁰ კელისაგან A 1702, H 621.

არიან: ბევრს ჰპირდებიან და ცოტას აძლევენ. ესეც იცოდე, რომ სავაქროში დაპირებისათვის სავაქროს არ მისცემენ.

73. ამან ოდესმე საზრდო იყიდა, თვითონვე ალიკიდა და წამოიღო. ეს ყოველთ კაცთაგან განუყვირდათ. მიუგო მათ და ჰრქვა: რად გიკვირსთ? ჩემთვის მიმაქვს, სხვისათვის ხომ არა! თავისის თავისათვის მუშაკობა სირცხვილი არ არის.

74. ერთმან ვინმე უთხრა: მრავალნი გაქებენ. მიუგო: რა ბოროტი მიქმნია?

75. მანვე თქვა: სიკეთე ნოღშლეღი არის იარაღი.

76. ამასვე უძრახეს: შენს მოწაფეთ ძლიერად ჰგვემ. მიუგო: დაკოდილსა დასტაქარიც მრავალს ჰირს აჩვენებს, მაგრამ მოაჩენს, ეგრეთვე მკურნალნიც როდესაც სნეულთ მოჩენას მოიწადინებენ, მრავალს ფარეზს აქნევენებენ და მწარეს წამლებსაც შეასმევენ და, თუმცა არ დაუჭერა, უსაცილოდ მოკვდების.

77. ა რ ი ს ტ ო ტ ე ლ ი პლატონთან ფილოსოფოსობას სწავლობდა ოც წელს და შეიქმნა პატიოსანი ფილოსოფოსი და დიდის აღექსანდრეს მოძღვარი. იმას ჰკითხეს: რა მოგემატა შენის ფილოსოფოსობითა? მიუგო: მე იპას ჩემის ნებითა ვიქ, რასაც თქვენ ძალით გაქნევენებენ.

78. ამას დასძრახეს: ბოროტს კაცს მოწყალება რად უყავ? მიუგო: მაგას კი არ მივეც, კაცის სახეს მივეც²¹.

79. ჰკითხეს: მეგობართათვის როგორნი ვიყვნეთ? მიუგო: ესრეთნი იყვნით, როგორც ისინი თქვენთვის გინდოდესთ.

80. ამას ჰკითხეს: რა უფრო მალე დაბერდება? მიუგო: სიყვარული და წყალობა, აზისთვის რომ მწყალობელიც იყო ვისიმე, მოჰხდება, რომ მალ დაიფიწყო.

81. მრავალჯერ აუწყებდა თვისთა მეგობართა და მოწაფეთა: ვითარცა ღამეს ბნელს მთვარე განანათლებს, ეგრეთვე სწავლა — კაცთა.

82. სწავლული კაცი სხვისასაც მალ ნახავს, თუ რაზედ მისდევს, და უსწავლელი თავისასაც ვერ ხედავს.

83. იტყოდა: სწავლის ძირი მწარე არის, მაგრამ ფოთოლი და ნაყოფი ტკბილი.

84. ყოველი სწავლის ძირი და დასაწყისი საწყენია და, რა ისწავლის, თავისთვის და სხვისათვის დიდი სასიამოვნოა.

²¹ მაგას კი არ უყავ მოწყალება, კაცის სახეს უყავ A 1702.

85. ჰკითხეს: რა განყოფილება აქვს ჰკვიანსა და გიჟსა? მიუგო: რაც მეკლარსა და ცოცხალსა.

86. იტყოდა: სწავლა კაის ბედში კაცის განმაშვენებელი არის და უბედობაშიაც გამოსადეგი: როგორადაც დიონის მეფე სირაკუზისა თავის ტახტიდან გარდაადგეს და თვითონ კორინთეს მივიდა, სწავლული კაცი იყო, ყრმათ სწავლა დაუწყო და იმით გამოიზარდა, უკეთუ არა სცოდნოდა რა, საქმე გაუჭირდებოდა.

87. ჰკითხეს: მტყუანს თავისი ტყუილისაგან სარგებელი აქვს რამე? მიუგო: ეს სარგებელი აქვს: მართალიც რომ თქვას, აღარ დაუჭერებენ.

88. ჰკითხეს: რა არის მეგობარი? მიუგო: ერთი სული და მეორე გვამი.

89. იგივე იტყოდა: ზოგნი ასრე არიან ძვირნი, ვითამც საუკუნოდ აქ მყოფნი იყვნენ, და ზოგნი ესრეთ იაფნი, ვითამცა ხვალ დაიხოცებოდნენ.

90. ამასვე ჰკითხეს: რა არის იმედი? მიუგო: სხვა არაფერი როგორც მღვიძარისათვის ძილი.

91. ესე შეიქმნა სამოცდა ორისა წლისა და, დიად, ავად გახდა. მისის მორჩენის იმედი სუსტი იყო. მივიდნენ მისნი მოწაფენი და ჰკითხეს: რომელსა დაგვადგენ შენს ალაგსა? ამას ორი მოწაფე ჰყვანდა — სხვათაგან უფრო გამგონე და მცოდნე — ფეოფრატ ლევიტელი და იმენედენ როდისხელი. მცირე ხანს უკან არისტოტელმა ღვინო მოიპოვა, როდისხელმა და ლევიტელმან იშოვნეს და მოართვეს. დალია როდისხელისა და თქვა: ღვინო ესე ძალიანი და გემრიელი არის ქეშმარიტად. და შემდგომად ლევიტელისაც დალივა ღვინო და თქვა: ორივე კარგი ღვინოები იყო, მაგრამ ეს უფრო გემრიელი არის.²² ამა სიტყვითა ყველამ შეიტყო, რომ თავის შემდგომად ის ფეოფრატ ლევიტელი გამოარჩია. სიბრძნით ორივე აქო და თვისი ნება აღასრულა, და ლევიტელის თავის ალაგს დასმა ყველას ღვინით შეატყობინა.

ივანე კათილგონიერის არისტოტელისანი

92. შენს თავს ნურც აქებ და ნურც აძაგებ. თუ თავს იქებ, არაფერი იქნები და, თუ იძაგებ, ქვეყანას ფარისევლად აღუჩნდები.

93. ბრმას შეუძლია გზა აჩვენოს ვისმე ანუ გლახაკმან გაამ-

²² და შემდგომად ლევიტელისაც დალივა ღვინო და თქვა: „ორივე კარგი ღვინოები იყო, მაგრამ ეს უფრო გემრიელი არს“ A 1702-ში არ იკითხება.

დიდროს ვინმე? ეგრეთვე შეუძლებელ არს პატივის არ ღირსისა პატიოსნად ყოფა.

94. კაცი ზომიერად უნდა გაჯავრდეს, თვარა მეტი ჯავრი უგუნურად ქცევა არის და უღარესი ყრმათა.

95. უკეთეს კეთილი არა ჰქნა, ბოროტს მაშინაც ნუ იქ.

96. ვითარცა ოქრო ბრძმელით განწმდება, ეგრეთვე კაცი საქმეში ჩაგდებით გამოიცდება.

97. კეთილის კაცის ნიშანია უდროოდ ბოროტის მოთმინება.

98. ბოროტს ნურავის შეამთხვევ და უსამართლოს ნურავიზე მიიღებ, თვარემ შენსაც თავს ჩააგდებ უსამართლობაში.

99. ბედში მეგობარს დიდხანს ვერ იცნობ და უბედურობაში ერთ ჟამსაც იცნობ.

100. არისტოტელი ორგვარის კაცის საქმეს ჰყვირობდა: ერთს იმისას, ვისაც ტყუილად აქებენ და უხარიან, მეორესი — ტყუილად რომ აძაგებენ და არ ჯავრობს.

101. ყრმის ოსტატს უფრომს პატივც მისთა მშობელთაგან: მათგან დაბადებულა უგონო და ოსტატთაგან მიუღია კეთილ-ცხოვრებიანი გონება.

102. გაიგონა: ერთს ვისმე ამიტომ აქებენ, რომ დიდ ქალაქში დაბადებული არის. მიუგო: ხარისხის ალაგიც თუ დიდი აქვს, მეც მიქია.

103. ათინელთ მალ-მალ აძაგებდა: მრავალი კარგი სამართალი გაარიგეს, მაგრამ ბოროტს საქმეს ირჯებიან სამართალს გარდა.

104. ს ე ნ კ რ ა ტ ს, პ ლ ა ტ ო ნ ი ს მ ო წ ა ფ ე ს, ოდესმე ალექსანდრე მაკედონელმა მრავალი თეთრი გაუფზავნა და სამის ბერძულის ორშაურიანის მეტი არა აღიღო რა და სხვა ყოველივე ისევე მიუბრუნა და ესრეთ შეუთვალა: მეფეს უფრო ბევრი უხამს, ამისთვის რომ წარსაგებელიც უფრო აქვს.

105. სტუმრად იყო და ჩუმად ჯდა. ერთმა ბევრმეტყველთაგანმა ჰკითხა: ჩუმად რატომ ხარ? მიუგო: ერთხელ ერთის ჩემის სიტყვისათვის ბევრი ვინანე და ჩუმად ყოფნისათვის ჩემს დღეში არ მინანია. ამისთვის ჩუმად ყოფნა ვირჩიე. უქმის მეტყველებით კაცი ბევრს ასეთს ჟანსაცდელში ჩაუვარდების, რომ ჩუმად ყოფნით მორჩების.

106. სენკრატმა ერთს მრავლის-მეტყველს უთხრა: მრავლის-მეტყველებით ცოტას მოგცემენ, ამისთვის რომ ყური ორი გაქვს და ენა ერთი.

107. პირველად პატივეც ღმერთსა და მას უკან — მშობელთა და ყოველს კაცს სიმართლით მოექცე.

108. თუ ბოროტს განიკითხავ, ღმერთი შენ განგიკითხავს.

109. სიღარიბეს კაცს ნუ დასცინი და სიწმიდე დაიმარხე.

110. უმეტესად სიმართლის სასწორი მტკიცედ იპყარ!

111. უდიერს ნურავის უზამ ცოდნათა გინა ნდომითა.

112. ნუ ფიცავ წინაშე ღმრთისა, რამეთუ საძაველ არს.

113. დაწყველილია, ვინც მევალეს მაგიერს არ მისცემს ანუ საწყალს შეაწუხებს.

114. დ ი ო ღ ე ნ, კინიკთ მოწაფე ანტისფენისა²⁴. ამას ამისთვის უწოდეს კინიკ, ხორცილ მობილწართ საქვეყნოდ შეარცხვენდა და მოაშლევინებდა. ამისთვის განუმტერდენ და კინიკ უწოდეს.

ნახა, ერთი კაცი გასაწმედად წყალს ისხემდა. უთხრა: ჰოი კაციო, წერილის წინააღმდეგი რომ სთქვა, წყლით იმის გაწმედაც არ შეგიძლია, თუმცა დაასხა: ქალაღია და დალპება. ბოროტის საქმე და ცოდვა წყლის დასხმით ვითარ გინდა გასწმინდო? ჰოი, ბოროტი თავხედობა, მომაკდინებელი ცოდვა ერთხლის მეტად მდინარის წყლით გინდა განსწმდე?

115. ამანვე ერთს ღროს ღლისით სანთელი აანთო, გავიდა ქალაქში და ეძიებდა რასმე. ჰკითხეს: რას ეძებ? მიუგო: კაცს ვეძებ.

116. ერთხელ დაჯდა და ღიდროვანს სწავლეებს მოჰყვა და არავინ გაუგონა. შემდგომად ღორულებ ჰყვირილი დაიწყა. მრავალნი კაცნი შეკრებეს, ყურიც მიუპყრეს და ჰკრეტაც დაუწყეს. მიუგო: ეს თქვენი ღიდი სიბოროტე არ არის? კაცი ღორულებ ვჰყვირი და მრავალნი შეკრბით, როდესაც კეთილ ცხოვრებნიანს საქმეს ვქადაგებდი, მაშინ კი არავინ გამიგონეთ.

117. სტრაფჩი ათინელთ ღიდის პატივით ჰყვანდათ, მაგრამ დაბალს მოსამსახურედ უწოდდენ. ამისათვის იმათთან ლაპარაკს არ კადრულობდნენ და ისინი იმათ პირს არ ეფერებოდნენ.

118. სტუმრად აწვიეს და არ წავიდა, ჰკითხეს: რატომ არ მიხვალ? მიუგო: გუშინაც ვიყავ და ჩემის მოსვლისათვის მადლობა არ მითხრეს და ამიტომ აღარ მივალ.

²³ A 1702-ში ეს სათაური არ იკითხება.

²⁴ ანტიფენისა Q 548, ანტისფენის A 1702.

119. დაჩვეულან კაცნი; ვისაც დაჰპატიჟებენ, დიდად იგდებენ და უნდათ, რომ სტუმარი უმადლოდეს, მაგრამ დიოლენ წინა აღუდგა; მე ამისათვის უნდა მმადლობდენ, იქ მჯდომთ ჩემის სწავლით მრავალს კეთილს მიეუტან და შეემატებ.

120. დიდმა ალექსანდრემ მისი ნახვა მოინდომა, მის სახლში მივიდა და სარკმელს წინ მჯდომი დაახელა და სხვანიც მრავალნი უსხდენ. მეფე ალექსანდრე სარკმელს წინ დაუჯდა და უბრძანა: მთხოვე, რაც გინებს, და მოგცემ. მიუვო: სხვა არაა მინებს, თვინიერ მისა, რომლისაც ბოძება არ შეგეძლოს, მას ნუ მიმიღებ²⁵. ალექსანდრე მეფემ სხვა რიგის გაშინჯულობით უბრძანა: ბევრს თხოულობ, მაგრამ მაგისასაც შეძლებელ ვარ. მან მოახსენა: არ ვიცი, ჩვენში რომელი უფრო ბევრს ვთხოულობთ. მე ერთის საწვიმრისა და პარკისაგან კიდე არც არა მაქვს და არცა რა მინდა, მაგრამ შენ მაშინების მთელს სამეფოსაც კი არ სჯერდები და მრავალს განსაცდელში ვარდები შენის ქვეყნის განვრცელების გულისათვის; კნინდა და ესეც ჭგონია, რომ²⁶ ქვეყანაც შენთვის მცირე იყოს.

121. ერთმა ვინმე შიკრიკთაგანმან თქვა: დიოლენ კაცი არ არის. კაცი მე ვარ, რომ შიკრიკობა ვიცი. მიუვო: სხვა რამ სახელო ისწავლე, ეგებ მაშინ იცნა დიოლენ. თვარემ შენ ასეთის სახელოს პატრონი ხარ, მაგით დიოლენ არ იცნობება.

122. ჰკითხეს: საქმელი რა დროს სჯობს კაცისთვის საქმელად? მიუვო: მდიდრისათვის მაშინ, როდესაც მოშვიდება, და ღარიბისათვის მაშინ, როცა იშოვნის.

123. ერთს ხის მზიდველს ერთი გრძელი ხე მხარზედ გაედვა და მიჰქონდა, გზაზე დიოლენ შემოეყარა და ხის წვერი როგორმე თავში მოახვედრა. ჩვეულებისამებრ დაუძახა: ჩამოდეგ! შეხედა დიოლენ და უთხრა: კვალად მოხვედრებას თუ არ მიპირობ, მოხვედრებამდის უნდა ჩამოდგომა გეთქვა. კვალად როდესმე ეგრეთვე მოუხდა: პირველად კეტი შეაჯახეს და შემდგომად ჩამოდგომა უთხრეს. დიოლენ არგანი აღიღო, თავში დაჰკრა და უთხრა: ჩამოდეგ!

124. ერთმა ვინმე მდიმა დიოლენს კბილებში შემოჰკრა და დიოლენ ჩივილს აპირებდა. მდიმა საუპატიოდ თეთრი გაუგზავნა და შეუთვალა: ნუ იჩივლებო. დილაზედ მიდი ქალაქში გამოვიდა და დიოლენიც წინ შემოეყარა, შემოჰკრა მძილი²⁷ და კბილები ჩაამსხვრია, აღმოიღო თეთრი იგი, მისცა და ესრეთ უთხრა: რომელიც მა-

²⁵ მიმიღებ|+ვითამ სინათლეს ნუ მიშლობო A 1702.

²⁶ რომ|+სრულად A1702, A 563.

²⁷ მჭილი A 1702.

ლამა თქვენ ჩემთვის გებოძათ, ის ისრევე თქვენთვისვე მომირთმე-
ვია და ახლა თქვენ დაიდევით.

125. სიზმრის მოშიშართ ესრეთ ეტყოდა²⁸: რასაც ცხადათ იქ,
იმას არ უფრთხილდებით და სიზმრისათვის ნაღვლობთ? უბედურო-
ბა სიზმრისაგან არ გამოვალს, ბოროტის საქმისაგან გამოვალს. ამი-
სთვინ სიზმართათვის არა ხამს სიფრთხილე, ბოროტს უნდა უფრ-
თხილდებოდე. კეთილს იქმოდე, სიზმრიც არა და ცხადითაც კარგი
იქმნება.

126. მეფე ფილიპე თავისი ჭარით ქალაქს ხერსონიასა²⁹ შემო-
ადგა, რომელსაც შიგან იყო დიოლენ და ქალაქი იგი აღიღეს და დი-
ოლენ დატყვევებული მეფეს მოართვის. მეფე ამას ვერ იცნობდა და
განრისხებულნა ღბრძანა: მე ვხედავ, შენ მჩხრეველს კაცს გეცხარ.
მიუგო: მართლა ბრძანებ, შენის ხელობის განმსტრობად მოველ. მა-
კედონია ვერ გიმყოფინებია და ნებით შენს თავს განსაცდელში აგ-
დებ და სხვისას ეჭიდები? გაფრთხილდი, რომ სიციოცხლე არ დაჰკარ-
გო. გაჰკვირდა მეფე მისსა ესრეთ ვითარსა კადნიერად მეტყველე-
ბა. გამოიციოთა და შეატყო ჩისი ფილოსოფოსობა³⁰.

127. მეფე ალექსანდრემ მიუწოდა დიოგენს და არ წავიდა,
უთხრეს: თუ არ წახვალ, მოგკლავს. მიუგო: თუ მაგის მეტი არა შე-
უძლია რა, რად წავალ? ჩემი სიკვდილი ერთის კბენით ჭიასაც შეუ-
ძლია და ერთს სიკვდილს უბრალო ბალახიც მოარჩენს.

128. ნახა: ერთს კაცს საუნჯილამ ერთი სტაქანი მოეპარა და და-
სარჩობლად მიჰყვანდათ. შეხედა და თქვა: დიდს მპარავეებს პატარა
მპარავი დასარჩობლად მიჰყავთო.

129. როდესმე რომელნიმე კალისტენ ფილოსოფოსს ჰნატრიდენ:
ბედნიერი არის, რომ მეფე ალექსანდრეს უყვარს და დიდის პატი-
ვითა ჰყავს, დიოლენ ამას იტყოდა: საბრალო კალისტენ, სადილ-ვახ-
შამი მაშინ უნდა ჰპაოს, როდესაც მეფეს იშტა მოუვა. საცა ნება
არ არის, იქ ბედიც ცოტა არის. აზნაურთ, ანდაზა არის, სამსახური
წითელი დაჰირება არის.

130. როდესაც დამპირნე რისამე შეიქნებოდა, მეგობარი გამო-
ართმევდა. გაჰკიცხეს: ეს ფილოსოფოსთ წესი არ არის, რომ მეგო-
ბართაგან იღებ. მიუგო: არ ვიღებ კი, ვართმევ. თუ მეგობარია,
ყველა გაუყოფელი უნდა ჰქონდეს.

²⁸ მოშიშართათვის ესრეთ იტყოდა Q 548.

²⁹ ხერსონესის A 1702.

³⁰ ფილოსოფოსობა] + და ბრძანა განტყევა მისი მშვიდობით A 1702.

131. ნახა ერთი მდიდარი კაცი, არაფერში მისახმარი და ბრწყინვალე ტანისამოსით მოსილი, და თქვა: ეს ცხვარს ოქრო-მატყლიანსა ჰგავს. ცხვარს მატყლი ყოველთვის თავისთვის კი არ ასხია, ამისთვის რომ მალ-მალ გაჰპარსვენ. ეგრეთვე უქკუო თავის სიმდიდრეს თავისთვის ვერ შეინახავს. ვინც მიხვდება, წაიღებს და იმას მადლსაც არ ეტყვის.

132. ერთი მეჩანგე კაცი ღიდტანიანი ჩანგს უკრევდა და ყველანი ავად აძაგებდნენ და აგინებდნენ, მაგრამ ღიოლენი კი აქებდა. ჰკითხეს: რად აქებ? მიუგო: ეს ღიდტანიანი კაცი არა ყაზახობს, და ჩანგს უკრავს და იმითი რჩება.

133. ჰკითხეს: რა მგზავსიერობა აქვს საწამლავს მაკვდინებელსა? მიუგო: უკეთუ გარეულსა მკითხავ, იმას მტყუანი ეწოდების და, თუ შინაურს მკითხავ, იმას პირმფერებელი ეწოდება. ღიოლენ მტყუანსა და პირმფერებელს საწამლავიანს ნადირს უძახდა³¹.

134. რომელმა ვინმე ნივთთ შეტყობა მოინდომა და ჰკითხა: ოქრო ყვითელი რატომ არის? მიუგო: ამიტომ არის ყვითელი, რომ მრავალი შური არის მას ზედა. აგრევე კაცზედ რომ კაცმა თვალი და შური აღიღოს, იგიც გაყვითლდება, შურის ძაგება ოქროს ამსვავსა.

135. როდესმე მოუხდა აბანოში შესვლა და აბანო ავი დახვდა. ჰკითხა: აქ ვინც ებანებით, მას უკან აქედან სადღა შეხვალთ ხოლმე გასაბანადა?

136. ჰკითხეს: კაცმა ცოლი რა დროს უნდა შეირთოსო? მიუგო: ყრმათათვის აღრეა და ბერს ხომ აღარ უნდა!

137. ამაზედ თქვა: ცოლის შეურთაობა სჯობს ანჩხლის შეყვანასა და მის ფერობასა. თუცა იმან ჰკითხა: რამთვის წლისამ შევირთო? — პლატონ არჩევს: კაცი უნდა იყოს ოცდაათისა³², ოცდათერთმეტისა ან ოცდათხუთმეტისა და ქალი თექვსმეტისა, ჩვიდმეტისა, თვრამეტისა, ცხრამეტისა და ეს ბევრიც არის. ოცი წლისამ ქორწილი უნდა ქმნას. უკეთუ თვეს იკითხავს, რომელნიმე აპრილს და ივნისსა ბედნიერად ხადიან.

138. ნახა ერთი ყრმა მორთული და მოკაზმული და უთხრა: თუ კაცი ხარ, კაცს სილამაზე არ უხამს და, თუ ქალი ხარ, მორთვა ქალისაც უნდობლობა არის.

139. ნახა ყრმა სირცხვილისა მიერ წამოწითლებული, აკანკალებული. უთხრა: ყრმავ, ნუ იშიშვი, ეგ ფერი სიკეთის ნიშანი არის.

³¹ ეს აპოფთეგმა არ არის A 1702 -ში.

³² ოცდაათისა] + წლისა A 1702.

140. უცოდინარი კაცი ყრმისასა თუ ქალისასა მცირე სირცხვილისათვის ფერის კრთომას ავად გასინჯავს, მაგრამ, ყველამ უწყის, სირცხვილისათვის ფერის კრთომა სიკეთის ნიშანი არის.

141. ერთმა ვინმე უთხრა: ამ სოფელში ყოფნის დამპყირნენი ვართ? მიუგო: ყოფნის დამპყირნენი ვართ ბოროტად, ისიც დაპყირებას მიაგავს.

142. ერთი მონა ჰყვანდა, სახელად მანა ეწოდა³³. გაეპარა და სწვას მიუვიდა, მეგობრებმა ურჩივეს: ესრეთ მოძებნე, ვითარცა გაპარულის მონის წესი იყოს. მიუგო: კიცხვით მირჩევთ, თვარემ თუ მანა უდიოლენოთ გასძლებს, დიოლენ უმანაოდ როგორ ვერ გასძლებსო?

143. სტუმრად რომ წავიდოდა, ცარიელს პურსა სჭამდა. ჰკითხეს: რასა სჭამ? მიუგო: პურსა ვსჭამ კარგად გამომცხვარსა.

144. მოვიდა ქალაქისა მიდიისასა და იხილა ქალაქის კარი მეტად დიდი და კარგად შემკობილი, და თითონ ქალაქი იგი, დიად, მცირე იყო. მოქალაქეთ უთხრა: უფალო მიდელნო, კარები დახშევით, რათა ქალაქი თქვენი კარში არ გაგეჰქეს. იგავად ნათქვამია: ხიდი წყლის ზომა უნდა.

145. ყრმა ვინმე ნახა კეკლუცი, სტუმრად მიმავალი, და უთხრა: შენ ბაზის წასახდენად მიხვალ? სტუმრად ყრმათ სიარული არა ხამს, ამისთვის რომ სხვათ მიუგებს თვალსა და სისხლდაუდგრომელს სასმელი მალ წაახდენს.

146. ნახა: ერთი ყრმა, ნაზრახის ქალისაგან შობილი, ქვას ისროდა. უთხრა: ყრმავ, ქვას ნუ ისვრი, მამაშენს არ მოხვდეს.

147. ერთს ვისმე აქებდენ: დიოლენს ბევრი საჩუქარი აჩუქაო. მიუგო დიოლენ: მეც რატომ არ მაქებთ, იმ საჩუქრის მიღების ღირსი რომ შევიქნე? ბევრი არიან: იმას აქებენ, ვინც აძლევს და ვინც მიმღებლობს, იმას კი არაფრად აგდებენ. ის უფრო საქებია, ვინც ღირსეულად მიიღებს იმისაგან, ვინც აძლევს. მიცემა ყველას შეუძლია და ღირსეულობით მიმღებელი ცოტა იპოება. იგავად უთქვამს: ღირსეულობით მიიღე და ღირსს მიეცე.

148. ამასვე ჰკითხეს: ფილოსოფოსობით რა შემოსავალი გაქვს? მიუგო: თუმცა სხვა შემოსავალი არა მაქვს რა, ყოველთვის ყოველს ზედზედ მაინც მზადა ვარ და მე ესეც მეყოფის.

³³ ერქვა A 1702.

149. ერთმა ვინმე ჰკითხა დიოლენს: სადაური ხარო? მიუგო: მსოფლიო ვარ, ამისთვის რომ ყოვლის კაცის სახლი³⁴ ეს სოფელია და ნამეტნავად—ჰკვიანის კაცისა: საცა მივა, ყოველსავე სამამულედ გაიხდის, როგორადაც სწერენ: თევზთ — ზღვა, ფრინველთა — ჰური და კაცსა — სოფელი, ქვეყანა ყოველგან ერთია; თუ ჰკვიანი კაცი არის.

150. ერთმა ვინმე შვილი მიჰგვარა დიოლენს სასწავლებლად და იმ თავის შვილის ქებას მოჰყვა, რომ ეს ყრმა საკვირველის ჰკუთისა და აგებულებისა არის. დიოლენ უთხრა: თუ აგრე კი არის, მაშ ჩემგან უკეთესი ყოფილა და რაღად მაძლევ?

151. ლაქედონ ნახა დიოლენის წითლის ტანისამოსით მოსილობა და ჰკითხა: წითელი ტანისამოსი რად გაცვია, ღლესასწაული ხომ არ არის? მიუგო დიოლენ: ჩემისთანას კაცისათვის ყოველთვის ღლესასწაული არის.

152. ალექსანდრე დიდმა ლაპარაკში მოიყვანა და ჰკითხა: ჩემი არ გეშინიან? დიოლენ მოახსენა: კეთილი ხარ თუ ბოროტი? მიუგო: კეთილი, დიოლენ მოახსენა: კეთილისა სხვას ვისა შინებია, რომ მე შეგმეშინდეს?

153. ერთს მხარჯავს კაცს ორი შაური სთხოვა. იმ კაცმა გაიკვირვა და უთხრა: მე აგრე ბევრი რატომ მთხოვე და სხვათ ოროლს ფულს სჭერდები? დიოლენ მიუგო: იმათ ცოტას ამისთვის ვართმევ, რომ კვლავაც მოცემას მოველი და შენ, არ ვიცი, მომცემლა რასმე თუ არა? დიოლენ ამისთანას კაცს ამისთვის უწინავე გამოართმევდა, რომ მას უკან კიდევ მოინდომოს, ველარას მომცემს. ხშირად მოჰხდების, რომ ვინც მემთვრალეობს და ავად ცხოვრობს, დიდს სიღარიბეში ჩაცვივინ, შემდგომად მოინებებენ სარვაგობით ცხოვრებასა, მაგრამ ველარას მიეწევიან.

154. ნახა ერთი მშვილდოსანი, დიად, ავად ისროდა ისარსა. დიოლენ მივიდა და სწორედ ნიშანთან დაჭდა. ჰკითხეს: საგანთან რასათვის დასჭექ? მიუგო: აქ უფრო ვერა მომხვდებით და, თუ სხვან ვჯდომილიყავ, საფათერაკო იყო.

155. ჰკითხეს: გლახაკთ რატომ უფრო სიხარულით აძლევენ მიტაცემელს ფილოსოფოსთაგან? მიუგო: ამიტომ, რომ სიბრძნესა და კოჭლობას უფრო მალ მოელიან, ვიდრე თავის თავისასა ფილოსოფოსობასა...

156. ერთმა ვინმე მოუგონა: შენ ქურდულად თეთრი მოგიპრია.

³⁴ სახელი S 4500, Q 548, H621, A1702.

მიუგო: დრო იყო, როგორიც შენ ხარ, მეც მაგისტანა ვიყავ და, როგორიც მე ახლა ვარ, შენ კი ვერ შეიქნები ამისთანა.

157. ანაკსიმე³⁵ დაჯდა და გრძლად ამბის მბობა დაიწყო. აღიღო დიოლენ ლორის³⁶ ნაპერი და ქება დაუწყო. ყველამ ანაკსიმეს ლაპარაკი გაუშვა და ყური დიოლენს მიუპყრეს. დიოლენ გაიცინა და თქვა: დიალ, კაის ამბავს ამბობდი, რომ იმის ყურებას გამხმარის ლორის ხორცისა არჩივებს?

158. ამას დააყვედრეს: უწმინდურს და ფინთს ადგილს ყოფილხარ. მიუგო: მზეც ბევრს უწმინდურს და ფინთს ალაგს გამოივლის, მაგრამ თვითან წმინდა არის.

159. ჰკითხეს: კაცისათვის რა სჯობს? მიუგო: ნება. იტყოდა: ნების კაცი ძვირად იშოვების, ამისთვის რომ მონობა უნებლობა არის და უფლობა— თავისის ნდომის ვერ-ქმნა.

160. არიან, რომელ კეთილ-მოქმედებასა ტკბილად იტყვიან და თავისი ცხოვრება ბოროტად მიჰყავთ. ამათთანას იტყოდა: მუღნსა ჰგვანანო. თავისის კაის ხმით სხვას აამებს და თვითონ კი არ ესმის. კეთილ-მოქმედება სიტყვით უსარგებლო არის, საქმით უნდა იყოს.

161. ნახა ყრმა ერთი, ურიგოდ მტყეველი. მის ოსტატს შემოჰკრა და უთხრა: ურიგოდ ქტევა რასთვის ასწავლე?

162. ნახა ერთი შვენიერი ყრმა, უშვერის გინებით მეტყეველი, და უთხრა: ყრმავ, არა გრცხვენიან, ძვირფასის სპილოს ძვლის ხეტარს პირს კალისას ასხამ? უშვერი სიტყვა აუტყა უშვერთაგან უშვერია, მაგრამ უფრო უშვერი ის არის, საშვერმა რომ თქვას.

163. ერთხელ კამედიადამ ნრავალნი მომავალნი კაცნი ნახა და იმათ დაერიდა. ჰკითხეს: რატომ დაერიდე? მიუგო: ჩემს სიცოცხლეში ჩვეულებადა მაქვს ცრუთ წინააღმდეგობა, ბრძნის კაცის წესი არ არის, ცრუს ყური მიუგდოს, შორს უნდა ექცეოდეს, ამისთვის რომ ცრუ გასინჯვით არასა იქს, ნდომით იქს.

164. ნახა ერთი კაცი, მუსიკის კარგად მკვრელი, უბედოს ცხოვრებაში და უთხრა: არა გრცხვენიან, ხეღს ხეზედ ხმების დაკვრა და შეწყობა იგი და შენი ცხოვრება კეთილის ჰკუთნებ ვერ გაგისწორებია?

165. ერთმა უგუნურმა კაცმა თავის კარზე დააწერა: ამ კარში ზოროტი ნღრვინ შენოვა! წაიკითხა დიოლენ და თქვა: ამ სახლის პატრონი საიდან ივლის?

³⁵ ანაკსიმე A 17C2.

³⁶ ლორის A 17C2.

166. ერთმან ნაწიზდმა მეომართაგანმან³⁷ ლომის ტყავი ჩაიცვა და იმით თავს იწონებდა. დიოდენ უთხრა: სანამდის უნდა შენს ვაჟ-კაცობას მაგითი ახდენდე? ლერკულოს³⁸ მამაცობის ნიშნად ლომის ტყავს იცვამდა, მაგრამ ფილოსოფოსთ ეს საძაგლად ეჭირათ. ახლად მრავალნი ტანისამოსსა, ცხენსა და იარაღისა მეომრისასა ხმარობენ და სიმამაცე ჩირგვს ქვეშ აქვსთ დამალული.

167. ამან იპოვნა საცხებელი კეთილ-სულნელოვანი და ფერხზედ წაისვა, ხოლო მხილველთა მათ განჰკიცხეს. მიუგო: თუ თავზედ წამესვა, ქარი წაიღებდა და ფეხზედ ამისთვის წავისვი, რომ სუნსა ქარი მალლა წამოიღებს და საყნოსელთ მეყნოსების.

168. სწავლასა ესრეთ აქებდა: ყრმას მისცემს სიფხიზლეს, მოხუცებულს — ნუგეშისცემასა, გლახაკს — სიმდიდრესა და მდიდარს — სიმშვენიერესა³⁹.

169. ჰკითხეს: მტრის ჯავრი როგორ უნდა ამოვიყაროთ? მიუგო: კარგი კაცი შეიქენ და იმით ამოიყრი. მტერი ყოველთვის სინჯავს თავის მტერსა: ერთი ურიგო რამ უნახოს, ის გამოუჩინოს და იმით უმტეროს. თუ ამას ვერ გინახავს, შენს ავს რით იტყვის? უკეთეს ტყუილს მოგიგონებს, ხომ ტყუილი იქმნების? და კაის კაცს ტყუილს მოსაგონარადაც ვერ შეჰბედავს. იცის, რომ მარჯვენა ხელი მარჯვენა არის.

170. ერთი ვინმე ჰკიცხავდა: გლახაკი ხარო. — და თვითონ ყოვლის ბოროტის მოქმედი იყო. მიუგო: სიგლახაკისათვის ნაგინებიც ძვირად ნახულა და სიბოროტისათვის მათრახ-ნაკრავი და დამრჩეალნიც მრავალნი მინახავს.

171. ნახა დედაკაცი, ჰოროლში მჯდარი და მოარული, და თქვა: ეს გალია ამ ნადირის საფერი არის. ბოროტი დედაკაცი ნადირისაგან უფრო ძნელი არის: თუ მაგრა არ შეიპყრობ, მრავალს ბოროტსა იქს.

172. ბოროტი სიყვარული მოლხინის კაცის მოცლა არის.

173. თავის ნებას ისინი უფრო გაჰყვებიან, ვინც ნებიერად არის და ლხინობს.

174. ვინც უსარგებლოდ ლხინობს, ბოროტის მეტს ვერას მოილხენს.

175. ლხინში ნდომებები განებივრდება.

176. სარჯელს ნუ დაერიდები, უკეთეს მეძაობას ერიდებოდე.

³⁷ ნაჭირავებმა კაცთაგანმა A 1702, A 563.

³⁸ ლერკულოზ A 1702.

³⁹ აპოფთეგმები 168-დან 173-ის ჩავლით Q 548-ში არ არის.

177. რასაც წამს ნამეტნავს ლხინს განუტევებ, მცისვე ნდომა თავისის ისრის სროლას დააყენებს.

178. ზ ე ნ ო ნ ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს მ ა თქვა: მრავალის აღმოსა-
ჩენითა ქვეყანაზედ მოძრავი არ არის რაო. ამაზედ დიოლენ სასწავ-
ლიდამ აღდგა და წინაუტემო მიმოსვლა დაიწყო. ჰკითხა ზენონ: რასა
იქ? მიუგო: შენს სიტყვას პასუხს ვაძლევ.

179. ერთმა ვინმე ურჩივა: დაბერდი და სარჯელზე ხელი აიდე.
მიუგო: ერთს ალაგს მისვლას რომ დანაძლევებოდეს ვისმე, ასი წი-
ლი გაველოს და ერთი დარჩომოდეს, ის ერთი, რაღა გასაშვებია?

180. როდესაც სიღარიბემ შეაწუხა, საგლახაკეს ესრეთ ითხოვ-
და: უკეთუ სხვათათვისაც გექნას მოწყალება, მეც შემიწყალე და,
უკეთუ არავისთვის, ჩემიდამ იწყევ!

181. ჰკითხეს: ვინ უფრო საწყალი არის? მიუგო: ვინც სიბერის
დროს სიღარიბეში ჩავარდება. სიბერისათვის მეტად დიდი ბოძია
საქონელი.

182. როდესმე დიოლენ დაატყვევეს და მისმა ბატონმა გასასყიდ-
ლად წარყვანა მოინდომა და ჰკითხა: მითხარ, რის ცოდნის მოქმე-
დი ხარ? ვინც რომ შენში შემომგვაპროს, რა ვუთხრა? მიუგო: ეს-
რეთ უთხარ: ამ უნებურს ტყვეს თავის უფლის კაცის ლაპარაკი შე-
უძლიან. ნახა ერთი ოქრო-ქსოვილით მოსილი კაცი და უთხრა: ამას
მიმყიდე. მე ვხედავ, ამას ბატონი ეპირება. იყიდა ერთმა ქსინინელმა
კაცმა დიოლენ და უთხრა თავის პატრონს: ახლა ხომ მიყიდე, მაგრამ
ყურიც მომიპყარ და ყოველი ჩემი ბრძანებაც გაიგონე. ამაზედ ქსი-
ნარედ უთხრა: ეგ წინააღმდეგობა არის. პიუგო დიოლენ: ავად რომ
ყოფილიყავ და მკურნალი გეშოვნა, წამალს აქნევინებდი თუ არა?
მკურნალის წამალი ხორცის სნეულებას მოარჩენს და ფილასოფოსი
ჰკუთ სნეულობასა ჰკურნებს. უკეთუ სნეულის მკურნალს დაუჯე-
რებ, ჰკუთის მკურნალს რატომ უფრო არ დაუჯერებ, რაგინდ იმისი
უფალიც იყო?!

183. დიოლენს უთხრეს: მაგისგან დაგიხსნით. მიუგო: არა მნებ-
ავს. ეს არ უწყით: ვინც ლომს დაიჰერს, დამჰერი ემსახურება
[ლომს] და არა ლომი — დამჰერსა.

184. ჰკითხეს: სიკვდილი ბოროტი არის? მიუგო: ჯერ რომ ის არ
გინახავთ, მისი სიბოროტე როგორ შეიტყვეით?

185. იგივე იტყოდა: რომელნიც კეთილსა და ბედნიერს ცხოვ-
რებაში არიან, სიკვდილი არ უნდათ და, რომელნიც უბედურებაში
არიან, მათ სიცოცხლე არ უნდათ, მაგრამ ავის კაცისათვის ორივე
ძნელი არის, ასე რომ: სიცოცხლე აქვსთ ესრეთ ავი, როგორიც იმ

სიკვდილის მდომთა, და სიკვდილისაც ეშინიანთ ესრეთ, ვითარცა ბედში — სიცოცხლის მდომთა.

186. ერთხელ ჰკითხეს: მონა რომ არ გივის, მკვდარი ვინ უნდა დაგმარხოს? მიუგო: ვისსაც სახლში მოვკვდები, თუ იმ სახლის პატრონს ის სახლი თავისთვისვე უნდა, მაშ, რასა იქს, რომ არ დამმარხოს?

187. ერთს დროს ანტისტენ, დიოლენის მოძღვარმა, თვისნი მოწაფენი თვისგან ყოველნივე განყარა დიოლენისაგან კიდე და დიოლენ კარგ სანდობის გულისთვის არ განუტევა. შემდგომად დიოლენსაც კვერთხითა ჰგვემა და უთხრა: გამეცალე! დიოლენ თავი მოუხარა და მიუგო: მაგ სიმაგრე კვერთხი შენ ვინ მოგცა, რომ მე შენგნით განმადოს?

188. ერთხელ თვითონ სირჩით წყალსა სმიდა და ნახა, რომ ერთმა ბიჭმა პეშვით სმა დაუწყო; განაგდო სირჩა და თვითონაც პეშვით სმა იწყო და თქვა: ჩემის აგებულობის ჭურჭლით დავლიო, ის არა სჯობს სხვისი ნივთით სმასა?

189. ეს იყო ფრიად მომთმინე და ერთხელ განურისხველობაზედ მეტყველებდა. ერთმა ვინმე პირში ჩააფურთხა და ჰკითხა: ჯავრობ თუ არა? — არ ვჯავრობ კი, მაგრამ დაგცინი.

190. როდესმე უშვერის სიტყვით აგინებდენ და იგი ხნას არ ილებდა. გამოცდით ჰკითხეს: იმას რატომ არას ეტყვი? ერთი რამ ასეთი ავი იყოს, კაცის დასაკლისად და საწყენად იმას ხმარობდენ, იმაზედ რა ლაპარაკი მმართებს?

191. როდესმე მეფე ალექსანდრემ დიოლენს გვერდით გაუარა და დიოლენ აგდებასავით ზედ არ შეხედა. უთხრა ალექსანდრემ: რატომ არ შემომხედე, ვითამ სულ აღარ გინდოდე? მიუგო: მოსამსახურეთ მოსამსახურე რად მინდა? ალექსანდრემ უბრძანა: მე ვარ მოსამსახურეთ მოსამსახურე? დიოლენ მიუგო: აგრე, ჭეშმარიტად! მე ჩემს ნებასაც არ ავყვები და შენ შენის მსახურის ნებას შერები. ამისთვის ხარ მოსამსახურეთ მოსამსახურე.

192. როდესმე ერთმა მელექსეთაგანმან დიოლენთან ალექსანდრეს ქება და ხოტბის შესხმა დაუწყო: დიოლენ პური აღიღო და ჭამა დაუწყო. მან უთხრა: რას იქმ, ყურს რად არ მიბყრობ? მიუგო: თუმცა არა მშია, პურის ჭამა უფრო სარგებელია ტყუილის ამბის სმენასა.

193. ნახა ერთი ყრმა თავის სახითა და საქციელით კარგი და თქვა: ამისი სულის სიკეთე პირსაც ბევრს სიმშვენვარეს აძლევს.

194. ნახა ერთი ბრიყვი სოფლელი კაცი, ქვაზედ მჯდომი, და თქვა: შეხედეთ, ქვა ქვაზედ ძევს.

195. აეად გახდა და მისნი მეგობარნი სანახავად და ნუგეშის-საცემელად მივიდნენ და უთხრეს: ნუ გეშინიან, ეგ ღვთისაგან არის. მიუგო: კიდეც მაგისტვის მეშინიან, რომ ღვთისაგან არის.

196. ერთს ღამეს ქურდი შეეპარა და პარკით თეთრი უნდოდა მოეპარა. განიღვიძა და ნახა, რომ საქმე პარკზედ დგას. აღიღო და გარდაუდგო: წარიღე და ძილს ნუ გამიკრთობ!

197. ამას ჰკითხეს: კაცისა რატომ გეშინიან? მიუგო: ბოროტის კაცისა ამისთვის, რომ ბოროტის საქმის მქნელი არის, და კეთილისა ამისთვის, რომ ბოროტს მიუდგებიან ხოლმე.

198. ჰკითხეს: რას უფრო უნდა მოუფრთხილდეს კაცი? მიუგო: მოყვრის შურსა და მტრის ცრემლსა.

მისნივე მსენების სიბუჟანი:

199. მეგობარი ყოველთვის უნდა გყვანდეს შენის თავის მოსახმარებელად.

200. შენს თავზე კარგი მოსამართლე ვერ იქნები, თუმცა სხვათა კაის სამართალსაც უზემდე.

201. მრუდად სამართლის მოქმედი თავის-თავს სჯის, ამიტომ რომ თვისივე სვინდისი დაუწყებს ბრძოლასა.

202. უკეთუ შენის თავის სიკეთე გინდოდეს, იმას შენ ნუ იქ, რაც სხვის სამძახავად გქონდეს.

203. ქეშმარიტის მოყვრის რჩევა გიყვარდეს და კიდეც დაუჯერებდე.

204. ფ ა ლ ი ს⁴¹ მ ი ლ ი თ ე ლ ს ჰკითხეს: ურიგო რა არის? მიუგო: შენს თავს რომ ვერ იცნობდე და სხვას კი ასწავლიდე.

205. ჰკითხეს: ქვეყანაზედ ვინ უფრო ბედნიერია? მიუგო: ვინც სხეულით მთელია⁴² და ჰყუით სწავლული. ამისთვის სწერენ: ღმერთი მხურვალის გულით ილოცე და ორსავის მოგცემს.

206. ჰკითხეს: კაცს უსწავლელობით რა დააყლდება? მიუგო: რასაც სხვას სძრახავს, თვითონ შეეყრების.

⁴⁰ მეცნიერებანი A 1702.

⁴¹ ალეს A 1702.

⁴² სახელით A 1702, H 621.

207. ამას იტყოდა: კაცი ნრავლის-მეტყველებით თავისთავს ჭკვიანად ვერ გამოაჩენს. მრავალნი ამისთანანი არიან, რომა მრავლის-მეტყველებით თავის თავი ჭკვიანად უნდათ გამოაჩინონ; და ავით ჭკუა უმეტყველო არის.

208. ჰკითხეს: კაცისათვის რა უფრო სასიამოვნო არის? მიუგო: რასაც ყოველთვის ნდომობს და ნატრობს, მისი შოვნა. კაცი სასიამოვნოდ იმას იკმარებს, რასაც ნდომობს, თუ ის იშოვნა.

209. ამასვე ჰკითხეს: რით უფრო მოითმენს კაცი თავის განსაცდელსა? მიუგო: თუ თავის თავისაგან მტერი უფრო განსაცდელში და სიბოროტეში წახა.

210. ჰკითხეს: რა უფრო ძველი არის? მიუგო: ღმერთი, რომელსაც დასაწყისი და დასასრული არა აქვს.

211. ჰკითხეს: რა უფრო უმშენიერესი არის? მიუგო: სახელი ღვთისა, რამეთუ ყოველი ქება და ღიდება მასზე აღესრულების.

212. ჰკითხეს: რა უფრო უდიდესია? მიუგო: რაზედაც შენ სდგებარ, ამისთვის რომ შენც იმას უტვირთავხარ და თითონაც იქ არის.

213. რა უფრო უმაღესია?⁴³ მიუგო: ფიქრი, ამიტომ ცოტა ხანს ყოველგან მისწვდები.

214. რა უფრო უბრძნესი არის? მიუგო: ღრო, ამიტომ რომ ღროთი ყველას მიხვდები.

215. რა უფრო უმაგრესია? მიუგო: წყალობა ღმრთისა, ამის უმაგრესი არა არის რა.

216. მასვე ჰკითხეს: ბევრს სარჯელში ვინ უფრო გინახავს? მიუგო: მოწამენი უნდა იყვნენ დიდს სარჯელში, მაგრამ მოწამეობითა დიდის ხნისა არ იქნებიან, ამისთვის რომ მალე აღესრულებიან.

217. ჰკითხეს: ვინც ბოროტსა იქს, ღმერთს დაეფარების თუ არა? მიუგო: საქმით არა და ფიქრითაც არა დაეფარების.

218. იგივე იტყოდა: სიკვდილი და სიცოცხლე ერთი არის. ერთ-მან ვინმე უთხრა: მაშ, რატომ არ მოჰკვდები? მიუგო: ამიტომ ხომ გეუბნება, ორივე ერთი არის.

219. ესე ფალის ღარიბი იყო: თავისი ღრო და ჟამი სწავლაში აღესრულებინა⁴⁴ და არც საქონელი უყვარდა. ამისთვის სიღარიბეს დასცინოდნენ: თუმცა ბრძენი ხარ, მაგრამ მაგიით არა მოგმატებია რა. ამისთვის თავისის გამკიცხველების შერცხვენა მოინდომა და ერთს ღროს ვარსკვლავთ ყურება დაუწყო. დიად, სრული ვარსკვ-

⁴³ უმაღლესია A 1702.

⁴⁴ დაეყო A 1702.

ლავთ-პრიცხველი იყო. ნახა, რომ მომავალს წელსა ერბო დიდად დაძვირდებოდა. იმ ზამთარს იაფად იყო და ყოველივე თვითონ შემოიყიდა ორისავე ქალაქისა — მილითისა და სიისა, მეორეს წელიწადს ერბო აღარსად გამოჩნდა და, დილადაც, დაძვირდა. შექნეს წუხილი და კითხულობა, თუ სადით იშოვება. ამისა შემდგომად თვითონ თვისის ნებით გამოაჩინა და, როგორც ენება, ისე გაყიდა. და მრავალი თეთრი დააგროვა. ამითი თვისნი მოკიცხარნი შეარცხინა და უთხრა: მე სიბრძნით სიმდიდრე კი ვიშოვნე, მაგრამ თქვენ მაგ სიმდიდრით სიბრძნეს ვერ იშოვნით.

220. იგივე იტყოდა: გაუფრთხილდი, რომ უსამართლოთი არ გამდიდრდე.

221. როგორც შენს გშობელთ შენ მოეპყრობი, ეგრეთვე შენის შვილების იმედი შენზედა გქონდეს.

222. სოლენ ბრძენი ქვეყანით იყო ათინელი. ამას ჰკითხა კოროლმა კრეზმა, დიდად მდიდარმა: ჩემგან უფრო ბედნიერი კაცი გინახავს? მიუგო: ვნახე თეელ⁴⁵ ათინელი, თვისი ცხოვრება უმანკოდ გაარონია და თავის უკან თავის შემდეგთა პატიოსანი საზრდო დაუტევა და ქვეყნისათვის ძლიერად შეიბა, სახელიც დიდი დაიგდო და ოშშიაც მოკვდა. კვალად ჰკითხა: თეელის მეტი სხვა ვინლა გინახავს? მიუგო: ვიცნობდი კლიოეს და ვიტანს, ღვიძლის ძმანი იყვნეს. ამათი დედა წარვიდა დღესასწაულის სალოცავად და ესენი თან იახლნენ. როსცა ცხენები დაუდგათ, ცხენის მაგიერ თვითონ შეუსხდენ დედას და ისრე შინ მოიყვანეს და თვითონ მასვე ღამესვე დაიხოცნენ, მაგრამ დიდი სახელი დარჩათ. ამაზედ მეფე დიდად განრისხდა და თქვა: ნაშ, ბედნიერებაში ალავს არ მაძლევ? მიუგო სოლნე მეფესა: გაგდებ, რომ ბედნიერი უნდა იყო, მაგრამ ბედნიერობის დაძახებას ვერ გავებდავ, სანამდი ბედით არ აღსრულდები. უნდა კაცი ყოველთვის უკანასკნელს დღეს ელოდეს და სიკვდილამდისინ ბედნიერების დაძახების ღირსიც არავინ არის. როგორც იმავ კრეზ მეფეს მცირე ხანს უკან ბედი გამოეცვალა, კიროს მეფე შეება, შეიპყრო⁴⁶ და დაატყვევა, საპყრობილეში შეშა შეაზიდვინეს, რომ კარეზ შიგ უნდა დაეწვათ. მაშინ მოაგონდა სიტყვა სოლნესი და იძახა დიდის ხმითა: ჰოი. სოლნე, სოლნე! ესე მოესმა მეფეს კირს და იკითხა: ვის უძახის? და ყოველივე შეიტყო სოლნეს ძახილის იგავნი და განუ-

⁴⁵ თელა A 17C2.

⁴⁶ შეიპყრო — A 1702. —

ტევა. ამისათვის არა ხამს, კაცი თავისთავს ბედნიერს უძახდეს. დრო კაცს მრავალს განსაცდელში ჩააგდებს: სიმდიდრიდამ — სიღარიბეში და სიღარიბიდან — სიმდიდრეში. მეტის საშოვრის იმედი ნუ გაქვს და ნურც უშოვნელობით სასოება წარგეკვეთება. ვინც თავზე გვირგვინი დაკადგა, იგივე მოგხდია.

223. იგივე იტყოდა: სამართლის წიგნი ქვეყანაზედ დელაზარდლის ბადესა ჰგავს: ღონიერი ბუზი შიგ გავარდების და უღონო კი გაებმის.

224. ამასვე ჰკითხეს: ჩემი საქმე ასე როგორ მოვიყვანო, რომ უსამართლო კაცისაგან არა დამემართოს? მიუგო: უკეთუ შენის თავის უსამართლობის დამართება არ გინდა, ნურც შენ უზამ სხვასა; სხვის უსამართლობის უქონლობის გულისთვის ესრეთ მოიჭირვე, როგორც შენის თავისათვის. თუ ამგვარნი კაცნი ბევრნი იყვნენ, რომ კაცს უსამართლოს საქნელად არ დაანებებდნენ, უსამართლოს მოქმედნი ცოტალა იქნებოდა.

225. ესე სოლნე იყო კაცი ბრძენი და ათინელთ რჭული განუწყესა. მათ ჰკითხეს: რჭულში ეს რაღასთვის აღარ დასდევ: ვინც მანა ან დედა მოკლას, რა უნდა გარდახდეს? მიუგო: ამისთვის არ დავსდევ, არ მეგონა, მაგისთანა ბოროტი კაცი ქვეყანაზედ დაიბადებოდა.

226. პისისტრატემ იშოვნა სახელო — პირველი ერისთაობა და დიდად უსამართლო შეიქნა. სოლნე დიდად წინა აღუდგა. ჰკითხა პისისტრატემ: რის იმედი გაქვს, რომ მე წინ მიდგები? მიუგო: ჩემი სიბერე მამხილებს შენს უშიშრობასა.

227. ამანვე შეუტყო პისისტრატეს, თავის თავი თვითონვე ტყუილადვე რომ დაეკოდა და ამბობდა: ქვეყნის ამრევმა კაცებმა დამკოდესო. ეს უნდა ყველასთვის შეეტყობინა, რომ ამ ქვეყანაში ამრევნი კაცნი არიანო, და შემდგომად თვითონ ენება არევა. ამისთვის უთხრა სოლნემ: კეთილად არა იქ, პისისტრატემ, ულიასისათვის წაგიხედავს, მაგრამ აგრე არ არის. ულიას რომ თვისი თავი თვითონ დაიჭრა, იმითი თავის მტერი მოატყუვა, მაგრამ შენ შენსავე ქვეყანას ატყუებ.

228. ესევე იტყოდა: ყოველდღივ სწავლა სიბერის დროს დიდად გამოადგება. პირველად სწავლა სირცხვილად მიაჩნიათ და, როდესაც გაუჭირდებათ რამე, შივლენ და ბერს მონახულს კაცსა ჰკითხვენ. ეს არ იცოდა, სიბერე თითონ ჰკუთხს ვერ მოიცემს, თუ სხვაც არა იცოდა რა.

229. სოლნე⁴⁷ იყო ერთს ასეთს ალაგსა, რომ ყოველნი ლაპარაკ-

⁴⁷ სოლნე Q 548.

კობდენ და თვითონ ჩუმად იჯდა. უთხრეს: შენ თურმე გიჟი ყოფილხარ ვინმე, რომ არას ლაპარაკობ. მიუგო: გიჟს ეგ არ შეუძლიან, რომ ჩუმად დადგეს.

230. ჰკითხეს: ქვეყნის გამრიგეთ ვინ დაეაყენოთ? მიუგო: ვინაც თავისი ცხოვრება კარგად გაერიგებინოს, ქვეყანაც იმას გაარიგებინეთ.

231. ჰკითხეს: მახვილისაგან უძლიერესი რა არის? მიუგო: ენა ბოროტის კაცისა.

232. ჰკითხეს: ვინ უფრო იაფია ქვეყანაზედ? მიუგო: ვინც ჰკუთნა და ნებით თავისას სხვათ განუყოფს და სხვისას არ ინდომებს.

233. ჰკითხეს: ქალაქი რით გარიგდება? მიუგო: როდესაც იქაურნი გამრიგენი შჯულით მოიქცევიან.

234. ვ ი ა ს ბ რ ძ ე ნ ს ა ოდესმე მოუხდა ზღვით სლვა ბოროტის კაცებითურთ და დიდი ღელვა აღუდგათ. იმ ბოროტმა კაცებმა ღმერთსა ხვეწნა დაუწყეს. მათ უთხრა: მე გირჩევთ, ჩუმად იყოთ, რათა ღმერთმან თქვენი აქ ყოფნა არ გაიგონოს, თვარემ უარესი ღელვა აღდგება, ამისთვის რომ ღმერთს უწმინდურთ ლოცვა მოწყალებისაგან უფრო განარისხებს, ცოდვაში მდებარეს არას გაუგონებს, სანამ იქიდან არ აღდგება.

235. ამასვე ჰკითხა ერთმა უწმინდურმა კაცმა: რა არის კეთილის მოქმედება? და მან ხმა არ გასცა. მანვე კაცმა უთხრა: რატომ არას მეტყვი და ჩუმად ყოფნით მისტუმრებ? მიუგო: შენის კითხვის პასუხს ამისთვის არ გაძლევ: ასეთს რასმე მკითხავ, შენა გაწინაგულთაში მოუხმარებლად ჩამიგდია. სიტყვა იმას უნდა უთხრა, ვინც არასწორეთ გკითხავს და ან შენს ნათქვამს გამოიყენებს, თვარემ მარგალიტს ღორებს ვინ დაუყრის?

236. როდესმე, საცა ვიას ბრძენი დაბადებულყო, იგი ქალაქი მტერთ დაატყვევეს და მოქალაქეთ უთხრეს: ვინც საქონლისა რისაზე ზიდვა შეიძლოთ, აღიღევით და ქალაქიდან წარვედით. გამოვიდნენ მოქალაქენი მრავალ საქონელ-კიდებულნი, და ვიას ბრძენმან არაფერი არა აღიღო რა და ცარიელი გამოვიდა. ჰკითხეს: რატომ არა მიგაქვს რა? მიუგო: ესეთი საქონელი მიმაქვს, რომლისაც გამორთმევა არავის შეუძლიან.

237. ვიას ბრძენი პრიენელი⁴⁸ ერთი შეიღთა ბრძენთაგანი, თავადი ვინმე იყო მასვე ქალაქსა შინა პრიენისასა. ამა თავადმა მე-

⁴⁸ პრიენელი Q 548; პრინინელი A 1702.

სალიტელთა ომი დაუწყო. პრიენელთ მესალიტელთა მრავალნი ქალნი დაატყვევეს და მოასხეს. როდესაც ეს ვიას ბრძენმა ნახა, დიდად შეწუხდა და იგი ქალნი ყოველნივე⁴⁹ გამოართვნა და თავის სახლში მიიყვანა ესრეთ პატიოსანად, დამოსნა ახლითა სამოსლითა, ვითარცა თვისანი, და ყოველნივე თვისადვე მშვიდობით განუტევნა. მაშინ მესალიტელთა ესრეთი ჯარის ძალი მოერთოთ, რომე პრიენის ალება შეეძლოთ, მაგრამ, როდესაც ეს სიკეთე ვიასისაგან ნახეს, ქალაქი იგი აღარ ალოეს, და უკანვე გაბრუნდნენ და ვიასაც მრავალი საჩუქარი გაუგზავნეს.

მისნივე ბრძენნი სიტყვანი

238. ბერსა კაცსა და პატიოსანსა პატივს ნუ დააქლებ.

239. ნამეტნავი გაბედვა კაცს მრავალჯერ გააჯავრებს.

240. ბევრს საქონელს ბედიც უნდა ჰქონდეს, თვარემ უბედოდ ცუდია.

241. მოთმინება ჰკვიანის კაცის წესი არის.

242. სხვის ნაქნარს ბოროტს ნულარ მოიგონებ.

243. ორნი კაცნი შენნი მეგობარნი რომ იყვნენ, იმათ მოსანართლეთ ნუ დაუჭლები, ამისთვის რომ იმ ორის მეგობრისაგან ერთიც არის მტერი შეგექნება⁵⁰. რომელნიც მეგობარნი არ იყვნენ, იმათ სანართალს ნუ დაერიდები, ამისთვის რომ იმ ორის მეგობრისაგან ერთი მეგობარი შეგექნება!

244. ცუდი ფიქრი არის: ასეთი რამ გინდოდეს, რომ ის არ იქნებოდეს.

245. რაც შენთვის გეფიქრებინოს, ჯერ ისევ შენვე გაშინჯე და მერმე სხვას გააშინჯე.

246. ცოტა ილაპარაკე, თვარა შურს მოიპოვებ.

247. ყოველისფრის სინჯვა გიყვარდეს, მაგრამ სიბრძნე ყველას უმკობესია.

248. ავს კაცს საქონლისათვის ნუ აქებ.

249. კაცი დიდხან გამოსცადე და მერმე გაუმუსაიფდი. სანამდისინ გაჭირვებაში არ ჩავარდები, მანამდის იმისი გამოცდა არ იქნების.

⁴⁹ ყოველნივე გამოართვნა... მაშინ მესალიტელთა ესრეთი ჯარი ყოველნივე განუტევა პატიოსნის სამოსლის მოსილნი. მაშინ მესალიტელთ ჯარი A 1752.

⁵⁰ შეგექნება + და ავი იქნების Q 548.

250. ორს საქმეს უფრთხილდი: პირველად — სიჩქარით საქმის ქნასა და მეორე — ჯავრსა.

251. ერთხელ პითაქ მიღეთელ ბრძენს თვისი ბოროტის ნოქმედი ხელში ჩაეგდო. მისი გარდახდევინებაც შეეძლო; მიუტევა და თქვა: მიტევება უმჯობესია გარდახდევინებასა. მიტევება შენა-ცოდარისა სიკეთის ნიშანი არის და გარდახდევინება ჯავრისა და სი-ბოროტის მონათესაობაა.

252. იგივე იტყოდა: უკეთუ ამოდ ყოფნა გინდოდეს, შენი შესა-ფერი ცოლი შეირთე; თუ უმდიდრეს შეირთავ, შენს სახლში კამე-ლიას⁵¹ მრავალს ნახავ; თუ შენს ტოლს შეირთავ, მალ შერიგდებით და, თუ უღარიბესსა, კიდევ უფრო მალე.

253. ჰკითხეს: რა არის ქვეყანაზედ უკეთესი? მიუგო: კეთილის ქმნა და ყოვლის კაცის სიყვარული.

254. ჰკითხეს: რა უფრო უსაყვარლესია? მიუგო: კარგი მეგო-ბარი.

255. ჰკითხეს: რა უფრო სარწმუნოა? მიუგო: მიწა და უფრო ურწმუნო — ზღვა.

256. ვიონ ბორისტელს ბრძენსა ჰკითხეს: კაცმან ცო-ლი შეირთოს თუ არა? მიუგო: უკეთუ ავთვალადს შეირთავ, ვერას მოისვენებ და, თუ ლამაზსა, ბევრს შეუყვარდება. აგრეთვე, სილამა-ზე ნათხოვარს საქონელს ჰგავს, ამისთვის რომ მალ გაგეცლება; იმა-თაც ახსოვდესთ სილამაზის მალ გავლა, რომელთაც მცირე სილამა-ზე აქვსთ; იმისთვისაც კოხტაობენ, რომ სილამაზე მოკლე ხნისა არ-ის; შენ რომ სხვა ლამაზი რამ გააკეთო, ის უფრო დიდხანს გასძ-ლებს შენის სილამაზისაგან.

257. ჰკითხეს: ვინ უფრო ჯავრიანი არის? მიუგო: ვისაც დიდ საქმეში სიმაღლე უნდა. სანამ დიდს საქმეს იშოვნოდეს, მანამდის შოვნას ცდილობს და მისი ჯავრი აქვს; რახანც იშოვნის, ირჯების და მისი ეშინიან, არ დაეკარგოთ. საქონლის შოვნას ერთი ჯავრი აქვს და ნაშოვრის დაუკარგაობის ცდასა—მეორე.

258. საქონელი ძარღვებს ჰგავს: როგორც ძარღვები ყოველს ასოსა ზედება, ეგრეთვე საქონლიანი კაცი ყოველგან იგაწევს.

259. ბევრი თეთრი მეფობას კი ვერა იქს და სხვა ყველას იქს. სიმაართლე სხვას ყველას იქმს და მეფობასაც.⁵²

⁵¹ თამაშს A 1702. Q 548-ის გადამწერს ზემოდან დაუწერია: კამათს.

⁵² მაგრამ სიმაართლე მეფობასაც იქს და სხვასაც ყველას A 1702.

260. იგივე იტყოდა: დიდი უბედურობა ის არის, კაცს უბედურობის მოთმენა არ შეეძლოს. უბედურობის დროს დიდი მოსახმარი გაშინჯულობა და გულმაგრობა.

261. როდესმე მოუხდა ამას ავკაცებთან ნავში ჯდომა და ყაზახთ დაატყვევებს. დატყვევების უკან ჩურჩული შექნეს: თუ გვიცნეს, ავად მოგვივაო. ეს პიტაკ გაიგონა და მიუგო: მე თუ ვერ მიცნეს, მართლა ავად ის მომივა. ავს კაცს ის მოარჩენს, რომ ვერ იცნან, და კარგს კაცს ის წაახდენს, რომ ვერ იცნან.

262. იგივე იტყოდა: კაცს რომ თავის თავისა ეგონოს, დიად, ჰკვიანი ვარო, ჰკვიანიც რომ იყოს, მაინც ბევრს დააცდენს იმითი.

263. ნახა ერთი მდიდარი, ძვირად მქცეველი, და თქვა: ეს კაცი სოფელსა არა ხმარობს, სოფელი ამას ჰხმარობს.

264. იგივე იტყოდა: ზოგნი შენის საქონლისათვის ასრე იჭირვიან, ვითამც ინათი იყოს, და, როდესაც იშოვნიან, ასევე მოიქცევიან, ვითომცა სხვისა იყოს.

265. ნახა ერთი მემშურნე კაცი, დიდად მოწყენილი, და უთხრა: უბედურობა ან შენ წაგვიდებია და ან სხვას ვისმე ბედი დამართებია. მემშურნე კაცი როგორც თავის წახდენას, ეგრეთვე სხვის გაკეთებას ნალელობს. ამისთვის სწერენ სახის-მეტყველნი: „მემშურნე სხვის ბედნიერობისათვის ხმება“.

266. სიბერე ნავთსაყუდელია უბედურობიდან გაქცეულისა: როგორც ზღვის ლელვისაგან ნავთსაყუდელში კეთილს მოვლიან⁵³, ეგრეთვე უბედურობიდანვე სიბერეში თავის მიწევასა და აღსასრულს მოელის.

267. იგივე იტყოდა: ბერს კაცს სიბერისათვის ნუ აიგდებ, ამისთვის რომ ყოველნი იმას ვნატრიით.

268. ბრიყვი ჰკუას აძაგებს და ისივ კი ეჭირება.

269. კაცის სახელი ამ სოფლისა ზაფხულს ჰგავს, ამიტომ რომ შალე გაივლის.

270. ამასვე ჰკითხეს: სიბრიყვე რა არისო? მიუგო: სხვა არაფერი, ბედის წინა-აღმდგომა. სიბრიყვით ბედს ვერ იპოვნი და, თუ ბედმა გიპოვნა, ვერ მოიხმარებ.

271. ანაკსალორ გამოჩენილი ფილოსოფოსი იყო და მოძღვარი პერიკლა ბერძენთ მთავრისა. როდესაც ანაკსალორ დაბერდა, მან თავადმან ყური აღარა უგდო რა. ერთს დროს დაახელა იგი

⁵³ ნავთსაყუდელში შევლენ და იქ განსვენებას ელიან H 621.

თავადი და უთხრა: როდესაც ბაზმა დაიწვის, ზეთს მაშინ⁵⁴ მიუმატებენ, რათა კვალად სინათლე მოემატოს. ზეთისა და ბაზმისაგან მე ხომ უფრო განათლება შემეძლო?

272. როდესაც ეს ათინელთ თავისის ქვეყნიდან⁵⁵ გამოაგდეს, მაშინ ერთმა ვინმე გაჰკიცხა და უთხრა: ათინელნი დაჰკარგეო. მიუგო: ათინელთ მე დამკარგეს, მე ათინელნი არ დამიკარგავს. ზოგს ჰკვიანს კაცის გაგდება იმ ჰკვიანის კაცის გარდახდევინებად ჩაუგდიათ, მაგრამ თავისათვის უფრო გარდაახდევინებს, ამიტომ რომ, როდესაც გაჰკირდება, მასვე მოსძებნიან.

273. ამას ვაძოძებულს ამბავი მოუვიდა: შვილები დაგეზოცნენო. არა ინაღვლა რა და თქვა: როდესაც დაიბადნენ, მაშინვე ვიცოდი, რომ დაიხოცებოდნენ.

274. როდესმე ავად გახდა და სიკვდილზე წიწურა ქალაქსა ლამპესიისა. მეგობართ ჰკითხეს: არ გინდა, რომ მკვლარე შენს ქვეყანაში ზიგიტანოთ? მიუგო: მაგთენი იქ მიტანოთა არა მოჰმეტება რა, ამიტომ რომ იქ მიტანოთ, საცა მივაღ, ის გზა არ შემომოკლდები. აქედან და იქიდან სწორე სავალი არის.

სწავლანი ბრძნისა ანაქსალორისანი

275. ღმერთი აქე, მშობელთა პატივ ეც, მეგობართ მოუხმარე და შური ნურვისი გაქვს!

276. ნურვისი შეჰფიცავ და მართლის თქმისათვის ნუ განრისხდები!

277. სამართლიან იარე და ჯავრით სამართალს ნუ გარდახდები!

278. ყოვლთ მეგობრობას ეცადე, საბრალოს ნუ აიგდებ.

279. რაც შეიძლო, კეთილი ჰქმენ და ამითი ბევრს მეგობარს იწოვნი!

280. საიდუმლო რომ გესმას, ნურავის ეტყვი.

281. ფეოფრატ იტყოდა: ჯავრით სიტყვის თქმის ნდობასა გაუხედნელის რემა ცხენის ნდობა სჯობსო: ცხენს ლაგმითაც არის დაიჭვრს და გაშვებულს სიტყვას ველარათი შეიპყრობ.

282. ღრო, დიაღ, კარგი საქონელი არის. ზოგნი არიან, პატიოსანს ღროსა და აღრე წარმაჯალსა ცუდის რისამე მოგონებით გა-

⁵⁴ მაშინ | + დაასხენ A 1702.

⁵⁵ ათინიდან A 1702.

ატარებენ. ამისთვის ერთი მეორეს მადლობენ და ეს კი არ იცინა, დრო და ჟამი აღრე მირბის, რომ იმისი მიწევნა აღარ იქმნების. აღარც ჩაღმა⁵⁶ ჩადენილი მდინარე პირაღმა შემოიდნეს, აღარც გავლილი ჟამი მეორეთა გამოივლის. ეგრეთვე წარსულის დროს მიწევნა აღარ იქმნების.

283. სტუმრად იყო და იქ ერთი კაცი ჩუმად მჭდომი ნახა, მიუგო: თუ ბრიყვი ხარ და ჩუმად იმიტომ ზიხარ, კკუთი გიქნია და, თუ კკუიანი ხარ — სიბრიყვითა. ბრიყვი ჩუმად რომ იყოს, ის ურჩევნია, ამიტომ რომ მის სიბრიყვეს სულ ვერ შეიტყობენ, და, კკვიანი რომ ლაპარაკობდეს, ის ურჩევნია, ამისთვის რომ იმის კკუას ყველანი შეიტყობენ.

284. იგივე იტყოდა: გიქს რომ მახვილი მისცე და ბოროტს უფროსობა ორივე ერთია.

285. კ რ ა ტ ე ს ფილოსოფოსს ჰკითხეს: რა მოგემატა ფილოსოფოსობითა? მიუგო: ეს მომემატა: ცოტას ვყოფინებ და არაზედ შეეწუხდები.

286. იგივე იტყოდა: გულისტქმის მოკვეთა უკეთუ გინდოდეს, პური მოიმშივე და სხვა ყველა დაგავიწყდება, ამიტომ რომ გაძლომით გულისტქმა შეგექნება⁵⁷.

287. მდიდარი ძვირი ხურმის ხესა ჰგავს, ქარაფ კლდეზედ მდგარსა, რომელსაც კაცი ვერ მიუღდება: თუმცა ბევრი მოისხას, მფრინველნი შეშჰამენ. აგრეთვე ძვირს ბევრიც რომ ჰქონდეს, კაის კაცს იქიდან არა ერგება რა.

288. მეფეს ალექსანდრეს მსწავლული კაცი დიდად უყვარდა არისტონ ფილოსოფოსის გულისათვის, რომ საცა არისტონ დაბადებულიყო, იმ ქალაქს ქვითკირის⁵⁸ გალავანი შემოავლო და გააკეთა. კრატეს ფილოსოფოსის სოფლები პირველადვე ალექსანდრეს დაექცია. უბრძანა ალექსანდრემ კრატეს: გინებს, რათა შენნი სოფლები კვალადვე აღგიშენო? მოახსენა: არა მნებავს. ჰკითხა: რასათვის? — ამისთვის: შენ რომ კიდევ აშენო, შენს უკან ერთი ალექსანდრე კიდევ გამოვა ვინმე და ისრევე დააქცევს (სოფლის დაუდგრომლობაზედ თქვა).

289. კრატეს ბრძენი ამას ისწავლებოდა, რათა: ბოროტი არავის უთხრან და თვით ყურნი მიუპყრან, ამისთვის რომ ბოროტი სმენით შეგძულდებათ და თვითონ აღარ იქმთ.

⁵⁶ თავდაღმა Q 548.

⁵⁷ მიწერილია: გასინჯეთ მკოხველნი H 621.

⁵⁸ ქვითკირის — A 1702.

290. ზინონ⁵⁹ ნახა ერთი კაცი, თავისა მოყვასი, ნელა-ნელა მივიდოდა და ტალახს ფერხთ არიდებდა. უთხრა: კარგად იქმ, ტალახს ფერხს არიდებ, მაგრამ სულ შიგ რომ ფლავხართ, თავი დაარიდო, ის არა სჯობს?

291. ერთი ვინმე ანტისტენ ფილოსოფოსს აძაგებდა. ზინონ ჰკითხა: რა ბოროტი ქნა? მან მიუგო: აღარ მახსოვს. ზინონ უთხრა: არ გრცხვენია, ანტისტენ გახსოვს და მისი ნაქნარი საქმე კი აღარ გახსოვსა?

292. იგივე იტყოდა: ეს მიკვირს: კეთილი რომ ჰქნა, არა კაცი ყურს არ მოგვიპყრობს და, ბოროტი რომ ჰქნა, შენის ამბის ლაპარაკს დაიწყებს.

293. ერთს ბევრს მოლაპარაკეს ყრმას უთხრა: ყრმავ, შენი ენა ყურებად გარდაქცეულა და ყურები — ენად.

294. ამაზე დაღონებულიყო: სასწავლო მრავალი მაქვს და სიცოცხლე მოკლე.

295. ჰკითხეს: კარგი მეგობარი რა არის? მიუგო: შენი თავია; როგორც შენ სხვისათვის იქნები, აგრეთვე მეგობარი—შენთვის.

296. პტოლემე⁶⁰ მეფემ ფილოსოფოსნი აწვივნა და მათს ლაპარაკს ყური მიაპყრა. ზინონ ბრძენი ჩუმად ჯდა. მეფემ უბრძანა: ზინონ, ყველას ლაპარაკით მათნი სიბრძენი შევიგენ და ქებაც შემიძლიან. შენ ხმაამოღებული არ მინახავხარ და როგორ გაქო? მოახსენა: ჩემი ქება ასე ბრძანეთ: ერთი მოხუცებული ბრძენი ვნახე, რომ ჩუმად ყოფნა იცოდა. ან სულ ჩუმად იყავ და ან ამთენი ილაპარაკე, რომ სხვასაც ერგოს ლაპარაკის რიგი.

297. ჰკითხეს: გინებას რომ დაგიწყებენ, რა გულით შეიქნები ზოლმე? მიუგო ვითაც პასუხმიუცემლად განტეხებული დესპანი.

298. როდესმე მოსამსახურემ შესცოდა რამე და მისი გალახვა მოინდომა, შეეხვეწა მოსამსახურე იგი და მოახსენა: უბედურობით მოვივიდა ჩემი შეცოდება და ნუ მგვემ. მიუგო: მაშ, ეგ გვემაც უბედურობით მოგდის. მე ბედის⁶¹ წართმევა და მოშლა ხომ არ შემიძლია! ჩვეულებად შეჰქნიათ: ვინც ბოროტს იქს, ამითი მოინდომებს იმ ბოროტის განწმენდას, რომ ღმერთმან ასე ბრძანა, ანუ ეშმაკმა მიბრკაო. ღმერთი ბოროტის დამბადებელი არ არის და ეშმაკს კი ნუ დაუჭერებს და მორჩომილი იქნება.

⁵⁹ ზენონ Q 548.

⁶⁰ პტოლემეოზ A 1702.

⁶¹ ბედის +სარწმუნო ვარ A 1702.

299. ჯერ რომ ამბავი სხვას არავის გაეგონოს და უწინ შენ გაიგონო, ის საიღუმლოდ გქონდეს.

300. ერთს მრავლს მეტყველს კაცს უთხრა: თურმე ყრუ ხარ, რომ მაგთენს ლაპარაკობ.

301. ვინც ჩუმად ყოფნა არ იცის, იმან არც გაგონება იცის.

302. თავხედობა არის, მდიდრისათვის რომ სიმდიდრე გშურდეს და გლახაკს სიგლახაკისათვის დასცინოდეს.

303. რასაც სხვას შენ უზამ, სხვისაგანაც იმას მოელოდე.

304. ვინც ფრთხილად ვალს, ის გვიან წაიქცევა.

305. მ ე ნ ე დ ე მ ე ს უთხრა მეფემ კვიპერიისამან: ამ სოფელს კაცი რასაც ინატრის, ყველა რომ აუხდეს, კარგი იქნება? მიუგო: დიდად კეთილი იქნების, მაგრამ ის კი სჯობს, სულ არა ინატროს რა.

306. მეფის ალექსანდრესას იტყვიან: როდესაც ფილოსოფოსთან გან ესმა, ვითარმედ: ამ სოფელს მრავალნი კაცნი გარდაუტყლიან და სოფელი ესე იგივე მთლად ჰგის, — დიდად ინალვლა, და თქვა: მაშ, ესრეთ ნოჯვდები, რომ ერთი ქვეყანაც ვერ დამეპყრას?

307. როდესაც ს ტ ი ბ ლ ო ნ ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ი ს ქალაქი მაკიდონიის მეფემ წარტყვენა, მაშინ მოუწოდა მეფემ სტიბლონს და ჰკითხა: ჩემმა სპათაგანმან საქონელი თუ არავინ მიგიღო, მაუწყე და მოგცემ. მიუგო: ჩემს საქონელს შენც ვერ მიმიღებ, არაჲც თუ შენმა სპათაგანმან ვინმე მიმიღოს.

308. მეფის ალექსანდრეს მრავალნი დატყვევებულნი კაცნი ჰყვანდა და ის ქალაქი მათ მიაბარა და უბრძანა: აქათგან ნურსად წახვალთ და აქ ნება მომიცია. სტიბლონ ბრძენმან მოახსენა: ჰეშმარიტად ნება აქვსთ, აქ ერთი უნებური კაციც არ არის, და გაიცინა. ერთმა მათ ტყვეთაგანმან უთხრა: რას იკრიპები პირუტყვსავით? მან უთხრა: არა, ჰეშმარიტს კაცსავით ვიცი. ფილოსოფოსი ქვეყანაზედ ნარუქივით არის და ყველა იმიტომ ჰკვირობს ამათ საქმესა.

309. დ ე მ ო ნ ა კ ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ი იტყოდა: მაშინ არა ხამს კაცის გაღახვა, როდესაც დააშაოს რამე, მკურნალივით უნდა: როგორადაც სნეულს ნელ-ნელა მოარჩენს, ეგრეთვე მას ნელად უნდა ელაპარაკოს და ესრეთ ეტყოდეს: მაგისტანას დამნაშაევობას ამითი მიუტყვებ, არა ამითი უფრო, ჯავრისაგან უმაღლ მოაშშვიდებ,

310. ჰკითხეს: როდეს უნდა კაცი თავისთავის შექცევას მოჰყვეს? მიუგო: როდესაც თავისი თავი იცნას.

311. ერთს მოჩხუბარს კაცს წითელი ტანისამოსი ეცვა და იხილა იგი დემონაკ და ჩხუბის მოქმედობაზედ მცნებოანის სიტყვებით

სწვართა და უკან აწბილა. ამაზედ განრისხა მოჩხუბარი იგი და დემონაკს თავი გაუტეხა. დემონაკს ურჩივეს: მსაჯულთან წადი და იჩივლე. მიუგო: მსაჯულთან რა საქმე მაქვს, დასტაქართან წასვლა უნებების არ არის?

312. ერთს ვისმე სიტყვა რამე ჰკითხა და მან ჭავრით პასუხი მიუგო და უთხრა: მე სიტყვას გკითხავ და შენ ჭავრს ლაპარაკობ.

313. ა ლ ა თ ო კ ლ ე იტყოდა: გამომეტყველი ერთი მე ვარ და ჩემს უკეთესი არავინ არი. დ ე მ ო ნ ა კ ესრეთ მიუგო: უკეთეს მართო შენ ხარ, უკეთესი ვინლა იქნება და, თუ იქ უკეთესნი არიან, შენ მართო როდისლა იქნები?

314. ნახა ერთი კაცი, ყალამის ტყავი ეცვა და კოხტაობდა. მივიდა მას კაცთან და ყურში უჩურჩულა: ეგ ტყავი უწინ ცხვარს ეცვა, მაგრამ ისევე ცხვარი იყო. მრავალნი არიან ტანს რომ ჩაიცმენ, კოხტაობას დაიწყებენ, ეს არ უწყიან, რომ ტყავი უწინ ცხოვარს ეცვა; თუ ჰკიპნაურია — მატლისა და, თუ ოქრო და ვერცხლია, მიწა იყო.

315. ერთი მაკედონელი ჭავრიანი კაცი ნახა და უთხრა: ყოველი ტყვე დაჰირვებით არის დატყვევებული და შენ შენის ნებით ხარ, განუტყვე ეგე ჭავრი!

316. ერთს მხედართაგანსა თავისმა უფროსმა მრავალი ჭარი მიბარა, მან მხედარმან ჰკითხა: როგორ მოვიქცე, რომ ამ ჭარს კარგად მოუშაო? მიუგო: ჭავრიანი ნუ იქნები. ცოტა ილაპარაკე, ბევრი გაიგონე და კარგად მოუშლი. ჭარის უფროსს კაცს ჭავრი არ მართებს, ამისთვის რომ თუ ის მხედართ შესძულდათ, ველარას გაარიგებს, და ლაპარაკიც ცოტა უნდა იცოდეს, რომ თავისი განზრახულობა მტერს არ შეატყობინოს, და კვალად გაგონებაც უნდა უყვარდეს, რომ სხვის რჩევა შეიტყოს.

317. ამას ჰკითხეს: ფილოსოფოსნი თაფლსა სჰამენ თუ არა? მიუგო: თქვენ გგონიათ, რომ ფუტკარი თაფლს მართო ბრიყეთათვის აკეთებდეს?

318. ე პ ი კ ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ი უცოლო იყო და ის ურჩევდა: ცოლი შეირთე. უფრო სარგებელი არისო. მიუგო: შენი ქალი მომეც და შევირთავ. კაცმა კაცს ასეთი რამ უნდა ურჩიოს, თვითონაც გარდახდომოდეს.

319. ერთს ყრპას კარგი ტანისამოსი ეცვა და ფინთად იგინებოდა. უთხრა: ყრპავ, შენ რომ ეგ ტანისამოსი გამოგიცვლია. შენის ჩვეულებისთვისაც გამოგიცვალა. ის არა სჯობდა?

320. კ ლ ე ო ნ ო ფ ე ს უძრახეს: მხდალი ხარო, მიუგო: კიდეც

მაგიტომ ვარ კაი კაცი. რომ ავის საქმის მხდალი ვარ, თვარემ მეც შენისთანა კაცი ვიქნებოდი.

321. ი რ ა კ ლ ი დ იტყოდა: რომელსაც ქალაქში მყოფობდე, როგორც იმ ქალაქის სიმაგრე გინდოდეს და გაუტეხლობა, აგრეთვე იქაური სამართლის სიმაგრე და გაუტეხლობა მოინდომე.

322. ცეცხლის დაშრეტისაგან უსამართლობის დაშრეტას უფრო ეცადე!

323. ერთი მისი მეზობელი იყო, დიდად ხელ-გაშლით და იაფად ცხოვრებდა და კარგ სასახლეებსაც აშენებდა. იმას უთხრა: სიიეფე ხვალ-მოკვდავს გიგავს და შენებულობა — საუკუნოდ სასიცოცხლოსა. ფუტყარი ბევრს ირჩების, და თაფლს გააქეთებს. მაგრამ იმ თაფლისათვის იმათ დაავსებენ და სხვანი თაფლს შესჭამენ (ძვირს კაცს აჰსგავსა).

324. დ ე მ ო კ რ ა ტ ნახა ერთი ჩუმად მჭდომი კაცი და უთხრა: ჭკუიანთაგანისა ერთი ეგე გაქვს.

325. ქ ს ე ნ ე ფ ო ნ⁶² იტყოდა: ზოგნი არიან, სანამდის განსაცდელში არ ჩაცვივიან, მანამ ღმერთს არ აქებენ და, რახან განსაცდელში ჩაცვივიან, მაშინ უფრო ილოცვენ და აქებენ. მაშ, ღმერთმან ამისთანა კაცი სულ განსაცდელში უნდა ამყოფოს, ამისთვის რომ მაშინ უფრო აქებენ.

326. ა ნ ა ქ ს ი მ ე მ ა ნ ნახა, ალექსანდრე მეფე ლამპის ქალაქს დასაქცევლად რომ მოადგა. ანაქსიმე ფილოსოფოსი მისი ნამოძღვარი კაცი იყო, ლამპის ქალაქიდან განვიდა და მეფესთან სახვეწრად მიაშურა, რათა ქალაქი იგი არღარა შემუსროს. ალექსანდრემ რასაც წამს დაინახა, შესძახა: ვფიცავ ღმრთისა სახელსა, რასაც შენ შემონებგეწევი, მე იმას არ ვიქ. რა ეს ფილოსოფოსმა გაიგონა, შეეჭეწეწა; ლამპის ქალაქი დააქცივე. ამ სიტყვით ნართებულ იყო, რომ ის ქალაქი გაეშვა, კიდეც გაუშვა და წამოვიდა.

327. იგივე იტყოდა: უშვერის სიტყვით არავის უნდა აუჩქარდე: შენც ამას ამბობ, რაც არ გინდა, და სხვასაც იმას ასმენ, რაც არ უნდა.

328. ჰკითხეს: რა უფრო ძნელი არის? მიუგო: ზვაშიადის⁶³ შენახვა.

⁶² ქოენეფონ A 1702.

⁶³ სიწმიდის A 1702, A 563.

329. ესევე იტყოდა: ნურვის დაემუქრები, ამისთვის რომ პირველად ქალის წესი არის, მეორე ესე: იმითი შენს მტერს გააფთხილებ.

330. ამასვე ჰკითხეს: ცოლი შევირთო თუ არა? მიუგო: ცოლი კი შეირთევ, მაგრამ უფთხილდი, ქალბატონი არ შეირთო.

331. ერთი ვინმე ამბობდა. მტერი ერთიც არა მყავს. ამან ჰკითხა: მოყვარე რამდენი გივის? მიუგო: არცერთი. — მაშ, თურმე ცუდი კაცი ყოფილხარ. მტრობა და მოყვრობა ერთმანერთზედ ახლო-ახლო არიან. ორში ერთი კაცს არ სჭირდეს, არ იქნების.

332. კაცზე რომ კარგაყოფა ჰქნა, თუ იმ შენის სიკეთის დაკარგვა არ გინდოდეს, ნურც დააყვედრებ და ნურც სადმე იტყვი.

333. უკეთუ შენის თავის სიმთელე გინდოდეს, სიკვდილს მალ-მალე იგონებდე.

334. ამასვე ჰკითხეს: რომელი სიბერე სჯობს? მიუგო: რომელიც სიყმაწვილეს ჰგავს. სიყმაწვილის მსგავსი სიბერე უსნეულო იქნება. ნახევარ სიცოცხლეს მთელი სიკვდილი სჯობს.

335. სოლონ ბრძენს ჰკითხეს: ბედი რა არის? მიუგო: უცოდინარი მკურნალი, ამისთვის რომ მრავალთ მოატყუებს.

336. მეგობარს უბედურობაში უფრო მალ-მალ ნახევრედ ბედნიერობისაგან.

337. კეთილ ნაშოვარი ბევრი დაჰკარგო, ისი სჯობს სიბოროტით მრავლის შეკრებასა, ამისთვის რომ დაკარგვა ერთხელ გაგაჯავრებს და სიბოროტით შოვნა მრავალჯერ.

338. კაცს უბედურობისათვის ნუ დასცინი.

339. ჯავრი ბატონობის ნიშანი ნუ გგონია.

340. სჯულის მორჩილი იყავ!

341. ოქროს და ვეცხლსა ქვაზედაც იცნობ, მაგრამ ჰკვიანი კაცი ჰკუთიაც ძნელად საცნობია.

342. ქ რ ი ს ე ს ჰკითხეს: ქვეყნის გამგეობას რასთვის არ იპყრობ? მიუგო: ამიტომ არ ვიპყრობ, უკეთუ ბოროტად განვაგო, ღმერთს განვარისხებ და, თუ კეთილად, — თქვენა.

343. კლეოვულ იტყოდა: თუ ბოროტს ააშენებ, კეთილს კი უნდა აწყენინო, თვარემ არ იქნება.

344. რომელიც ბოროტის საქონლით განმდიდრდება, იგი დიდხანს ვერ იბატონებს.

345. მეგობარს სიკეთე უყავ და უფრო მეგობარი შეგექნება და მტრის გამოყვრებას ეცადე.

346. მოყვრის შურს უფრო უფთხილდი მტრისაგან, ანტომ მტრის მტრობა იცი და მოყვრისა უეცრად იქნების.

347. შენის სახლიდან გამოსვლა რომ გინდოდეს, ჭერ ის იფიქრე, სად გინდა მისვლა, და მერე ისრე გამოდი.

348. პერიანდრო ბრძენი იტყოდა: უკეთუ გინდეს, რათა შენი ბევრს ეშინოდეს, შენც ბევრისა უნდა გეშინოდეს.

349. იგივე იტყოდა: ვინც უფრო მდიდარია, ის უფრო ჭავრიანი არის.

350. ავის საქმის მოყვარული ნუ იქნები და ნურც ავს ილაპარაკებ!

351. შენს უბედურობას შენის ნებით⁶⁴ ნუ გამოაცხადებ, ამისთვის რომ შენს მტერს იამება.

352. მოძალე ნუ იქნები!

353. მეფეთა და დიდთა მეპატრონეთა წინააღმდეგი ნუ იქნები!

354. კეთილის-მოქმედი იყავ და საწყალს მოწყალებას ნუ დააკლებ!

355. ჰკვიანთან ჯდომა და ყოფნა გიყვარდეს, კარგს რასმე პატრის ნუ დააკლებ.

356. სიმართლე გიყვარდეს, ცოტას საქმისათვის სავართალში ნუ შეიწვევ.

357. შენის თავის ძრახვას უფრთხილდი; საქმე ასე მოიყვანე, შენთან საძრახეად მიზეზი არავის რა ჰქონდეს.

358. ჯაცს რომ ელაპარაკებოდე, ასეთი არა უთხრა რა, შემდგომად სანანურად გაგიხდეს!

359. ქვეყანაზედ ვალდებულს და ნამსახურს ჯაცს პატრის ნუ დააკლებ!

360. ნამეტნავს სიიაფეს უფრთხილდი, რისაც დამკირნე არ იყო.

361. თუ რამ შესცოდო, იმას ნურლარა იქ და ის შეცოდება მოკვეთილი იქნება.

362. დროს და ჟამს ნუ მიენდობი!

363. უფროსს პატივ ეც და უბრალოს საქმეზედ ნუ მოიწყენ!

⁶⁴ ენით A 1702.

364. შენი სიკვდილი ახლოს რომ იყოს, შორს ნუ დაიქერ!

365. შეილი კეთილს ქალთან იყოლე და ვერვინ რას დაგაყვედ-რებს.

366. საჩუქარი ასრე მიიღე, საჩუქარი ერქვას და არა ვალი!

367. ვისთანაც ომი გინდოდეს, პირველად ისიც განარისხებული თვალის წინ წამოიყენე და შემდგომად ისე შეები.

368. ს ი მ ო ნ ი დ როდესმე კიროს მეფესთან მოვიდა. მეფემ უბრძანა: ბრძენი ხარ და მაუწყე: ღმერთი რა არის? მოახსენა: სამ დღე დრო მეც.⁶⁵ მესამეს დღეს კიდევ ჰკითხა და მოახსენა:⁶⁶ კვალად სამ დღე დრო მეც!⁶⁷ მეფემ უბრძანა: რასთვის ეგოდენს პაემანს თხოულობ? მიუგო: ეს რა არის? რასაც უფრო ბევრს დროს მცემ, კიდევ უფრო ბევრი მოუნდების. ჰკითხა: რასათვის? მოახსენა: ამისთვის, რომ რაედენსაც ვფიქრობ, უფრო და უფრო მიძნელდება და საკვირველადაც მეჩვენება.

369. ამასვე ჰკითხეს: კაცისათვის კარგი რა არის? მიუგო: კეთილი ანაგებობა.

370. ჰკითხეს: რა უფრო ავი არის? მიუგო: კაცი რისთვისაც ქმნული არის, მას არ-ჯერ იყოს.

371. ჰკითხეს: ჭემმარიტად მდიდარი ვინ არის? მიუგო: ვისაც არაფერი უნდა.

372. კუალად ჰკითხეს: ვინ უფრო საწყალი არის? მიუგო: სას-მელ-საჰმელის მსუნაგი.

373. ჰკითხეს: ქალს რა უფრო დიდი მზითევი უნდა ჰქონდეს? მიუგო: სიწმინდე და ნამუსი.

374. ჰკითხეს: ჰკვიანი რით იცნობა? მიუგო: ბოროტი შეეძლოს და არავის უყოს. უჰკუო ამით იცნობა: არ შეეძლოს და ბოროტი უნდოდეს ვისთვისმე.

375. ჩუმად ყოფნა სჯობს მრავლის-მეტყველებას, მდუმარობით არა დაგაკლდება რა და მეტყველებით ბევრი წამხლარა.

376. უბრალოდ დასჯა სიხარულად მიგაჩნდეს.

377. გ ი ო რ გ ი ლ ე ო ნ ტ ი ნ ს უ თ ხ რ ე ს: ესოდენა ხანი

⁶⁵ მომეც A 1702.

⁶⁶ კვალად მივიდა და ჰკითხა და მან იგივე მიუგო A 1702.

⁶⁷ მომეც A 1702.

როგორ გასძელ, რომ ას შვიდის წლისა ხარ? მიუგო: რისაც დამ-
კირნე არ ვიყავ, მის მეტი არა მიჭაჟია რა და მისთვის გავსძელ.

378. კვალად ჰკითხეს: მაგთენი რომ გაცოცხლია, სიცოცხლე
რალად გინდა? მიუგო: არ ვიცი, ჩემს სიცოცხლეს რაზედ დავემდუ-
რო და მისთვის.

379. ანხარი ისი ს თათარი იყო. მოვიდა ათინას, სწავლა შე-
იყვარა და ფილოსოფოსი შეიქმნა. ამას ჰკითხეს: კაცი სიმთვრალეს
რით მოიკვეთს? მიუგო: მთვრალს ჰირვეულსა და ავ საქციელსა
მალ-მალ თვალში წამოიყენებდნე და იმითი მოიკვეთს.

380. ამანვე იკითხა: ნავის ფიცარი რა სისქე არის? მიუგეს: ოთ-
ხის თითის დადებაა. თქვა: მაშ, იმაში მჭდომის კაცის სიცოცხლევ
ოთხის თითის დადება ყოფილა!

381. ამასვე ჰკითხეს: ქვეყანაზედ მკდარი უფროა თუ ცოცხა-
ლი! მიუგო: მენაგენი რომელში ჩავაგდოთ?

382. ამას ერთი ვინმე ჰკიცხევდა: თათრის ქვეყნისა ხარ. მიუგო:
ჩემი სირცხვილი ჩემი სამამულეა, მაგრამ შენ შენის სამამულის
სირცხვილი ხარ.

383. ეპიკურ იტყოდა: აგებულებით თუ იქნები, არასდროს
არ გაღარიბდები და, თუ ნდომით იქნები, არაოდეს არ გამდიდრდ-
ბი.

384. უკეთუ ცხოვნება გინდეს, პირველად შენი ნაქნარი ცოდვა
იცან, თუ რა გიქნია, და შემდგომად სიკვდილს იგონებდნე.

385. ტიმონ და მისი მოყვასი ერთად სხდნენ. ნახეს: ერთი კაცი
რასაც ნახევდა, ყველას გაიკვირებდა. უთხრა: ამასაც გაიკვირებ:
სამნი ვსხედვართ და ოთხის თვალის მეტი არა გვაქვს⁶⁸.

386. აპოლონის ჰკითხა ბაბილონის მეფემ: კეთილი მე-
ფობა რითა ვქნა? მოახსენა: სამართალი გიყვარდეს, პატიოსანს პა-
ტივს ნუ მოაკლებ, ავს კაცს ნუ გააკეთებ, სხვის სიტყვას ნუ აჰყე-
ბი და კეთილი მეფობა იქნება.

387. დიმიტრი ფარალერი ეგვიპტის მეფეს ურჩევდა,
რათა წიგნის კითხვა უყვარდეს, ამიტომ რომ: რასაც სათქმელად

⁶⁸ გვაქვს+ ეინაილგან ტიმონ და მისი მოწაფე დიოსკორ ცალთვალა იყვნენ-
S 2434.

ვერ გაგიბედავენ, იმაში ნახავო. წიგნი თუმცა არ ლაპარაკობს, მაგრამ კაცს თავის დანაშაულს მალ დააყვედრებს.

388. ე პ ი მ ი ღ ბ რ ძ ე ნ ი კრიტის მეფის ყმა იყო და სპარსეთის მეფემ თავის ყმად მოინდომა და დესპანის ზელით თეთრი გაუგზავნა. მან დესპანს თეთრი არ ჩამოართვა და უკანვე უკუაბრუნა და ესრეთ დაავედრა: წა და მეფეს ესრეთ მოახსენე: თეთრი ავმუტელთათვის სასჯელია, ნების კაცისათვის — პატივი და ორგულისათვის — სიკვდილი.

389. ა პ უ ლ ი, ათინელი ბრძენი, იტყოდა: ღმერთს ვერას ამსგავსებ; თუ ჰპოვებ, ბრძნის კაცის მეტსა.

390. მდიდარი რომ იყო, ბედს მაშინაც ნუ ენდობი.

391. უკეთუ ყრმა ხარ, კიდეც დაბერდები.

392. უკეთუ ლამაზი ხარ, გონჯიც მალე შეიქმნები.

393. უკეთუ სწავლული ხარ და ბრძენი, ის იქვე, ამისთვის, რომ არც დაგრჩომია მამისა და არც ბედით შეგხდომია, ვერც მოგშლის სიბერე, ვერც სიყრმე და ვერც მიგიღებს ბედი.

394. როდესაც სიბრძნის სწავლა მოინდომო, პირველად ბოროტს განეშორე.

395. საიდუმლო მტკიცედ იპყარ, თვარემ, თუ შენს გაგონილს საიდუმლოს ყველანი შეიტყობენ, იგინიც შენისთანა იქნებიან.

396. ცილისმწამებელს, ამპარტავანს, მემშურნეს, გულფიცხელს და უცოდინარს კაცს ერიდე.

497. ბოროტის მოქმედს კარგიც რომ დაემართოს, ნუ შეგშურდება.

398. ბოროტი სიტყვა შენის პირიდან ნუ გამოვა!

399. მოთმინება ამას ჰქვია: შენის მტრის პასუხის მიცემა შეგეძლოს და არ უყო.

400. ვისაც ბრძენი კაცი უყვარს, იმას ავი თურნე არა ჰყვარებია რა.

401. ორსავე სოფელს საბრალო ის არის, ვისაც სწავლა სძულს.

*402. ა რ ი ს ტ ო ტ ე ლ ი იყო კაცი მართალი, პ ლ ა ტ ო ნ⁶⁹ —

⁶⁹ ვარსკვლავებით აღნიშნული აპოკთეფემები რუსულ ტექსტში არ არის, ქართულში ჩართულია მთარგმნელის მიერ.

კეთილმოქმედი, ეპკიმაანდ — ბედნიერი და სოგრატ —
უუბრძნესი.

* 403. იერმას ბრძენმა გამოაჩინა ათინას შჯული წმიდის
საშეხისა და მოაქცია ოთხშეოცი სოფელი.

* 404. იგივე იტყოდა: რომელსაც სიბრძნე გინებს, ბო-
როტს განეშორე.

* 405. ვინც ღამართლის მპყრობელი იყოს, წინ ნუ აღუდგები.

406. კეთილის საქმით სიგლახავე სჯობს სიბოროტით განმდიდ-
რებასა.

407. შენის მტრისას ბევრს ნუ რას ლაპარაკობ!

408. ვინც ჭკუით ღარიბი იყოს, ის გებრალეზოდეს!

409. მადლის ქნა კეთილია და, თუ ცოდვას არა იქ, ისი სჯობს.

410. თუ სიწმიდე არა გაქვს, ბრძენი ვერ შეიქნები.

411. შენს თავს სიავისათვის შენვე გარდაახდევინო, ისი სჯობს
სხვისაგან გარდახდევინებასა.

412. სრულიად დაინთქმის ყოველივე კეთილის საქმის მეტი. ყო-
ველივე გასწორდება ბოროტის საქმის მეტი. ყოველივე გამოიცვლე-
ბა სამართლის დღის მეტი.

413. ბრძნის კაცის დანაშაული სხვასაც ბევრს ავნებს, ამი-
ტომ რომ თვალს მიუგდებენ.

414. დიდის კაცის წესი არ არის, რათა ტკბილი მოუბნარობით
მაფერებელნი კაცნი თავისთა თანა იყოლიოს.

415. უნაყოფობა სჯობს ბოროტის შვილის ყოლასა.

416. პლავთ კომიციის მოწაფეს სხვა საქმე არა ჰქონდა
რა კამედიის მეტი, რომელ არს სათამაშო. კეთილ-სიტყვიერი კაცი
იყო და ამისთვის ყოველთვის კამედიას აკეთებდა. იგი იტყოდა: თე-
თრი კაცმან რომ იშოვნოს, ესრეთ ჰგონოს, ვითამც სასჯელი ეშოვ-
ნოს.

417. თუ ჩვენი სამსახურის მაგაერი ბატონისაგან არ გვინდა, მაშ,
ჩვენ თავს ჩვენვე თურმე ვატყუებთ.

418. ეს მიკვირს: ზოგს კაცს ვინც იცნობს, იმათ სძულს და, ვინც
ვერ იცნობს, იმათ კი უყვარს.

419. მეგობრად და სარწმუნოდ მასხრა ნუ გინდა.

420. ვ ა რ ო ნ ბ რ ძ ე ნ ი იტყოდა: ერთმან რომ ბევრთან საქმის გაწევა მოინდომოს, სიგიჟე არის.

421. სიბილწე არის, კაცს რომ ბედის იმედი ჰქონდეს.

422. მდიდარი მეგობარი ზვარბლის კილსა ჰგავს.

423. კ ს ი ს ტ ბ რ ძ ე ნ ი იტყოდა: როგორადაც ლოცვაზე სავედრებლად ღმრთისა დაღვები და ვედრებას იწყებ, ეგრეთვე ყოველთვის უნდა იყო.

424. რასაც კეთილსა იქ, იცოდე, რომ ღმრთისაგან არის.

425. კეთილს საქონელს ნუ უხმობ, ამიტომ რომ საქონლის წარპარვა მპარავსაც შეუძლიან და კეთილისა კი ვერა. კეთილი ის არის, რაც ღმერთს იამებზის.

426. შენის სულის ტანისამოსი ზორცია. ტანისამოსმა რომ ზორცი გასცივითოს, ნახე. თუ კარგია, შენც გააცევთინე⁷⁰.

427. ს ე ნ ე კ ა ბ რ ძ ე ნ ი იტყოდა: მყრალს ჭურჭელში რომ სურნელება ჩაასხა, სიმყრალესაც დაუკარგავს და კიდევ განასურნელებს. ეგრეთვე, უნდოთა კაცთა ცოდნის სწავლა სიავესაც დაუფარავს და კიდევ გააკეთილებს.

428. ბევრს კაცს თავის ცხოვრება მრავალ რიგად განუწყესებია, მაგრამ სიკვდილი ყოველსავე განასწორებს.

429. მშვიდობა კაცთაგან გქონდეს და ცოდვას ყოველთვინ ებრძოდე!

430. საქმე ესრეთ დაიჭირეთ, რათა საქებრად სხვამანც ვერ გიცნას, არამტუ შენი თავი შენვე აქო.

431. ღარიბს დაგცინოდნენ, ისი სჯობს სიმდიდრის შურს.

432. ცხოვრების დასაწყისი ცოდვის ცნობა არის.

433. ბრძნის კაცის წესი არ არის, რათა პურს თვითონ ეძიებდეს.

434. ეს მიკვირს: ზოგს კაცს სიმზიარულე უნდა და ეს კი არავინ უწყის, თუ სიმზიარულე რით იპოება. სიმზიარულე თუ ცოდნით არა გაქვს, გიჟი იქნები.

435. ბედი რასაც არ მოგცემს, მის მეტის წართმევა არ შეუძლიან.

⁷⁰ შენი სულის ტანისამოსი ზორცია, უწყოდე. ამისთვის დაიქვე ივი სიბილწისაგან A 563.

436. ვინც თავის ნებით სახელოს არ დაიჭერს, მას დიდი ტვირთი თავიდან მოუხსნია.

437. ვოეციუმ ბრძენი რომაელი ესე იყო კაცი სიმართლის მოყვარული და უსამართლოს მოძულე. ესე იტყოდა: ძნელი სასწავლო და მაგარი კაცი ცდით დალბება.

438. სიბრძნე უხმარია, თუ სიმართლე არა გაქვს.

439. ვინც მოწაფედ არ ყოფილა, ის მოძღვრობას ვერა იქს.

440. ვერას დიდის ცდითა და ვერას კაის მოძღვრით ვერას ისწავლი, სანამდი მომთმინე არ შეიქნები.

441. ზოგიერი ღვინო ჭკუას გაგისწორებს და ნამეტნავი სხეასაც მოგიშლის, არამც თუ ჭკუას.

442. პატიოსანი ფიქრი ხსოვნით იქმნება და გულმავიწყი ბრძენი ვერ შეიქნება.

443. გაურჯელად ვერას ისწავლი.

444. სიბრძნე ესრეთ კეთილი არის: არა თუ სიბრძნით შენ პატივს გცემენ, არამედ შენმიერ წერილსაც ათას წელს უკან პატივს სცემენ. ბრძენი კაცი როგორც თავის სწავლას ცდილობს. ეგრევე სხვისას.

445. იმას ბედი ვერ მოგცემს, რასაც შენ გარდაადგებ, და ვერც იმას წაგართმევს, რასაც შენ შეიცრებ.

446. თუ შიში ღმრთისა არ იქნება, ქვეყანა სრულად დაინთქმის.

447. თუ თვით შენვე არ წაიხდენ, კაცის აგებულება ღმერთსა კეთილად დაუბადებია.

448. ვერა ჭირი ისრე ვერ გავნებს, როგორც შინაური მტერი.

449. საცა შური არ არის, ჭკუაც იქ მონახე.

450. უკეთუ ფათერაკისა გეშინოდეს, იფიქრე. რაც საფიქრი იყოს; იხილე, რაც სახილავე იყოს: ისწავლე, რაც სასწავლო იყოს; გაიგონე, რაც გასაგონი იყოს, და ფათერაკი აღარ შეგემთხვევა.

451. ჰოი, კაცო! სიკვდილი გახსოვდეს, თავი შენი იცან; განიხილე, ვინა ხარ, ანუ საიდან გასჩნდი და დაიბადე, ვითარცა მოკვდავი; ნახავ, რომ სიყრმითგან სიბერედ მიიწიო; იხილავ, რომ სიკეკლუტის მაგიერ რავდენი ბოროტი სახე დაედვას შენს ხორცსა. ღვთის მეტი ყოველივე გარდაცვალებადია. რომლის თესლიდან ხარ დაბადებული, რით გამოგზარდა დედამა, რაში გაიზარდე, რად ნდომობ ეგოდენსა, რად ექიდები სიმაღლესა? მოგივალს ჟამი მტერად და ავლად გარდაქცევისა; მიწით ხარ მოღებული და კვალად მიწადვე მიხვალ.

ესეც მტკიცედ უწყოდე, რამეთუ სული უკედავ არს. სადა არს წარსრული ცხოვრება ჩვენი, ვითარცა არა ყოფილი.

452. სიბრძნე გსუროდეს, ისწავლე და შეიკრიბე ამისთვის, რამეთუ სიბრძნე ძვირფასი საუნჯე არის: სიმდაბლიდან სიმაღლედ აღგიტაცებს და სიგლახაკიდან — სიმდიდრედ. ვისცა თვისის ხორცის პატივი არა სთნავს, პირველი სიბრძნე და უპატიოსნესი ის არის. ამისთვის ნეტარ არს, რომელმან პოოს სიბრძნე! ამისთვის გიყვარდესთ კეთილ წერილთ კითხვა, რამეთუ განგაბრძნობსთ და იცნობთ შემოქმედსა ყოვლისასა, რომელსა შეენის ღიდება, პატივი და თაყვანისცემა საუკუნითგან უკუნისამდე, ამინ.

**მოკლედ გამოსახსნელი ამბავი პრომის კეისრებისა, სხვათა
მეფეთა, მთავართა და მხედართ-მთავრებისა**

1. ივლიანე კეისარი ერთხელ ნავში იჯდა და დიდი ღელვა აღუდგა, ესრეთი, რომ თვით მენავეთ-მოძღვარი იგი დიდად შეშინდა. უბრძანა: ნუ გეშინიან, კეისარი მიგყავს.

2. ნახა ომიდან ერთი გუნდის მედროშე გამოქცეულიყო, დაიჭირა, ისევ იქვე მიიყვანა და უთხრა: ვისთანაც წელან ბრძოლა იწყევ, ეგენი არიან.

3. აგვისტოს კეისარმა გაიგონა, ვითარმედ: ჰეროდე, ჰურიათ მეფე, ახლად-წობილს იესოს ეძებს და სირიის ყრმანი ყოველნივე მოსრნა და მათში თვისი ძეც უწყალოდ მოკლა. ბრძანა: მაშ, ღორის შეილობა სჯობნებია ჰეროდეს შეილობასა. ამისთვის ბრძანა: ჰეროდე ჰურია იყო და ღორს არა სჯამდა.

4. ამავე კეისარს ერთის ყმაწვილის გაგდება უნდოდა თავის ჯარიდამ ბოროტის რისამე საქმისათვის. მივიდა იგი ყრმა და ევედრებოდა: ესრეთ ნუ განმავდება, რამეთუ მამაჩემს ვერ ვეჩვენები და ვერც ამას მოვახსენებ—კეისარს შევძულდი. უბრძანა: ესრეთ უთხარ: კეისარი მე შემძულდა-თქო და მე კი გამოვეცალე.

5. ერთი მოლაშქრე ნახა, თავს იქებდა, რომ ომში თავი ქვითა გამიტეხეს. უბრძანა: მეორედ რომ გამოიქცე, უკან წულარ მიიხედავ, თვარემ კიდევ გაგიტეხნ.

6. ერთი დიდი კაცი რომელიმე მოკვდა და დიად მრავალი ვალი დარჩა. რაც ჰქონდა, ყოველივე გაყიდეს, მაგრამ ვალს მაშინაც ვერ აღუხდა. კეისარმა ბრძანა: მისი საბანი მე მომიყიდეთ! მოართვეს მისი ნახურავი საბანი და მიჰყიდეს. ესე ყველას დიდად გაუკვირდა. და ბრძანა: რადგან ამ საბნის პატრონს ამდენი ვალი ემართა და კიდევ ეძინა, მაშ, თურმე ამ საბანს ძილი სცოდნია და ამიტომ ვიყიდეთ.

7. ესე კეისარი გამარჯვებული მობრძანდა და ერთი ღარიბი აზნაურიშვილი მიეგება და ხელზედ ყვავი უჯდა. იგი ყვავი გასწავლული იყო და ესრეთ იძახდა: გამარჯვება ჩვენს კეისარს, გაუტეხელს, გამრიგეს. ესე ყვავისაგან დიდად გაუტვირდა კეისარს და ყვავში წრავალი ფასი უბოძა. ნახა ეს ერთმა მეჩექმემ, რომ ამ ყვავში ამთენი თეთრი უბოძა; წარვიდა და თვითონაც ერთს ყვავს წვრთნა დაუწყო. როდესაც მართლა ვერას იტყოდა, მეჩექმე გაჯავრდებოდა და იტყოდა: ჩემმა სარჯელმა ცუდად ჩაიარა. ამ ყვავმა ამის მეტი ვერა ისწავლა რა. შემდგომად მეჩექმემ ეს ყვავი კეისარს მიართვა და მიულოცა ყვავმა კეისარსა და კეისარმა ბრძანა: მაგისტანა მომლოცველნი მრავალნი მყვანან. ამ დროს ამ ყვავს იმ მეჩექმის ჯავრიც თურმე მოაგონდა და თქვა: ჩემმა სარჯელმა ცუდად ჩაიარა. გაიცინა კეისარმა და იმასაც მრავალი უბოძა.

8. ამავე კეისარს ჰყვანდა ქალი უ ლ ი ა და უდროდ თავში ქალარა გამოერია, შეიხნა თვისნი მხეველნი საწოლში და ქალარის გლეჯა დააწყებინა. ამაში მამაც შეესწრა და არა უთხრა რა. ცოტა ხანს უკან ამბავი ჩამოუგდო და უთხრა: შეილო, სიბელატე გირჩევნია თუ ქალარა? ქალმან მოახსენა: ქალარა მირჩევნია, მამამ უბრძანა: მაშ, რად აგლეჯინებდი შენს თმას ქალარისათვის?!

9. ტ ი ბ ე რ ი უ მ კ ე ი ს ა რ ს ერთმა ვინმე მოახსენა: შენს ავს ლაპარაკობენ. მიუგო: მე ესეც მეყოფა, რომ ავს ვერავინ მიზამს, და სიტყვით, ვინც უნდა, ილაპარაკოს.

10. ტ ი ტ ე ვ ე ს პ ა ს ი ა ნ ე ს თვისნი მეგობარნი დასცინოდნენ: რაც კაცი მოვალს და შემოგჩივლებს, რავინდ შენის ხაზინის დასაკლისი იყო, მაინც სამართალს უზამ. მიუგო: ამას თუ არ ვიქ, არ იქნება. მართებული არ არის კაცისა, რომ კეისართან მივიდეს და იქიდან მქუწვარე გავიდეს.

11. მ ე ფ ე ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ესეთი მოწყალე იყო: ყოველს კაცს სათხოვარს აუსრულებდა და, ვინც არა სთხოვდა, იმათ ასე უბრძანებდა: შენს მოვალედ რადა მხდი?

12. ერთხელ ლაშქრად იყო და ერთი მისი მხედართაგანი სხვის ბაღში შევიდა და ხილს გლეჯა დაუწყო, განუწყრა და ესრეთ უბრძანა: რაც სხვისაგან შენს ბაღში საქნელად არ გინდოდეს, იმას შენ სხვას ნუ უზამ.

13. ერთი ქარის მსგავსი კაცი ყველას ვისმე ჰპირდებოდა კეისართან საქმის გარიგებასა, და ქრთამს ართმევდა და ვერავის რას ურიგებდა. შეიტყო ესე კეისარმა, გასწყრა და ბრძანა: ხეზე მიაკა-

რით, იქით და აქეთ მყარალი რამ უხიროლეთ, რათა იმისი სუნი მის-
დიოდეს და ასე აძახეთ: მე ის ქარი მომდის, რომელსაცა ვყიდიდღი.

14. როდესაც ავრიაანე მეფე თისის ქალაქს მოადგა, მო-
ქალაქენი დიდად გამაგრდნენ და მოლაშქრენი დაშვრენ. ამაზედ გან-
რისხნა მეფე და თქვა: უსაცილოდ თუ ეს ქალაქი აღვიდე, ერთს ძალ-
ლსაც აღარ გაუშვებ ცოცხალს. ეს მოლაშქრეთ იამათ და განმხდ-
ნენ, რამეთუ მეფე ქალაქს უწყყრების და ბევრს ვიშოვნით და აღვი-
ლოთ. როდეს შეუტივეს და აღილეს, მეფემ მოქალაქეთ ურიგო არა
უყო რა. მოლაშქრეთ მოახსენეს: არ ასე ბრძანებდით: ძალლსაც აღარ
გაუშვებ ცოცხალსა? უბრძანა: წადით და ძალები დახოცეთ. მე
ძალების სიკვდილი მიბრძანებია, კაცის ხომ არ მითქვას?

15. მეფე ფილიპე იყო მაჰა ალექსანდრესი. ამას ერთი
ყმა ჰყვანდა, რომ ყოველთვის იმის ავს ჩუმად ლაპარაკობდა. მოახ-
სენეს: სულ შენს აუგს ლაპარაკობს და გააგდო, ხოლო მან არა გა-
აგდო. მოახსენეს: რატომ არ დაგვიჭერე ამისი გაგდება? ბრძანა:
ამიტომ, რომ ახლა ჩემს აუგს ჩუმად ლაპარაკობს, და, რომ გავაგდო,
მალლა ყვირილს დაიწყებს.

16. ორნი ავის მოქმედნი ყრმანი მასთან საჩივლელად მივიდ-
ნენ და მათი სამართალი ესრეთ ქნა: ერთი კატარღაში დაჰყარგეთ
და მეორეს კი ნუ დაჰყარგავთ, ნებით უკან გამოუყენეთ.

17. მეფეს ალექსანდრეს უთხრა მამამ სიყრმის დროს, როდეს-
საც ალექსანდრე მცირე ყრმა იყო: გაექეც ვისმე, რათა ვიხილო,
რომელს უკეთესი ხელ-ფეხი გექნებათ. მიუგო, თუ: ვისაც უკეთესი-
ხელ-ფეხი გვექნებოდა, იმას გამარჯვება ერქვას, გავიქცეოდი.

18. ამავე ალექსანდრეს ერთი ვინმე შეეხვეწა: ამდენი ხელი-
აღმიპყარ, რათა ქალის გათხოვება შევიძლო. აღილო და ასი ტალან-
ტი უბოძა. მოახსენა: მე ათიცი მეყოფოდა. მიუგო: შენ წასალებად
ათიცი გეყოფოდა, მაგრამ მე მოსაცემად ასიცი მეცოტავება.

19. ალექსანდრემ ერთი ფილოსოფოსისა ბრძანა: წაიყვანეთ და,
რაც ითხოვოს, მიეცით! მოლარეთ-უხუცესმა მოახსენა: ორას ტა-
ლანტს ითხოვს და რას ბრძანებ? მიუგო: წადი და მიეც! კარგი კაცი
თურმე არის, რომ ასეთი მეგობარი ჰყავს, რასაც სათხოვარს ით-
ხოვს, მისცემს და კიდევ შეუძლია.

20. ერთს ვინმე თავადს დიდად მაგარი და აუღებელი ქალაქი
ჰქონდა და ალექსანდრეს უომრად დაანება. ჰკითხა ალექსანდრემ: ეს
ქალაქი უომრად რატომ დაჰანებე? მოახსენა: ქვიტყირის გალავნისა-
გან გამარჯვებულს ვაჟკაცს უფრო ვენდე. რა, ავად მიქნია? ეს სიტ-
ყვა დიდად დაუმაღლა, იხარა და სხვაც მრავალი უბოძა.

21. გაიგონა, რომ იმას ერთი კაცი, დიად, ავად იხსენებდა, და ბრძანა: ერთი სამეფო იარაღი ისიც არის, კეთილი ქნას და შეცოდების პასუხი კაცს არ უყოს.

22. ამას ჰკითხეს: შენი სალარო სად შევინახოთ? მიუგო: სულ ჩემს მეგობრებს განუყავით და შენახული იქნება და, რასაც ახლა გასცემ, იმას მას უკან იშვო.

23. რომელიც მოჩივარი შეშჩივლებდა, ის ერთს ყურში თითს დაიცევდა და ისე მოისმენდა. ჰკითხეს; რატომ აგრე იქო? — ამ ერთს ყურს, ვისაც უჩივის, ამისთვის შევინახავ.

24. სპარსთ მეფის ქალი დიდად ლამაზი დაატყვევა და არ მიუდგა. მოახსენეს: რისთვის მაგ ქალთან არ სწევები? მიუგო: ესრეთ განმარჯვებული კაცი ვარ და მეშინიან, რომ ახლა ერთმა ქალმან დამიმორჩილოს და ჩემზედ გაიმარჯვოს.

25. დარიოზის სალაროდამ მოართვეს ერთი, დიად, კარგი მუ-რასა სირჩა ღვინის სასმელი და მოახსენეს: რად მოვიხმაროთ? ბრძანა: ფილოსოფოსთ ნათქვამს წიგნებში შევინახეთ, ამისთვის რომ აქამდის სიგიჟის ჭურჭელი ყოფილა და ახლა სიბრძნისა გავხადოთ.

26. როდესაც ალექსანდრეს ბარგი დარიოზის დიდის ჯარის და-ბარგებულობაზე ახლორე ჩამომხდარიყო, ალექსანდრეს ურჩია თავისმა სარდალმა პარმენიონ: დიად, დიდი ჯარი ჰყავს და ღამით დავესხათ. ალექსანდრემ არ დაუჯერა და უბრძანა: მე ომსა და გამარჯვებას ვაწვდომ და შენ ჭურდობას მასწავლი?

27. როდესაც ანტიპატრის წიგნი მიართვეს და ნახა ალექსანდრე, მისის დედისა, დიად, ბევრი ურიგო ეწერა, ბრძანა: თურმე ანტიპატრ არ იცის, რომ ერთი დედის ცრემლი ბევრს დაწერილს ქაღალდს გააშავებს.

28. სპარსეთის მეფემ დარიოზ ალექსანდრე მეფეს ელჩი გაუგზავნა და ხარაჯა სთხოვა, რომელსაც ყოველთვის ართმევდა ფილიპე მეფესა. ალექსანდრემ მაგიერი პასუხი ესრეთ შეუთვალა: იგი ქათამი მოკვდა, რომელიც დარიოზს ოქროს კვერცხს უდებდა.

29. ერთს დღეს მეროპიენი და წყალობის მთხოვნელნი მასთან არავინ მივიდა, ბრძანა: ეს დღე ჩემს მეფობაში უბედური შემხვდა: ასრე გაიარა, რომ წყალობა ვერავის რა ვუყავ.

30. ერთს თავის კაცს უთხრა: ავი კაცი ხარ და გამეცალე. ჰკითხა: რა დავაშავე? მიუგო: ეს ხომ იცი, კაცი ვარ და კაცი დაუდანაშავებელი არ იქმნება, თუ ჩემი დანაშაული ვერ შეიტყუ, ბრძივი ყოფილხარ და, თუ შეიტყუე და არ დამიშალე, — მუხანათი.

31. ანტილიმონ პირველი მეფე მაკიდონიისა, იმისას ჰკვი-

რობდნენ: როდესაც გამეფდა, მაშინ მრისხანე იყო და, როდესაც დაბერდა, დამშვიდდა. მიუგო: მაშინ მეფობა მინდოდა და ახლა სახელი, რომ ყველას ცუცყვარდე.

32. როდესაც დიდს სნეულობას მოურჩა, ნაშინ თქვა: დიდი კარგ კაცობა მიყო ამ სნეულობამ, რომ შემეყარა: ვაი თუ, გავკოხტავებულიყავ. და ახლა ეს შევიტყვევ, რომ მოკვდავი ვარ.

33. კ ი რ მ ე ფ ე სპარსეთისა იტყოდა: თუ ყოველი კეთილი სრულად არა სჭირს, ერთმა კაცმა სახელმწიფო რჩევა თავს არ უნდა დაიდვას.

34. კ ე ს ა რ ე კ ს მ ე ფ ე მ სპარსეთისამან საბერძნეთზედ გაილაშქრა და ნახა, რომ იმისმა ჯარმა მინდორი სულ დაჰფარა და ზღვისაც დიდი ალაგი დაიჭირა, რომელსაც იტყვიან რიცხვით სამოცდა ათ-ათასს. გარდახედა მეფემ და იხილა ყოველივე სიმრავლე ჯარისა, დიდად იამა და გამხიარულდა. შემდგომად მცირედისა ხანისა ტირილად იწყო. ჰკითხა თვისმა სპასხეტმა არტაშან⁷¹: რასათვის სტირი? მიუგო: კაცის დღე-მოკლებას ვსტირი. ამა ჯარს რომ ვხედავ, ას წელიწადს უკან აღარც ერთი ქვეყანაზედ აღარ იქნება და ის მიმძიმს.

35. ქ ე ო ს ტ ი ს მ ე ფ ე თრაქიისა დიდად გულფიცხელი და ჯავრიანი იყო. ამას ფეშქაშად მიუტანეს მრავალი კარგი ჭიქის ჭურჭელი, სიხარულით გამოართვა და მრავალი წყალობაც უყო, შემდგომად აღიღო და სულ დაამტვრია. ესე ყოველთა განუკვირდათ და ჰკითხეს: რატომ აგრე ქენო? მიუგო: ამიტომ, რომ ვისაც ეს გაუტყდებოდა, ისინი მეფის წყრომას მოვარჩინე.

36. ა მ ა ს მ ე ფ ე ს მეგვიპტისას ესმა, რომ ერთი ვინმე შვილსა ტიროდა. იმას უთხრა: როდესაც არ დაბადებულყო, მაშინ თუ სიყვარული არ გქონდა იმისი, ახლა რა გატირებს?

37. კ რ ე ზ მ ე ფ ე ს ლაქედომისაზე კირ მეფემ სპარსისამ გაიმარჯვა და ქალაქი წაართვა. კრეზ ნახა მოლაშქრენი თავის ქალაქში რომ დარბოდნენ, ატყვევებდენ და აოხრებდენ. მივიდა კირთან და უთხრა: ეს რა ამბავი არის? მიუგო: რა ამბავი იქნება? შენს ქალაქს აოხრებენ. უთხრა კრეზ: ჩემი მანდ აღარა არის რა. რასაც ახდენ, ყოველივე შენია.

38. დ ი ო ნ ი ს ე მ ე ფ ე ს ი კ ი ლ ი ის ა თავის შვილის სასახლეში შევიდა, ნახა, რომ ბევრი ოქრო ეწყო. უბრძანა: სამეფო კაცი არა ხარ; ჩემი ნაშოვარი ოქრო შეგინახავს და მეგობრები კი დაგიკარგავს.

⁷¹ არშატ A 1702.

39. შევიდა ბომონში და ნახა ესკულაპის სახე, რომელსაც ფილასოფოსნი ღვთად ჰხადოდენ, და იმ სახისათვის ოქროს წვერი გამოესხათ. მიჰყო ხელი და სულ დააგლიჯა: ესკულაპს⁷² არა მართებს წვერის გამოწევა, ამიტომ რომ მამა ამისაც ამჟოლს უწვევროდ ხატედენ.

40. ამანვე იმავე კერპს ოქროს ტანისამოსი სულ შემოსძარცვა და საიისა ჩააცვა, მოვიდეს და უთხრეს: რატომ აგრე ჰქენ? მიუგო: ამიტომ ვქენ, ოქრო ზამთარ ცივია და ზაფხულ მძიმე და საია ორჯელვე მოიხმარება.

41. ა ღ ა თ ო კ ლ ე ერთი ღარიბის მეჭურჭლის შვილი იყო, როდესაც ბედმა სიკილის მეფობა მისცა. ოქროს ჭურჭელთან ერთად თიხისაც დაადგმევინებდა ხოლმე, ამიტომ რომ ჩეპი მეჭურჭლის შვილობა არ დამავიწყდესო.

42. ა რ ხ ე ლ ი მეფე მ ა კ ე დ ო ნ ი ს ა. იმას ლხინში ერთმან ვინმე იმისი პირის სირჩა სთხოვა; მიბოძეო, აღიღო არხელიმ და დიონის ფილოსოფოსს უბოძა. გაჰკვირდა იგი და მოახსენა: მე სირჩა გთხოვე და დიონისეს უბოძე? უბრძანა: შენ თხოვნის ღირსი ხარ და დიონისე უთხოვენლად შოვნის ღირსი არის.

43. როდესაც პ ე რ მ ე ფ ე ინ დ ო ე თ ი ს ა ალექსანდრე დიდმა დაატყვევა და ჯარი ამოუწყვიტა, ალექსანდრემ ჰკითხა პერს: რა გიყო? მიუგო პერ: დღევანდელი დღე გასინჯე, თუ როგორი დაუდგრომელი, ავი და სუსტი იყო: გუშინ მეფე ვიყავ და დღეს ტყვედ დამაბა და შემდგომად რა იგი გინებს, იგი ქმენ. გასინჯა ესე ალექსანდრემან, რომ სოფელი ესე უპირო იყო, და იმას თავის მეფობა ისევე უბოძა.

44. ე კ ფ ლ ა თ იყო ღარიბის კაცის შვილი და უგვაროსი, მაგრამ იმისის სიბრძნის გულისათვის ათინელთ ბატონად დაისევს. ერთმან ვინმე გაჰკიცხა: ავის გვარისა ხარ. მიუგო: ჩემი გვარი ჩემიდან აშენდა, მაგრამ ვეჭობ, შენი შენიდან გარდაშენდეს.

45. მ ა რ კ ო თ უ ლ ე ლ ი იყო პირველი მთავარი ჰრომისა. ამას ჰკიცხედენ, რომ, დიალ, სწორი მოწმობა იცი, მაგრამ მაგითი ბევრი კაცი წამხდარა. ხოლო მან მიუგო: სიმართლით წახდენა სჯობს ტყუილით გაკეთებასა.

46. რომაელთ ჩვეულება იყო: ყოველს წელიწადს თავის სახელმწიფოში გამრიგეებს გამოსცვლიდნენ. როდესაც დიკტორს მიხვდა. მასვე დღესვე გამოსცვალეს. ც ე ც ა რ ო ნ თქვა: მეტად მომ-

⁷² ხელნაწერებში: ეპისკელს.

ჭირნე მოხელე იყო. სანამ იმ სახელოში იყო, თავის თავისთვის ძი-
ლი არ უღირსებია. მასვე სახელოში დააყენეს ამდღოხ. მცირე რამ
ხანი დაყო და მსწრაფლ გამოსცვალეს. უთხრა ცეცარონ: უცხოლ
კარგი გამრიგე იყავ, რომ შენს მოხელეობაში არც ზამთარი გინახავს
და არც ზაფხული.

რომელნივე ამორჩეულნი სიბჰვანი შინისა წიგნებშიაწნა

47. ყოველივე სიკეთე საქმით უნდა, არა სიტყვით.

48. რასაც მიწა დაბადებს, ყოველივე კაცისა მოსახმარისია.

49. ომის დაწყება აპიტომ კარგი არის, რომ მასუკან მოსვენება
მოსდევს.

50. ნებისა და გასინჯვის თანა კაცს არა ექნება რა, მაგრამ ნება
ასეთი უნდა, მოყვარეს იამოს და სხვას არავის რა დააკლდეს.

*51. [ვისაც რა ხამდეს, მას ის მიეცეს, არს საფუძველი სიმარ-
თლისა. არ არს მეტი პატიოსანი. თუ რომ უსამართლოა]⁷³.

52. არა შეგობრობა იმ სიმაგრე არ იქნების, ორს კაცს კაცს
საქციელი ერთმანერთს უგვანდეს, რომ ისინი სიყვარულით და სიმ-
ტკიცით იქნებიან.

53. ამას უფროხილდი: დანაშაულზე რისხვა მეტი არ იყოს.

54. ვინც მრისხანე არ არის და სიმართლე უყვარს, მსაჯულად
ის უნდა დასვა.

55. სიმართლე დიდად კეთილი რამ არის; არათუ მარტო კე-
თილნი კაცნი არიან დამჭირნენი, არამედ მპარავნიცა: უკეთუ ნაპა-
რევი მართლად არ განიყვეს, ერთმანერთს დაჰხოცენ.

*56. [კ ა ტ ო ნ კ ე რ ს ო ნ ი მ თქვა, რომე: კაცი განრისხებუ-
ლი არა რით განეყოფის გაგიჟებულსა, მარტო ამით, რომე სიგიჟე
უგრძეს დაადგრეს ვიდრემე რისხვა.

*57. ამისთვისცა ო რ ა ც ი მ რისხვას მოკლე გიჟობა უწოდა:
გულისწყრომა არის მოკლე სიგიჟე. ამისგან იპყარ გული, თუ რომ
გინდოდეს შეუპყრობაი მისგან].

58. ამასვე რაც თავისა სიცოცხლეში შემთხვეოდა, სამს საქნეს
ნანობდა: პ ი რ ვ ე ლ ა დ, რომ საიდუმლო ცოლს უთხრა. მ ე ო რ ე,

⁷³ ის აპოფთეგმები, რომელიც არ მოეპოვება მოკლე რედაქციის ხელნაწერებს
(S 4500, Q 548, A 621), შეევახეთ გრძელი რედაქციის (A 1702, A 563) მიხედვით.
ყველა ჩართული აპოფთეგმა აღნიშნეთ ვარსკვლავიანი ნომრით და ჩავსვით
კაუბში.

საცა ხმელეთითაც გაივლებოდა, იქ წყლით გავიარე; მ ე ს ა მ ე, ერთი დღე უქმად დავატარე.

59. მიცემის სიკეთით უფრო დაჰყარავ შენს საქმეს, ვიდრე ტანისამოსით და იარაღით.

60. ქვეყნის მმართვეთა ურჩევდა: სარჩელი მიიღევით და კეთილი ქმენით. სარჩელი მალ განქარდების და სიკეთე საბოლოოდ დაგრჩებათ.

61. ოთხი საქმეა ქვეყნის დასაყენებელი და მოსახმარი: პირველი, კეთილად ჯდომა: მ ე ო რ ე — კეთილის ქმნა, მ ე ს ა მ ე დ — კეთილად ქცევა, მ ე ო თ ხ ე დ — კეთილის ქმნეულება.

*62. [მ ა რ ს ი ს პ ა ს პ ე ტ მ ა ნ რომისამან ათასნი კანერა-ნგლნი რომელნიც მხნელ სკიბრელთა თანა შეიბნეს, ღირს ჰყო ესრეთისა საჯილდოთი, რომე მასვე თავისუფლებათა ჰყოფდენ ვითარცა პრომელნი.

ვინათგან მას ჟამსა დიდად პატივსაცემ იყო რომაელთ ყოფადა, ოდეს რომელნიმე ამისთვის გასწყურენ, რომე ეს უმაღლეს სამართლისა მათისა ჰყო, მარსიმ მიუგო: მისთვის მე ახლა საქუთრველთა ქუხილთაგან არ ძალმიცს სმენა. სჯულთა სიტყვისა ძველთაგან თქმულა: ჟამსა ბრძოლისასა დუმს საპართალი.].

63. მ ა რ კ ო ზ კ უ რ ც ი უ მ როდესაც გაილაშქრა სამანიტანზედ, მაშინ იქიურონი დესპანნი მოვიდნენ და ოქრო მოართვეს: ჩვენს ქვეყანას ნუ ებრძვიო. მან ოქრო არ ჩამოართვა და ესრეთ უთხრა: ოქროს ბატონობას, ვისაც ოქრო აქვს, იმათი ბატონი შევიქნა, ის არა სჯობს!

64. პ ა ვ ე ლ ე მ ი ლ ი, გამრიგე რომისა, როდესაც მაკედონიას შევიდა და ჯარი გასინჯა და ნახა, კარგი გაწყობილი იყო, მაშინ მას უთხრა: დრო ეს არის, დაესხიო. მიუგო: მტერს სიავისათვის დავესხმი, სიკარგისათვის რადა? მე ეს მისწავლია: მტერი კარგად რომ ნახო, იმათ მალ თავდასხმას არ უნდა ეშურებოდე.

*65. [ესევე ემილი იყო მეპატრონე მოწყალე. ოდეს მას ბერძენნი ჰკვირობდეს, რომე დიადის უხვობით ჩვეულ არს თვისათვის ხშირად ნადიმთა ყოფასა. ესრეთ ჰრქვა მათ: ორნივე ეს კარგსა სპასპეტსა შევენიან: ჯარისაც კარგად იცოდეს გაწყობა საომრად, რათა იყოს საშინელ მტერთა, და ნადიმცა — თვისათვის; რათამცა საყვარელ იყოს ყოველთა მიერ].

66. მ ა რ კ ა ლ ი მ როდესაც აზდრუვალ კარიალის თავზე გაიმარჯვა, მაშინ ურჩივეს, რომ სულ გასწყვიტე ეს მტრის ჯარო. ბრძანა: სულ ამისთვის არ გავსწყვეტ, რომ მათ ქვეყანას ჩემი გა-

მარჯვება ვინღა მიუტანოს. ვინც ენით ბევრს იბრძვის, ის საჭმით ცოტას გაიმარჯვებს.

67. ფილიპე მაკედონელს როდესმე ეძინა და პარმენიონ განგებელი თავს ადგა. შემდგომად ბერძენნი მოადგნენ და ენებათ მეფის ნახვა. გამოვიდა პარმენიონ და ბოდიში ესრეთ მოიხადა: მეფეს სძინავს და ნუ დამემდურებით. როდესაც თქვენ გეძინათ, ამას ელვიძა და თქვენს ტალად იყო; ახლა ამას სძინავს, დააცადეთ, რათა, დაიძინოს, განიღვიძებს და ნახეთ.

რომელსა შინა არიან ამბავნი ლაქედემონელთანი⁷⁴

ლაქედემონელნი (ვინემდის ბერძენთ ქვეყანა იდგა) ყოველთა რიტორებითა აღმატებოდენ და მასვე სწავლობდენ, რათამცა მოკლეს სიტყვითა მრავალნი საქმენი შემოეზღუდათ: ჰგონებდნენ, რომ საერთოდ ერსა გრძელნი სიტყვანი აზა ეგრეთ განაშვენებენ, ვითარ პატიოსანი საქმენი, ამისთვისცა მცირედსა იტყოდენ და მრავალს იქმოდენ და მითვე სხვათა ერთა სიმხნითა, ზომიერებითა, თავისდაჭერილობითა და სხვების პატიოსნისა ნიშებითა წარმატებოდენ.

რომელთა ამბავნი არიან ესე:

1. ლიკურდს (რომელმან დაუდგნა რჯულნი ლაქედემონელთა და ყოველივე ზოგად ერისა განუწყესა) ჰკითხეს: ჩვეულებრივისა ნივთებითა რასათვის უბრძანა მათ მსხვერპლთა შეწირვა? მიუგო: რათამც ჩვენ მარადის გვაქნდეს იგი, რომლითაც ღმერთსა ვაქებდეთ.

2. მანვე, ოდეს ვნებათა მისგან შეეცყოთ რასათვის დაშლა განაჩენსა შინა, რომე ლაქედემონელნი ციხეს ქვეშ იერიშს ზედა ნუ მივლენ, თქვა: რათამცა კაცნი მხნენი ქალთაგან გინა მცირე ყრმათაგან არ დაიხოცნენ.

3. აქასვე ჰკითხეს: რასათვის განაწყესა, რომე ქალწულნი ქალნი უმზითვოდ გაათხოონ? მიუგო: რათამცა სიგლახაკისათვის იგინი არა იუყადრისონ და არც საქონლისათვის მეტი შეიერთონ, არამედ გაშინჯონ კარგნი ქვეულებანი მათნი.

4. ალესილავე მეფესა ლაქედემონელთასა ჰკითხეს: ვითარ უნდა ხელმწიფემ ღიღის ჯარის შეუნახავად შეიძ-

⁷⁴ იბეჭდება A 17C2 და A 563 ხელნაწერების მიხედვით. აქვე ვურთავთ ვარიანტებს მოკლე რედაქციიდან, რომელშიც მესამე წიგნი არ არის ცალკე გამოყოფილი, მაგრამ მისი რამდენიმე აპოფთევმა მიჰყვება მეორე წიგნს გაგრძელებად.

ლოს უშიშროებით მეფობა კაცთა? მიუგო: უკეთუ ეგრეთ მოექცეს ყრმათა, ვითარცა მამა შვილთა, ვინადგან კარგი მფლობელი არარით განესხვავების მამისაგან⁷⁵.

5. ჰკითხეს: ქვეყანა ლაქედემონელთა რასათვის ყვავის უმეტეს სხვათა? მიუგო: ვინაიდან უმეტეს მას შიგან განისწავლებიან, რამეთუ ბრძანებაცა და მორჩილებაცა კარგად იცოდნენ.

6. იმასვე ჰკითხეს: ვითარ უნდა შეიძლოს კაცმან ერისაგან კარგის სახელის მოგება? უპასუხა: უკეთუ იტყოდეს კარგთა საქმეთა და იქმოდეს, რომელიც უკეთესია⁷⁶.

7. იგივე აღესილა ხშირად ამბობდა: მოთავეს კაცს შეენის, რომე თავხედთ მაგრად ეჩვენოს და მშვიდთა — მოწყალედ⁷⁶.

8. მასვე ჰკითხეს: რა უნდა სჭირდეს კარგსა სპასპეტსა? მიუგო: კადნიერება პირისპირ მტერთა და გასინჯულობა, ვითარ ეკვეთოს.

9. ც ი ც ე რ ო ნ თქვა: კარგსა სპასპეტსა ჰმართებს აქენდეს სწავლა სამხედროსა საქმისა, სიმხნე და ბედი მისი.

10. ოდეს ლევტრიცკის ომშიგან გამოიქცნეს მრავალნი ლაქედემონელნი ბრძოლითგან, ესრეთთათვის განაწესისამებრ მათისა ჭერ იყო სიკვდილი.

11. ს ი ლ კ ლ ი ტ ო ლაქედემონელთა ხედვიდა, რომე მხედრობანი დიდისა ომის მის შემდგომად კვალად სახმარე არიან ფრიად, და უნდოდა მიტევება მათი, ასე რომ განაწესი მათი არა შერყეულიყო. და ამისთვის რომე ესე ვერ მოახდინეს, დაამტკიცეს, რომ აღესილაიმ ახალი განაჩენი დასდოს. ამაზედან აღესილაიმ სილკლიტის ჰრქვა იმისას: რომელიც აქვთ, არც მომატებას, არცა დაკლებას, არცაღა გამოცვლასა არა ვფიქრობ, მაგრამ, რადგან ქვეყნის სარგებლად ვხედავ, იყოს განწესება იგი ხვალისა დღითგან დამარხული. ესრეთ, ბრძენმან ამან ხელმწიფემან დამჭირნობასა ერისასა სათნო უყო და განაწესიცა მართლადვე დაიცვა.

12. შანვე აღესილაიმ, ოდეს სიკვდილს მიუახლოვდა, ბრძანა, რომე მის სიკვდილს უკან ნურც ერთს კერპს მოსახსენებლად მისა ნუ აღმართავენ, მეტყველმან ესრეთ: თუ რომ კარგი რამ მიქნია. სიციცხლესა ჩემსა არ დამივიწყებენ და, უკეთუ არა, მაშინ, თუმცა მრავ-

⁷⁵ აღესილა მეფე იყო ლაქედონისა, ამას ჰკითხეს: მეფეს რომ დიდი ჯარი არა ჰყვანდეს, ქვეყანას როგორ გაიმარებს? მიუგო: თუ ასრე მოუელის როგორც მამა შვილსა, უჯართაც კარგა გაიმარებს (S 4500, H 621).

⁷⁶ ამასვე ჰკითხეს: კაცი სახელს რით იშოვნის? მიუგო: კეთილზე დასდევ და უკეთესი ქმნ. იგივე იტყოდა: მოხელე კაცი პირად ჯავრიანი უნდა იყოს და გულთ—მოწყალე (S 4500, Q 548, H 621).

ვალნი ხატნი აღმართოთ, არ იქმან, რომე ჰყონ დიდებულად მოხსენება ჩემი. ძველნი წარმართნი მოსახსენებლად კაცთა სახელთა, სწავლულთა გინათუ მხნეთა აღმართვიდენ პატიოსანთა სახეთა. ზადადგანცა არს სვეტნი, რომელნიცა ვიდრე აქამოზდე ეგვიპტესა შინა ჰრომსა და კონსტანტინეპოლესა მდგომი არიან, ზავრამ ნეფემან აღესილაიმ ესრეთ გასინჯა, რომე უჩჳოზეს არს, კაცი შემძლებელ იყოს მოხსენებად კაცობრივ პატიოსნისა საქმეებითა, ვიდრემდე ეგრეთისა გამოკერპებულებითა.

13. მეფემან აღესილაიმ ოდეს მოინდომა შებმა მტერთა თვისთა, მრავალნი უშლიდენ მას, ამად რომე ბევრად უმეტეს იყვნეს კაცნი წინააღმდგომთა კერძოს, ვიდრე მის მხარეს, მაგრამ მან არა ისმინა ჩჩევიანი მათნი და ჰრქვე მას: ჰმართებს, მრავალთ პირდაპირ აღიქუროს, რომელსა ჰნებაეს ყოფნა მრავალთა კაცთა ხელმწიფედ.

14. ლაქედემონელთა ეორთა შორის იყვნეს ესრეთნი მოთავენი კაცნი, რომელთა ნება აქვნდათ, მეფეადამაც წარელოთ საქმე (სასამართლო, თუ რომ არ რჯულისაებრ მათისა გასამართლებულიყო, და ნათთვის მიეტანათ), რომელთა თვით მეპატრონეცა თანამდებ-იყო დამორჩილებად. ამათ ეწოდებოდათ ეორი და ოდეს ეორთა უფლებისაებრ მათისა გაგზავნეს აღ ი ა ელჩად ფილიპე მეფესთან, მართო ერთი წარვიდა. ეს ფილიპე მეფემ განიკვირვა და ჰრქვეა: რა არს საქმე ესრეთ, რომე შენ მართო მოხველ? და აღიამ უპასუხა მას: ერთი ამად მოველ, ვინაიგან მართო შენ-ერთთან მოველ.

15. ა ლ კ ა მ ე ნ ს ა ჰკითხეს: ვითარ შეიძლების უმჯობესი დამტკიცება ხელმწიფებისა? მიუგო; თუ ქრთამისა მიჰყოლეი არ იქნების.

16. მისმიანელნი ვინადგან ლაქედემონელთა პირს ვერ უთავებდენ და მათგან მალმალე განდგებოდენ, ლაქედემონელნი მათ ფრიად შეაპირვებდნენ და სწორეთ პატიჰრულს უღელს სდებდნენ მათ ზედა, რათამცა მომავალს ზედან მათისა მორჩილებიდან ველარ განვარდნილ იყვნენ. ამისა წამლად მოიგონეს მათ და გაუგზავნეს ალკამენ მეფესა ლაქედემონელთასა მისართმევენი არა-მცირედნი, რომელნიცა მან არა ინება მათგან გამორთმევად. ჰკითხეს: რატომ იქმს ესრეთ? მიუგო; თუ რომ ჩამოჰერთმია მათგან ქრთამი, საქმეცნოს განაწყესთანა მშვიდობა აღარ შემძლო.

17. ა ნ ა ქ ს ი ნ დ რ ი დ ს ჰკითხეს: მსაჯულნი ლაქედემონელთანი გრძლად რისთვის სხედან და ფიქრობენ დიდხან სასიკვდინეს ვისჲე გარდახდევინებისათვის და თუმცა სამართალიცა ვერა ჰპოებს, დანაშავედ მეპასუხე რისთვისლა თანა მდებარს წარდგეს სა-

მართალსა შინა? მიუგო: ამისთვის სჩხრეკენ გრძლად, რომე უკეთუ მას შიგან რასმე დააშავებენ, მისი გასწორება აღარ შეეძლება: და მეპასუხეთ სამართალსა შინა ამისთვის თანამდებ არს წარდგინებად, რომე იმდენს ხანს ნუთუ გამოჩნდეს რამე მას ზედა ჩინებული და ხანდაზმულობითა მით უსწრონ, რომე დაუნაშაო სიკვდილს აო მიეცეს და დაშნაშავე კი არ გადურჩეს.

18. ა ნ ა ქ ს ა ნ დ რ ი ო ს ს ჰკითხეს: ლაქედემონელნი რასათვის არ შემოიკრებენ თეთრსა საუნჯეთა შინა? — რათამცა არ წახდნენ წით კაცნი იგი, რომელნიც მეუზჯედ იქმნებიან⁷⁷.

19. ა ნ ტ ა ლ კ ი დ ს ჰკითხეს: ვითარ იქნება ყოვლის კაცის მამებლობა? მიუგო: სიტყვა ტკბილი აქვნდეს და მას იქმოდეს, რაც უფრო სასარგებლოა⁷⁸.

20. ვის უნდა აქვნდეს წყალობა, თანამდებ არს. ესთენი სიტყვა-ნი მოიხმაროს და მარადის სარგებელი თვისი ეძიოს.

21. ა რ ხ ი დ ა მ ი დ გაიგონა ვისგანვე, რომელ ღმერთა რიტორის აგინებდა, ამისთვის რომე ლაპარაკთა შიგან სიტყვას არ გაურევდაო. მიუგო: არ უწყით, რომე ვინც იცის სწავლა რიტორული, მან უწყის დრომას აღჩევეცა, თუ როდის ხამს თქმა? მეცნიერს კაცს დრო გააჩნია თქმისა, რჩევათა შიგან სინკლიტთა შორის და საპართალთ ჯდომასა შინა და ლაპარაკთა შორის. სადა ყოველნი ამბობენ და ყურს არავენ უგდებს, ჴმჯობეს არს ღუმილი.

22. ა რ ხ ი დ ა მ, ძემან აღესილაისამან, ოდეს ფილიპე მეფისაგან მაქედონელთა შემდგომად სახელოვნისა ომისა მისი, რომელი იყო ხერონიასა, მოუტანეს მას წიგნი საშინელი და ფიცხელად წერილი, უპასუხა: ოდეს განზომო აჩრდილი შენი, ვერას ზომით ვერ ჰპოვებ, რომე უდიდესი იყოს, გარნა ეგრეთსავე, ვითარცა იყო უწინარეს გამარჯვებისა. გამოაცხადა ამით, რომე არა ხამს იმედოვნება მისი, ოდესაც მარმენიო შეეწიოს, ამაღ რომ ბედი ფრიად ცვალებადი არს: ვინადგან ბედი არს, ვითარცა ჰიქა: თუმცა ბრწყინვალეს, მაგრამ მალე შეიმუსრვის⁷⁹.

⁷⁷ ანკსანდრეს ჰკითხეს: ლაქედემონელი თვთრს რატომ საჭურჭლეშ არ აგროვებენ? მიუგო: ამიტომ, რომ ვისაც ის ებარება, ქურდობა არ ისწავლოს (S 4500, Q 548, H 621).

⁷⁸ ანტალკატს ჰკითხეს: ერს კაცი რით შეუყვარდება? სიტყვა ტკბილი უნდა გქონდეს და კაცის დასაკლისი არა რა გინდოდეს (S 4500, Q 548, H 621).

⁷⁹ არხილამ, როდესაც იმაზე ფილიპე მეფემ გაიმარჯვა და გამარჯვებას უკან მუქარა მისწერა, ამის პასუხად შეუთვალა: ნუ ჩქარობ! რომელსაც მზესა შენთვის სხივი მოუყენებია, მას ეგების ღრუბელიც გარდეთაროს (S 4500, Q 548, H 621).

23. ლაკედემონელთ სახელმწიფოთა შინა იყო ესრეთი განმგებლობა. რომელსა ეწოდა ეორია, რომე: მეფეთაცა თუ რომ უმაღლეს სამართლისა მოენდომებინათ, არათუ შეარჩენდენ, ტახტი-განაც გარდააყენებდნენ და განსდევნიდენ. ასევე ოდეს შეემთხვა დე მოკრატსა, ჰკითხა მას ვინმე: რასათვის ითმენ განდევნასა მას, ვინადგან მეფე იყავ? ამაზედ უპასუხა: ამისთვის, რომე ლაკედემონელთა ეორთა შინა ძალი უფრო აქვთ მსაჭულთ, ვიდრე მეფესა.

24. ამასვე დე მოკრატს ჰკითხეს: რომელსა ნებავეს განვლა საომრად, რატომ უწინარეს მუზათა შესწირვენ მსხველპლთა? მეზათ რა უნდათ ზარსთან გააწყონ? ამან ესრეთ გამოიყვანა სიტყვა იგი: ამისთვის იქმონენ, რომე პატიოსანი ხსენება მათის სიმხნისათვის დიდთა საქმეთა შინა იგინი ასახელონ. მუზანი მხნეთა კაცთა არიან მამვენებელნი ვინათგან მათს სიმხნეთა და სიჩაუქეთა წერილთა შინა თვისთა სახელოვნად შემდგომთა მათ თანა ჰყოფენ, და ამისთვისცა ძველთა მთავართა და მხნეთა ჯარის მოთავეთა და სხვათა კაცთა მცოდინარენი კაცნი დიდსა პატივსა შინა ჰყვანდენ. რომელნი კეთილ-მოქმედებათა და საქმეთა დიდთა კაცთა ღირსთასა წერილთა შინა თვისთა აქებდენ და მათდა უსიკვდილოსა დიდებასა მისცემდენ. ესრეთნი დიადის საბოძერითა მინიჭებულ იყვნეს, ესრეთ რომ ერთის სიტყვისათვის ისოკრატ რიტორსა მისცეთ ათას ხუთასი ფლური ოქრომსა. იგორგი ლეონტისძე თავისის ცოდნისაგან ესრეთ გამდიდრდა, რომე მარტო ოქროსი ჩამოასხა ხატი თვისი სიდიდითა, ვითარცა თვით იყო და დაადგინა დელფსა შინა.

25. თეოპომპ გაიგონა ვისგანმე მეტყველისაგან, აზიტომ ღვას ქვეყანა ლაკედემონელთა გრძლად, რომე მეფეთათცა უწყიან ბრძანება ამას ზედან⁸⁰.

26. ტეჟთამენ, ოდეს ეორთა მაღალ მსაჭულთა ლაკედემონელთათვის თვისის განაჩენითა დასაჯეს სასიკვდილედ, წარვიდა სამართლითაგან სიცილით. ერთმან ვინმე მტერთა მისთაგანმან ჩამოართვა ეს თავის ასაგდებლად და რქვა: კიდევ იგდება რჭულთა ლაკედემონელთასა? მან უპასუხა: არა უთუოდ, მაგრამ მე ამაღ ვიცინი

⁸⁰ თეოპომპემ გაიგონა; ერთი ვინმე ამბობდა, რომ ლაკედემონია ამისთვის დადგა, რომ იქაურმან მეფემ ბრძანება იცის. მიუგო: ვეუბო, ამიტომ უფროს დამდგარიყოს, რომ იქაურნი ერთ ვაგონება იციან (S 4500; Q 548, H621).

ამაზე, რომ ესეთი ვალი დამდევით, რომლისა გარდახდა შემძლიან უსესებლად⁸¹.

27. ი პ ო კ რ ა ტ რჩევა ჰკითხა კარი პარხსა: იმ ლაკედემონელს რა უყო, რომელმან შეიტყო ღალატი ჩემი და არ მაინობა? მიუგო: ესრეთ უკეთუ შენგან ჰქონიეს მას რაიმე დასამადლებელნი დიდნი და მის წილ შენ არ გაგიფრთხილდა, სიკვდილით მოჰკალ და, უკეთუ არა რა მოგაგონდება, განაძე შენის ქვეყნიდან, ვითარცა გაუბედავი კარგის საქმისა.

28. კ ლ ე ო მ ე ნ, ოდეს ამასთან მივიდნენ ღესპანნი სამივთაგან და ურჩიეს გრძელის სიტყვითა, რათა აღადგინოს ბრძოლა პოლიკარტსა ზედა, ესრეთ მიუგო: რომელიც თქვენ დაწყებასა სიტყვისა თქვენისასა სთქვით, ის აღარ მახსოვს და, რაც შუას სიტყვითა წარმომიდგინეთ, ის ვერ შემიტყვია და, რაც რომ ბოლოს მითხარით ის ჩემი საქმე არ არის⁸². გაგრძელებული სიტყვა გარჯის გონებასა კაცისასა ყოვლის შევნიარობისა საზომსა.

29. ბრძენმან ვინმე ჩამოაგდო წინაშე კლეომენისა ამბავი სიმხნისა და მას გაეცინა და ჰრქვა ბრძენმან: რაზე იცინი? მსმენელი სიმხნისა შენდა ხამს, ვითარცა მეფესა, ესრეთისა სიტყვითა შეჰქცეოდა. ამას ზედან, უპასუხა: თუმცა ჰაგ საქმის ექიკიკია მერცხალსა, ეგრეთვე გამეცინებოდა და, თუ რომ ეამბო არწივს, უთუოდ დიდის გულმოდგინებით ყურს მიუგდებდი⁸³. მას უმართებულოდ ეჩვენა, რომე მან სიმხნისა ილაპარაკოს, რომელიც ომშიგან არ ყოფილა. მართებული არის, რათა მენავე ქარის ამბავს უბნობდეს, მხენელი ხართ ამბავს და მეომარი თვის დაჭრილობას ითვლიდეს და მწყემსი თვისა სამწყსოთა⁸⁴.

⁸¹ თექთამენ, როდესაც თვისის დანაშაულის გულისათვის სამართალში შეიყვანეს და სიკვდილი განუწყეს და, რაჟამს სიკვდილი განუწყეს, სიცილი დაიწყო. ერთმა ვინმე ჰკითხა: რა გაიცინებს? მიუგო: ამაზე ვიცი, ასეთი დანაშაული მოპოვნეს, რომ გარდახდა შემძლიან, და არცა ვისგან ვისესხებ. ისრე უსესებლად გარდავიხდი (S 4500, Q 548, H 621).

⁸² კლეომენთანა როდესმე ეორნი ამაზედ მოვიდნენ და ღიბანასაც ეღებარაენ, რათა პოლიკარტელს ომი დაეწყონ. პასუხი ესრეთ მიუგო: რომელიც პირველად მითხარი, ის კი დამავიწყდა; რაც შუაში მითხარით, ის არ ვიცო და, რასაც ბოლოს მეუბნებით, იმას კი არ დაგიჯერებ (S 4500, Q 548, H 621).

⁸³ ერთი ვინმე ბრძენი მიიყვანა და უთხრა: დადევ, სიმაჰის ამბავს გეამბობ და შეგაქცევო; გაიცინა და უთხრა: როგორ შემაქცევ? რასაც შენ სიმაჰის ეძახი, მე ამას სიგაყეს ეძახი. მიუგო: აწისთვის, რომ სიმაჰის ამბავი მერცხალს რომე უამბო, შიშით მოკვდება და ორბი კი დაგრძალებს (S 4500, Q 548, H 621).

⁸⁴ მართებულ არის, რათა მენავე ქარის ამბავს უბნობდეს, მხენელი — ხართ ამბავს, და მეომარი თვის დაჭრილობას ითვლიდეს და მწყემსი — თვისა სამწყსოთა (S 4500, Q 548, H 621.).

30. ლ ე ო ნ ტ ი ხ ი დ ს ჰკითხეს: ვითარ უნდა შეიძლოს დაცვა საქონლისა თვისისა? მიუგო: თუ რომ სულ ყველას ბედს არ დაუჯერებს. ფრიად საფრთხილო არს ბედზე მინდობა, ვინადგან ხშირად მომტყუებელ არს: დიდნი ვაჰარნი, რომელთა სურთ უმეტესნი სიმდიდრენი და სრულიად ხომალდსა მიენდობიან, გლახაკობასა მივლენ.

31. ლ ე ო ნ ს ა ჰკითხეს: რომელსა ერსა შინა არიან უზრუნველნი? მიუგო: სადაც ყოველნი თანასწორედ არიან და სიმართლე ძლიერ არს და უსამართლობა — უღონო.

32. ლ ე ო ნ ი დ, ოდეს დაურაზმდა სპარსთა, რომელთა იყო დიადი რიცხვი მხედრობისა, შემოსძახა მას ერთმან ვინმე მხედართაგანმან: ესოდენ მრავალ არიან მხედრობანი სპარსთა, რომე ისართაგან მათთა მზეცა დიფარების, ამაზედან უპასუხა: რა იქნება, ეგ ჩვენთვის უმჯობესია, რომე მათთან შევიბმით სიგრილესა შინა და არა სიცხესა.

33. ლ ი ს ა ნ დ რ ს ა ჰკითხეს: რომელი ქვეყანა უფროს მოეწონა? უპასუხა: სადაც მხნეთა მეტობოლთა ჭეროვანსა სასყიდელსა უყოფენ და არა მოქმედთა, ვითარც შე ღირსსა. ერი მით უფრორე განძლიერდების, ოდეს კაცნი ღირსნი არიან. პატივცემასა და კარგთა სასყიდელთა მიიღებენ და ავნი კაცნი მოძულებული იქნებიან.

34. პატიოსანი ფილოსოფოსი პ ლ ა ტ ო ნ, რაცა კაცნი სახელოვანთა საქმეთა ზედან წყალობითა იმავ ყმაწვილობიდან მოძიებულ იყვნეს, გვაწავებს ესრეთ წერილთა: რომელნიცა არიან სიყრმითაგანვე უმჯობესნი სამხედროთ საქმეთა შიგან, ანუ სხვათა, ვითართა შინა, ესევეითართა მინიჭებითა პატივს ცემდით.

35. ნ ა მ ე რ ტ ე ს ს ჰკითხეს: კაცს რომე ბევრის კაის მდომი ჰყვანდეს, ვითარ უნდა გამოსცადოს? ჰყავსა მეგობარი საარწმუნო? მიუგო: ყოვლის უმჯობესი ეს არის, რომე ყოველმან მეგობარი თვისი საარწმუნო გამოსცადოს ჟამსა უბედურობისასა. ოდესაც ბედნაირობის ჟამი აქვს ვისმე, მაშინ არ გამოჩნდების, ვინ არს მეგობარი მისი უცვალებელი და ვინ ჟამიერი, მაგრამ, რასაც წამს უბედურობა შეემთხვევის, მაშინ მსწრაფლ გამოჩნდების ნამუსი მეგობრისა. ესე რა გამოსცა ო ვ ი დ ი მ მრავალ ალაგსა, სწყყრების რომელსამე მეგობრისა არა გამთავებელსა ზედა. ოდეს ჟამი ვისმე მსახურებს, პირსაც ბრწყინვალედ აჩინებს, მაშინ ყველა მას თავსა მოუხრის: ესე რა განვლის, თითქმის ველარც იცნობდეს; გაეცლებიან შორს, რომელნიც ვის და წინაშე იდგნენ. კაის დროს მრავალნი მეგობარი იქმნებიან და უღრობას თვისნიცა გაექცევიან.

36. პ ა ვ ს ა ნ ი ა, ოდეს რომელთანე განდევნილთა ათინილამე მოჰყვანდათ ამაზედან, რათა მან აღადგინოს ბრძოლა ათინელთა ზედა და უპატიობა თვისი მიაგოს, რომელი უყვეს მას ოლიმპიის სეფურობასა ზედა, ესე რჩევანი მათნი არა უსმინა და ჰრქვა: უკეთუ მე მიყვეს, ოდეს მათ კარგს უზემდი, მოსალოდნელი იქმნებისა, იგინი ჩემდა კარგის მდომ იქმნეს; უკეთუ მათ ბოროტი რამე უყო, ამისთვისა წერილი არის კარგის მეცნიარისა; ის არის საქმე, რომე არავის არ ავნოს, თუმცა შეეძლოს.

37. თ ე ლ ე კ რ ს ჰკითხეს: რატომ სჭირთ სპართანელთა, რომე ჭაბუკნი ბერს კაცს პატივს სცემენ? მიუგო: რათა ეჩვივნენ პატივისცემას მშობელთა თვისთასა, ვინადგან ნება აქვნდათ სამართალში მიეთრივით ეგეთნი, რომელიც ყმაწვილი კაცი ბერკაცს ქუდს არ მოუხდიდა, ანუ არა ფერხზე უღვებოდა, რომლისათვის გარდახდევინებასაც მიიღებდნენ.

38. მათვე ლაქედემონელთა ოდეს დააქარბეს ათინელთა, ქალაქი მათი გააპატიმრეს, ევედრნეს ათინელნი, რომე მარტო ერთი ჭალაქი, რომელსა ეწოდა სამოს, მათვე აქვნდეს, ამაზედან უპასუხეს: ამას უმართებულოდ იქმთ, რომე თვით თქვენ არა თქვენს უფლებასა ქვეშე ხართ და სხვანი თქვენ უფლებას ქვეშე გინდათ გყვანდესთ.

39. ერთი ლაქედემონელთაგანი ვინმე ომშიგან წამოეწია დამარცხებულთა მტერთა და ერთის მათგანისა უნდოდა შემოკრვა ხრმლის. იმ დროს დააყვირეს საყვირი, გამობრუნებისა და, რა გაიგონა, აღარ შეიმოკრა. რომელმანმე დაუწუნა, ესე რომე: მტერი ხელთა შიგან გყვანდა და არ მოჰყალ? ამაზედან უპასუხა: უმჯობეს არს, უთუოდ მორჩილ ვიყო სპასპეტისა, ვიდრემე მოკლეა მტრისა. ძველთა რომაელთა ძლიერად აქვნდათ სწავლა სამხედროსა საქმისა. ასე რომ, ვინც იკადნიერებდა რასაც უმეტეს სამხედროს სწავლას წესისასა და სპასპეტის ბრძანებულისა, თუმცა დიადი სიმხნეცა გამოეჩინა, მაინც ძლიერად გარდაახდევინებდნენ და ზოგჯერ სიკვდილსაც მისცემდნენ.

40. ერთს დროს ათინას კომედია ქნეს. ერთს ბერი-კაცს უნდოდა მისი ნახვა და მივიდა ტიატრუმის მიმართ და ეძიებდა ალავს, სადა დამჯდარიყო. იხილეს რა ათინელთა, დასცინეს მას და არც არავინ ერთგან არ უთავაზა ადგილი. და ის ვიდოდა რა აქათ და იქით, მივიდა ადგილსა მას, სადაცა დესპანნი ლაქედემონელთანი ისხდნენ და იგინი წამოუდგნენ მას და პატივით მიიღეს, რომელიცა ყოველს ერს მოეწონა. ამაზედან ერთმან ლაქედემონელმან უხუცესმან დეს-

პანთა მათგანმან თქვა: მართალია, რომ უფალნი ათინელნი ხედვენ, თუ რა არს კარგი და პატიოსანი, მაგრამ არა იქმონენ.

41. ლ ა ც ე ნ ა მ გაგზავნა ძე თვისი საომრად და გაიგონა, როჲ მე მოკლეს. ესრეთ თქვა: ამისთვის ვშევ მე ძე, რათა მამულისათვის თვისისა უშიშებით დადვას თავი თვისი.

42. ერთს ლაქედემონელსა ჰკითხეს: რატომ შეირთე ცოლი, დილ, პატარა? ჰრქვა: ამისთვის, რომ ორის ბოროტისაგან და უმჯობეს გამოვირჩივე უმცირესი ბოროტი. ამით გამოაჩინა, რომე საკვირველ არს ქვეყანასა ზედა დედაკაცი კეთილი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი

„აპოფთეგმატას“ კრიტიკული ტექსტი, დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით, ქვეყნდება პირველად.

ჩვენს დრომდე შემონახულა ამ თხზულების ოცდაათამდე ხელნაწერი. მათგან არც ერთი არ შეიცავს მთლიანი სისრულით ერასტი თურქისტანიშვილისეულ თარგმანის რედაქციას. ყველა გადამწერს მასზე ცოტად თუ ბევრად თავისი კვალი დაუტოვებია. ამის გამო ხელნაწერები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ენობრივად, ლექსიკურად და სტილისტურად.

ჩვენ არ მოგვეპოვება ერასტი თურქისტანიშვილის ავტოგრაფი. ეს გარემოება აძნელებს იმის გარკვევას, თუ რა სახით გამოვიდა ტექსტი მთარგმნელის ხელიდან: იყო თუ არა თავიდანვე გადმოქართულებული „აპოფთეგმატას“ სამივე წიგნი?

ეს კითხვა ისმის უფრო იმიტომ, რომ „აპოფთეგმატას“ შემცველი ხელნაწერები ძირითადად ორ რედაქციულ ტიპს გვიჩვენებენ: მოკლესა და ვრცელს, რომლებშიც მესამე ნაწილი სხვადასხვანაირადაა დაცული.

პირველი რედაქცია (მოკლე), რომელიც უფრო აღრინდელია, შეიცავს მხოლოდ პირველ ორ წიგნს, მესამე წიგნი კი ამ რედაქციაში არ არის.

ვფიქრობთ, აღნიშნული მოკლე რედაქციის შექმნა განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ვახტანგ მეექვსეს გასაღეჭსავად სჭირდებოდა არსებითად მხოლოდ პირველი და მეორე წიგნები. ამას მხარს უჭერს ისიც, რომ „აპოფთეგმატას“ ყველაზე ძველი ხელნაწერი S 4500, რომელშიც მოთავსებულია ვახტანგის თხზულებანი, წარმოადგენს მოკლე რედაქციას, რომელიც ვახტანგს გაუსწორებია და გაულექსავს კიდევ. ყველა ხელნაწერი, რომლებშიც დაცულია ლექსითი და პროზაული რედაქციები, შეიცავს მხოლოდ ორ წიგნს.

მოკლე რედაქციის თავისებურება ისიცაა, რომ მთარგმნელს (თუ გადამწერს) შესაძლოა წიგნიდან ამოუღია მხოლოდ თერთმეტი გნომი და ისინი როგორც დამატება, დაურთავს მეორე წიგნისათვის.

ტექსტის ქართული თარგმანი მთლიანად შევეუქარეთ „აპოფთეგმატას“ რუსულ დედანს და ისე გავმართეთ ნაკლული და დამახინჯებული წაკითხვები.

ტექსტი დადგენილია ხუთი ძირითადი ხელნაწერის ვარიანტული შეჯერების საფუძველზე. ეს ხელნაწერებია: 1. S 4500, შეიცავს პირველ ორ წიგნს, გადაწერილია ვახტანგის მდივნის მეღქისედგ კავკასიძის მიერ 1733 წელს მოსკოვში. 2. Q 548, შეიცავს პირველ და მეორე წიგნს. გადაწერილია მეღქისედგ კავკასიძის ნუსხიდან 1737 წლამდე. 3. H 621, დაშლილი და თავნაკლული ტექსტია, იგიც შეიცავს ორ წიგნს; გადაწერილია 1745 წელს მეღქისედგ კავკასიძის მიერ. 4. A 1702, შეიცავს სამივე წიგნს, ბოლო ნაკლულია. გადაწერილია 1753 წელს მოსკოვში სიონის

დეკანოზის ნიკოლოზის მიერ. 5. A 563, შეიცავს სამივე ნაწილს. გადაწერილია მე-18 საუკუნის შუა წლებში.

S 4500 ხელნაწერს აკლია დასაწყისი და რამდენიმე ფურცელი ზუაში, მაგრამ მასში ტექსტი საერთოდ შემონახულია კარგად და, რაც საყურადღებოა, რედაქტირებულია ვახტანგ მეექვსის მიერ. ამიტომაც ჩვენს გამოცემას საფუძვლად ეს ხელნაწერი დაედო. პირველი წიგნის ნაკლები ადგილების შესავსებად და ზოგი ბუნდოვანი წაკითხვის დასადგენად Q 548 და H 621 ხელნაწერები გამოვიყენეთ.

მეორე წიგნის ზოგი ხარვეზის და გამოტოვებული გნომების შესავსებად მივმარტეთ. A 1702 ხელნაწერს.

მოკლე რედაქციის მეორე წიგნის ბოლოს დართული თერთმეტი გნომი, რომელიც ამოღებულია „აპოფთეგმატას“ მესამე წიგნიდან, კრიტიკულ ტექსტში აღარ შევიტანეთ, რადგანაც აქვე იბეჭდება მთლიანად მესამე წიგნი A 1702 და A 563 ხელნაწერების მიხედვით.

მთარგმნელისეული მცდარი ტერმინები, გეოგრაფიული და საკუთარი სახელები, რომელთა გასწორება მოითხოვდა მთარგმნელის ტექსტში ჩარევას, დავტოვეთ უცვლელად. მხოლოდ შევასწორეთ რამდენიმე საკუთარი სახელი, რომლებიც გადამწერთა მიერ უნდა იყოს აღჩეული ასოთა გრაფიკული თუ სახელთა (არისტოტელე და არისტოტელე) მსგავსების გამო. მთარგმნელის ზოგი ლაპსუსი მივეთითეთ სახელთა განმარტებაში. ჩვენს მიერ უკვე აღნიშნული იყო („რუსული „აპოფთეგმატას“ ქართული რედაქციები“, 1959 წ., გვ. 58—77), რომ ქართული თარგმანი არ არის რუსული დედნის შექანური გადმოღება. გადამწერის მიერ წლიდან წლამდე „აპოფთეგმატას“ ხელნაწერები დედანთან მიმართებით ზუსტდებოდა და იესებოდა ახალი ელემენტებით, იცვლებოდა შედგენილობა, ენა, გარეგნული მხარე, სათაური; მცირდებოდა ესა თუ ის მასალა, ან პირიქით, გადამწერის გემოვნების მიხედვით ემატებოდა ახალი გამოონათქვამები. იცვლებოდა გნომების რიგი და ა. შ. ქართული თარგმანი თვისებური და ორიგინალური გადმოღებაა დედნისა, ზოგჯერ ძალიან გონივრულიც.

ჩვენს ყურადღებას იპყრობს „აპოფთეგმატას“ ქართული თარგმანის პირველი და ძირითადი წიგნის სათაური: „მოკლედ სიტყვისგება სოგრატისი“. რუსულ დედანში ყველა გამოცემაში იკითხება «Сократово учение». ქართული სათაურის ასეთი ინტერპრეტაცია (учение—სიტყვის-გება) მიუთითებს მთარგმნელის განსწავლულობაზე ანტიკურ ფილოსოფიაში. დიალოგი იყო ფილოსოფიური პროზის კლასიკური ფორმა (დაწყებული მე-4 საუკუნიდან ჩვენს ერამდე) და ყველაზე მეტად გავრცელებული სოკრატულ ფილოსოფიურ სკოლებში. ეს ერთი შეხედვით თითქოსდა უმნიშვნელო ნიუანსი მრავლისმთქმელია: ქართველებს კარგად სცოდნიათ სოკრატეს მსჯელობისა და აზროვნების მეთოდი, რომელიც კითხვა-პასუხზე იყო აგებული. როგორც ჩანს, სოკრატული სიტყვისმგებლობა მთარგმნელისათვის ცნობილია, რადგან აპოფთეგმური კრებულის პირველ წიგნს მან „სიტყვისგება სოგრატისი“ უწოდა, რაკი იცოდა, რომ აპოფთეგმებს სოკრატე და მისი მიმდევრები იყენებდნენ ქვემარტივების ძიებისა და ქვემარტივების დასადგენად.

საქიროდ ვთვლით, აქვე სანიშნოდ დაეიშოვნათ ქართველი მთარგმნელის მიერ არასწორად გაგებული, ან შემდეგში გადამწერთაგან დამახინჯებული რამდენიმე გნომი დედანთან მიმართებით, რომ მკითხველს ნათელი წარმოდგენა შეექმნას თარგმანის რაობასა და ხარისხზე. შდრ.:

I 55: მეფე დიონისემ უბრძანა: ფილოსოფოსობისა მითხარ რამე. ამაზე არისტოფმე უპასუხა...

I 23: მრჩობლია ადამიანის სიკვდილი: ერთი ბუნებრივი და მეორე სათნოებისაგან წარმოშობილი. ბუნებითა, როცა სული ეყრება ხორცს; სათნოებისაგან წარმოშობილია, როდესაც ადამიანი თავისი სიბრძნით ხორციელ ენებებს დაამარცხებს და თვისგან შორს განაგლებს.

I 56: როდესმე დიონისეს ფული სთხოვა. მეფემ უბრძანა: აკი ამბობდი ფილოსოფოსი არაზედ შეწუხდებო? ამაზედ მიუგო...

I 88: ჰკითხეს: რა არის მეგობარი? ორ სხეულში ერთი სული (შტრ.: „სწავლანი და სიბრძნენი ფილოსოფოსთანი“). 1969, ი. ლ ო ლ ა შ ე ი ლ ი ს გამოც.:

II 66: კალია ფილოსოფოსმან კითხულმან: რაი არს მოყვარე? — მიუგო: ერთი სული ორთა სხეულთა შინა მკვიდრი.

I 129: სადაც თავისუფლება არ არის, იქ ბედნიერებაც არ იქნება. ანდაზა ამბობს: აზნაურთ სამსახური ლ ა მ ა ზ ი გასაპირიანო.

I 151: ლაქედემონიაში დაუნახავს, რომ დღესასწაულზე დიდის მონღომებით წითელ ტანსაცმელს იცვამდნენ. და უთხრა: ამას რას სჩადით? განა ყველა დღე ადამიანისთვის დღესასწაულია? (შტრ.: Φιλοστράτης — «Πисьма» Λακεδεμονιάς — одевались в окрашенные пурпуром хитоны или для того, чтобы поражать врагов страхом перед этим цветом, или же чтобы не так заметна была кровь по ее сходству с такой краской).

მეფემ უბრძანა დიონისეს: ფილოსოფოსობისა მითხარ რამე. მაგიერა პასუხა არისტოტ მიუგო.

სიკვდილი ორი რიგია: ერთი — ბუნებით, გინა ჩვეულებითი, მეორე — კეთილმოქმედებისა და კანის აგებულებისაგან. თავისი სიბრძნით კაცმან ყოველი თვისის ხორცის ნება და გემოვნება მოკლას და თვისგან შორად განაგდოს.

როდესმე დიონისეს თეთრი დაეჭირა, და მეფეს სთხოვა. უბრძანა: აკი ამბობდი, ფილოსოფოსი არაზედ შეწუხდებო? არისტოტ მიუგო...

ჰკითხეს: რა არის მეგობარი? მიუგო ერთი სული და მეორე გვაი.

სადაც ნება არ არის, იქ ბედნიერებაც არ არის. აზნაურთ ანდაზა არის: სამსახური წითელი დაკირება არის.

ლაქედონ ნახა დიონისეს წითლის ტანისამოსით მოსილობა და ჰკითხა: წითელი ტანისამოსი რად გაცეია, დღესასწაული ხომ არ არის?

I 269: ღიღება წლების დედაა, რადგან წმინდა სახელი პატროსანი კაცისა სიკვდილის შემდეგ მარად იცოცნებს და სწრაფ წარმავალს ამ ქვეყნიურ ყოფას წლებს შემატებს.

I 379: რუსულ დედანში: Анахарсис бе татарин. Но полюбив учение, иде во афины философии ради, и бысть философ, еже редко в татарех бывает უნდა გასწორდეს: ანახარსისი სკვითი იყო, მოვიდა ათინას, სწავლა შეიყვარა და ფილოსოფოსი შეიქნა.

I 416: პლავთი იყო კომედიების მწერალი, ტულიეის მოწაფე...

I 182: იყიდა ქსინარდმა დიოლენი...

II 37: ლიდიის მეფე კროისოსზე სპარსეთის მეფე კიროსმა გაიმარჯვა...

კაცის სახელი ამ სოფლის ზაფხულს ჰგავს, ამიტომ რომ მალე გაივლის.

ანახარსის თათარი იყო, მოვიდა ათინას, სწავლა შეიყვარა და ფილოსოფოსი შეიქნა.

პლავთ კომიკის მოწაფეს სხვა საქმე არა ჰქონდა რა კამედიის მეტი...

იყიდა ერთმა ქსინინელმა კაცმა დიოლენი...

კრეზ მეფეს ლაკედომისაზე კირ მეფემ სპარსისამ გაიმარჯვა და ქალაქი წაართვა...

ქართველი მთარგმნელი მრავალგვარი სიძნელის წინაშე იდგა, როდესაც აქართულებდა ბერძნულ, რომაულ, პოლონურ, რუსულ ტერმინებსა თუ აღმოსავლური წარმოშობის რეალიებს, საკუთარ და გეოგრაფიულ სახელებს. მაგრამ არც ის უნდა უგულებელვყოთ, რომ ის მაინც იჩენდა მწერლურ ნიქს და მიმართავდა ტრადიციულად დამკვიდრებულ ქართულ მთარგმნელობით მეთოდს, რაც ძირითადად გამოიხატებოდა მატება-კლებასა და ზოგიერთი მასალის გადამუშავებაში. ამით აიხსნება, რომ ზოგჯერ ტექსტის სირთულის ან ქართველთათვის უჩვეულობის გამო ესა თუ ის ადგილი დედნისა თარგმანში გამოტოვებულია. ქართველ მთარგმნელს შეგნებულად უარუყვია პოლონური ცხოვრებიდან ჩართული ეპიზოდები. ზოგი ხარვეზი მომდინარეობს რუსული დედნიდან, რადგანაც რუსი მთარგმნელიც იმავე სიძნელების წინაშე იდგა, რაც ელობებოდა ქართველ მწერალს.

ლექსიკონი

I. პირთა, გომგრაფიული და ეთნიკური სახელები

- აგვისტოს კეისარი II, 3 ავგუსტუსი („ალზევებული“) — რომის იმპერატორთა საპატიო ტიტული, რომელიც სენატმა პირველად ოქტავიანეს უბოძა. ოქტავიანე ავგუსტუსი იყო რომის იმპერატორი (63 წ. ჩვ. ერამდე — 14 წ. ახ. წ. ა.); გაიუს იულიუს კეისრის დის შვილიშვილი, 44 წ. ძვ. წ. ა. იგი იშვილა კეისარმა და და მისცა თავისი სახელი.
- აერია ნე მეფე II, 14 ავრელიანი (214—275 წწ. ჩვენს ერამდე), რომის იმპერატორი (270—75 წწ.), ე. წ. „ილირიელი“ იმპერატორების თაობიდან. ავრელიანი ოფიციალურად უწოდებდა თავს „უფალსა“ და „ღმერთს“. მანვე სცადა შემოეტანა ერთიანი სახელმწიფო კულტი, გამოაცხადა უმაღლეს ღმერთად მზე და იმპერატორი — როგორც თანამმართველი უმაღლესი ღვთაებისა.
- აზდრუვალი II 66 პასდრუბალი, პამილკარის შვილი, კართაგენელი, II პუნიკური ომების (218—201 წწ. ჩვ. ერამდე) მონაწილე მხედართმთავარი.
- ათინა I 379, 403; III 36, 40.
- ათინელი I 103, 117, 222, 272, 389; II 44; III 38, 40.
- ალექსანდრე I 77, 104, 120, 127, 129, 191, 192, 238, 306, 308, 326; II 11, 15, 17, 18, 19, 20, 26, 27, 28, 43 მაკედონელი, მეფე და გამოჩენილი მხედართმთავარი 356—323 წლებში ჩვ. ერამდე.
- ალკამენ III 15, 16 სპარტის მეფე აგილთა ტომიდან (VIII ს. ჩვ. ერამდე).
- ამას II 36 ეგვიპტის მეფე ამასისი (570—526 წწ. ჩვ. ერამდე) (პეროდოტე II, 174—182; III, 1—16).
- ამდელოხ II 46 უზენაესი სასამართლოს ხელისუფალი რომში, პრეტორი. იგულისხმება ვატინიუსი (I ს. ჩვ. ერამდე), რომელიც ციცერონის დროს მოღვაწეობდა.
- ანაკსიმე, ანაქსიმე I 157, 326 ისტორიკოსი და რიტორი — ანაქსიმენ ლამპსაკიელი, ალექსანდრე მაკედონელისა და დიოგენ ბრძენის თანამედროვე.
- ანაქსალორ ფილოსოფოსი I 271, 0275 ანაქსაგორა (500—428 წწ. ჩვ. ერამდე) ათენის ფილოსოფიური სკოლის ერთ-ერთი გამოჩენილი წარმომადგენელი.
- ანაქსანდროს III 16 სპარტის მეფე (ევრიკარტისის ძე).
- ანაქსინდრიდ III 17 ანაქსინდრიდისი, სპარტის მეფე, ლეონის ძე, ლეონიდეს მამა ავიალების გვარიდან. 650 წელს ჩვ. ერამდე შერთეს მეორე ცოლი, რადგან პირველთან შვილი არ ჰყავდა. ამ მეორე ცოლთან შეეძინა კლეომენისი, ხოლო ამის შემდეგ პირველ ცოლს გაუჩნდა სამი ვაჟიშვილი, მათ შორის ლეონიდესი.
- ანტალკიდ III 19 ანტალკიდე, სპარსეთის ნავარქოსი (IV ს. ჩვ. ერამდე), ცნობილი თავისი ეშმაკო-

ბით. ცაიერებთა და ვერაგი ხასიათით. 393 წ. ჩვენს ერამდე სპარტელებმა გაგზავნეს სპარსელ სატრაპთან ტირიბაზთან მოციქულად, რათა სპარსეთის მეფეს შეეწყვიტა დახმარება ათენელებისათვის. სპარსთა მეფემ არტაქსერქსე II-მ ჯერ უარყო სპარტის წინადადება, მაგრამ ბოლოს თანხმობა განაცხადა. 387 წ. დაიდო ხელშეკრულება, რომელიც ცნობილია ანტალკიდის ზავის სახელწოდებით.

ანტიოხოს II 31 ანტიოხოსი, მეტსახელად დოზონი (ნიშნავს ბევრის აღმშენებელს და მცირის შემსრულებელს) იყო შვილიშვილი დიმიტრი პოლიორქტისა და ვაჟი დიმიტრი კირინელისა; აპეკენი ფილიპესი, დიმიტრი II-ის ვაჟისა (230 წ. ჩვ. ერამდე), შემდეგ — მეუღლე დიმიტრის ქვრივის ქრიზიდასი და მაკედონიის მეფე, რომელიც მართავდა გონივრულად; გარდაიცვალა 221 წ. ჩვ. ერამდე.

ანტიპატრი II 27 ფილიპე მეორის მხედართმთავარი და ცნობილი სახელმწიფო მოღვაწე, რომელმაც ხელი შეუწყო ალექსანდრე მაკედონელს გამეფებაში. გარდაიცვალა 319 წ. ჩვ. ერამდე.

ანტისტენი, ანტისტენი, ანტისტენ ბრძენი I 19, 64, 72, 114, 187, 291 ანტისტენი ფილოსოფოსი (440—366 წწ. ჩვ. ერამდე), კინიკოსთა სკოლის დამაარსებელი, ჯერ გორგიას, შემდეგ სოკრატეს მოწაფე.

ანხარისის თათარი I 379 ანაქარისისი, სკეითი ფილოსოფოსი. ცხოვრობდა დაახლოებით 590 წ. ახლოს. იხსენიება შეიდ ბრძენთა შორის.

აპოლონი I 386 ამ სახელით ძველად ცნობილი იყო რამდენიმე მწერალი და ფილოსოფოსი: ა. როდოსელი (295—215 წწ. ჩვ. ერამდე), „არგონავტიკის“ ავტორი; ბ. არქიმედეს მოწაფე, რომელიც მასწავლებლობდა

ალექსანდრიასა და პერგამში 250—220 წწ. ჩვ. ერამდე; გ. ნისელი სტოიკოსი (I ს. ჩვ. ერამდე); დ. ტისელი ფილოსოფოსი (I ს. ჩვ. ერამდე) და ე. პითაგორელი ფილოსოფოსი ქ. ტიანიდან (კაპადოკია), ცხოვრობდა I საუკუნეში ახ. წ. აღრცეებით (არსებობს ფილოსტრატების „აპოლონი ტიანელის ცხოვრება“. რომელშიც მოთხრობილია მისი საინტერესო თავგადასავალი). აქ უნდა ივარაუდებოდეს ეს უკანასკნელი აპოლონი.

აპული ათინელი I 389 რომელი მწერალი აპულეუსი (დაახლოებით 124, 125—160 წ. ჩვ. ერამდე). დაიბადა აფრიკაში (რომის კოლონიამში). განათლების შესავსებად და გასაღრმავებლად გაემგზავრა ათენში, შემდეგ — რომში.

არისტონ I 13 პლატონის მამის სახელი (ტექსტში შეცდომაა დაწვებულობა).

არისტონ ფილოსოფოსი I 288 იგულისხმება არისტოტელი.

არისტო I 41, 46, 53, 55, 56, 60, 62, 63 არისტოპოს კირინელი (435—360 წწ. ჩვ. ერამდე), სოკრატეს მოწაფე, კირინეის ფილოსოფიური სკოლის დამაარსებელი.

არისტოტელი I 77, 692, 100, 0107, 402 დიდი ბერძენი ფილოსოფოსი (384—322 წწ. ჩვ. ერამდე), ალექსანდრე მაკედონელის მოძღვარი.

არტაშან II 34 არტაშანოსი. დარიოს გომრასბრის ძმა, ქსერქსეს ბიძა, რომელიც როგორც პირველს, ისე მეორეს არ ურჩევდა საბერძნეთის წინააღმდეგ გალაშქრებას. თან ახლდა ქსერქსეს აბიდონის ლაშქრობაში. შემდეგ უკან დაბრუნდა და მეფის ჩამოსვლამდე სახელმწიფოს განაგებდა.

არხელი II 42 არქელი (413—399 წწ. ჩვ. ერამდე) მაკედონიის მეფე. პერდიკე II მაკედონელის ვაჟი. ალექსანდრე მაკედონელის შემდეგ იგი აგრ-

ძელებს მაკედონიის ელინიზაციას, იწვევს თავის კარზე ბერძნული კულტურის გამოჩენილ წარმომადგენლებს (მათ შორის ევრიპიდეს), ილწვის ქვეყნის ეკონომიური აღორძინებისათვის.

არხილამ III 22 სპარტელთა მეფის აგესილას II-ის (399—358 წწ. ჩვ. ერამდე) ძე.

არხილამიდ III 21 ათენის მმართველი.

ლათოკლე II 41 სირაკუზელი ტირანი (დაახლოებით 316—289 ჩვ. ერამდე) მექოთნის შვილი, რომელიც დაწინაურდა სამხედრო სამსახურში თავისი ნიჭისა და მეომრებს შორის დიდი პოპულარობის წყალობით.

ლათოკლე I 313 გამოშეტყველი და დიალეტიკოსი (I ს.).

ლესილავ, ალესილაი III 4, 7, 12, 13 აგესილას მეორე, სპარტელთა მეფე (399—358 წწ. ჩვ. ერამდე), მხეგრზებული დიპლომატი და სტრატეგი, რომელმაც აღადგინა საბერძნეთში სპარტელთა პეგემონია; საერთო სიყვარული მოიპოვა ხალხთან მოკრძალებული დამოკიდებულებით და ეფორებთან შეთანხმებული მოქმედებით; მრავალჯერ მოუტანა სპარტას გამარჯვება და დიდება.

ლია III 14 აგია, ლაკედემონელთა ელჩი მაკედონიის მეფე ფილიპე მეორესთან.

ბაბილოვანი I 386 ბაბილონი, ძველი ქალაქი ეფერატზე.

ბერძენი II 65, 67.

გორგოი ლეონტინი (ლეონტიის ძე) I 377; II 24 გორგია ლეონტინელი (სიცილიიდან), ემპედოკლეს მოწაფე, გამოჩენილი სოფისტი; დაიბადა 484 წელს ჩვ. ერამდე და ასწელიწადზე მეტ ხანს იცოცხლა.

დარიოზ II 25, 26, 28 სპარსთა მეფე დარიოს III კოდომანი (336—330 წწ. ჩვ. ერამდე), აქემენიდების დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი.

დელფი III 24 დელფოსი — ძველი ბერძნული ქალაქი ფოკიდაში. პარნასის მთის ძირას. აქ, აპოლონის ტაძარში, ქერუმი ხალხს ამცობდა თათქოსდა ღმერთების მიერ შთაგონებულ წინასწარმეტყველებას.

დემანაკ, დიმონაკ I 309, 311, 313 დემონაკე კეპროსელი. გაარჯიერდა ათენში, 160 წელს. ასწელზე მეტი იცოცხლა. იყო სტოაიცისტის მემკვიდრე (უმცროსი ცინიკოსი), ამჟეროს სახელმწიფო საქმეებსაც ასრულებდა და სარგებლობდა დიდი პატრიარქებით. ათენელები მას წმინდანად თვლიდნენ.

დემოკრატ III. 23, 24 ლაკედემონელთა მეფე.

დემოკრატ I 324 დემოკრატე აბდერელი (460—370 წწ. ჩვ. ერამდე), ატომისტური ფილოსოფიის მთავარი წარმომადგენელი.

დიმიტრი ფარალერი I 387 დიმიტრი ფარალერი (345—285 წწ. ჩვ. ერამდე), თეოფრასტეს მოწაფე; პოლიტიკური მოღვაწე, რომელიც 318—307 წლებში მართავდა ათენს. წერდა ისტორიულ, ორატორულ, ფილოსოფიურ თხზულებებს, რომელთაგან მრავალს ჩვენამდე არ მოუღწევია.

დიონისე ათენელი II 42 დიონოს ფილოსოფოსი (I ს. ჩვ. ერამდე), სტოაიკური ფილოსოფიის მემკვიდრე. აქ მთარგმნელის მიერ არეულა ფილოსოფოსის ვინაობა. დედნის მიხედვით უნდა იყოს ევრიპიდე (480—425 წწ. ჩვ. ერამდე). გამოჩენილი ბერძენი დრამატურგი, რომელიც მაკედონიის მეფის არქელაეს დროს ცხოვრობდა.

დიონისე მეფე სიკილიისა I 41, 86, II 38 დიონისე მეფე სიცილიისა (დაახლოებით 431—367 წწ. ჩვ. ერამდე), იყო ე. წ. დემოკრატიული ტირანიის წარმომადგენელი.

დიონოსი მეფე სიკილიისა I 63 მთარგმნელის შეცდომაა. უნდა

- იყოს ფილოსოფოსი დიოგენე სინოპელი — კინიკელი.
- დიოლენ I 114, 119, 121, 123, 124, 126, 129, 132, 133, 142, 147, 149, 150, 151, 153, 154, 157, 165, 166, 182, 183, 187, 191, 192; ფილოსოფოსი დიოგენ სინოპელი (412—323 წწ. ჩვ. ერამდე), ანტისტენეს მოწაფე, კინიკელების იდეალური წარმომადგენელი.
- დიოლენ I 54, 55, 56, 58, 61 მთარგმნელი ვარაუდობს დიოგენე კინიკელს, მაგრამ აქ ყველგან იგულისხმება დიონისე I სირაკუზელი ტირანი, ხოლო ფილოსოფოსად — არისტოპოსი.
- დიოლენი I 178, დიოგენე აპოლონიელი ზე-5 საუკუნის ფილოსოფოსი, ძველი იონური სკოლის გვიანდელი მომხრე. თეოფრასტეს ცნობით, ის ერთდროულად ემხრობოდა ანაქსაგორასა და ლევკიეს. შეიძლება აქ მთარგმნელი ვარაუდობს დიოგენე კინიკელს და არ იყოს, რომ ძენონ ელელი და დიოგენე სინოპელი სხვადასხვა დროს მოღვაწეობდნენ.
- დგვიპტე III 12; I 387.
- ეკელათ II 44 ეპიკრატე, ათენელთა შორის გაერცელებული სახელი.
- ელენა I 59 ლედასა და ზევსის ასული, მენელაოსის მეუღლე, რომელიც მოიტაცა და ცოლად შეირთო პარისმა.
- ელენი I 14 ელინი, ბერძენი.
- ეპიკ ფილოსოფოსი I 318 ეპიქტეტ პერაპოლელი (ფრიგია), ფილოსოფიური სკოლის მეთაური. ცხოვრობდა დაახლოებით 50—138 წლებში.
- ეპიკურ I 383 ეპიკურე ფილოსოფოსი (341—271 წწ. ჩვ. ერამდე), დემოკრიტეს ატომისტური მოძღვრების მიმდევარი.
- ეპიმიდ ბრძენი, ეპპიმანდ I, 388, 402 ეპიმენიდ კრიტელი (VI ს. ჩვ. ერამდე), რომელსაც მიეწერება სხვადასხვა შინაარსის პოეტური თხზულებანი. გადმოცემით, მას თვლიდნენ ქადოქრად, რომელსაც შეუთხზავს ორაკულის ხრიზომესები. ცნობილია მისი გამონათქვამი კრიტელებზე, რომელიც დამოწმებულია პავლე მოციქულის ეპისტოლეში ტიტესადმი (1, 12).
- ესკულაპ II 39 ასკლეპიოსი, ღმერთ აპოლონის შვილი, ექიმებისა და სამედიცინო ხელოვნების ღმერთი; საბერძნეთში მის პატივსაცემად აგებული იყო ტაძარი, სადაც მრავალი მლოცველი მსხვერპლს სწირავდა.
- ვარონ ბრძენი I 420 მარკ ტერენციუს ვარონ (116—28 წწ. ჩვ. ერამდე), ფილოსოფოს ანტიოქ ასკალონელის მოწაფე; ისტორიულ-ლიტერატურული, გრამატიკული, ფილოსოფიური და პოეტური თხზულებების ავტორი; რომაელთა შორის სარგებლობდა დიდი ავტორიტეტით. მას სიცოცხლეშივე დაუდგეს ძეგლი აზონი პოლიონის ბიბლიოთეკაში.
- ვენერა I 59 სიუვარტულის ქალღმერთი, იგივე აფროდიტე.
- ვიას ბრძენი I 234, 236, 237 ვიას (ბიანტ) ბრიენელი, ერთ-ერთი შვიდი ბრძენთაგანი, რომელიც სპარსთა შემოსევებისას იონელებს ურჩევდა გადასახლებულიყვნენ სარდინიაში (ჰეროდოტე I 27, 170).
- ვიონ ბორისტელი I 256 ბიონ პერიპატეტი — ბორისტენელი (III ს.-ის I ნახევარი ჩვ. ერამდე), თეოფრასტეს მოწაფე. თავი ისახელა ბრძნული გამონათქვამებით. ითვლება დიატრიხის ჟანრის შემქმნელად. მის შესახებ ცნობებს გვაწვდის დიოგენე ლაერტი (IV, 7).
- ვიტან I 222 ბიტონ არგოსელი, კლეობოსის ძმა (ჰეროდოტე I 31).
- ვოეციუმ ბრძენი I 437 ბოეციუსი (480—525 წწ.), ანტიკური ფილოსოფიის უკანასკნელი წარმომადგენელი.

- ნელი „ფილოსოფიური ნუგეშისეშის“ ავტორი.
- ზენონ 178 ფილოსოფოსი ძენონ ელელი, დიალექტიკოსი (490—430 წწ. ჩვ. ერამდე), ელური სკოლის მამათავარი, პარმენიდეს მოწაფე.
- ზენონ ფილოსოფოსი I 290, 291, 296 ძენონი (336—264 წწ. ჩვ. ერამდე), კინიკოს კრატერის მოსწავლე, სტოიკური სკოლის დამაარსებელი ათენში.
- თელათონელი I 222 ტელს ათენელი (პეროდოტე I 30—31).
- თელეკარი III 37 თელეკროს, სპარტის მეფე აგიდთა ტომიდან (IX ს. ჩვ. ერამდე).
- თეოპომპ III 25 თეოპომპოსი, სპარტის მეფე (743—724 წწ. ჩვ. ერამდე), რომელმაც დაიწყო ცნობილი მესენიის ომი და გამარჯვებით დაამთავრა. მასვე მიეწერება ეფორების დაარსება.
- თისი II 14 თისოსი, ქალაქი ათონის ნახევარკუნძულის დასავლეთ სანაპიროზე.
- თრაკია II 35 ქვეყანა ეგეოსის ზღვის ისტროსსა და შავ ზღვას შორის.
- იერმა I 403 რუსულ დედანში ამ სახელის შესატყვისი არა გვაქვს. შეიძლება აქ იგულისხმებოდეს ერშია ალექსანდრიელი. ნეოპლატონიკოს ამონიუსის მამა, რომელიც მეგობრობდა პროკლე დიადოხოსს (400—485 წწ.) და მოღვაწეობდა ათენში.
- იესო II 3 იესო ქრისტე.
- იელიანე კეისარი II I იულიუს კეისარი, რომელი მხედართმთავარი (100—44 წწ. ჩვ. ერამდე).
- იმენედემ როდისხელი იხ. მენელემ (იმენელემ — Ἰ Μενελαῖ).
- იპოკრატ II 27 პიპოკრატე, მედიკინის მამა; ცხოვრობდა დაახლოებით 460—377 წლებში ჩვ. ერამდე.
- ირაკლიდ I 321 პერაკლიტე ეფესელი, გამოჩენილი ბერძენი ფილოსოფოსი (VI ს. ჩვ. ერამდე).
- ისოკრატ III 24 ათენის მწერალი და მკერმეტყველი (436—338 წწ. ჩვ. ერამდე); რიტორიკული სკოლის დამაარსებელი.
- იუნონა I 59 იუპიტერის ცოლი; წვიმის, მოსავლისა და გამარჯვების ღმერთქალი, რომელიც მოგვიანებით ქალთა მფარველად აღიარეს და ჰერასთან გააიგივეს.
- კალისტენ I 129 ფსევდო-კალისტენე (370—327 წწ. ჩვ. ერამდე), ალექსანდრე მაკედონელის კარის ისტორიკოსი.
- კამერანელი II 62: კამარინა ქალაქი სიცილიის სამხრეთ ნაპირზე; კამარინელები—ქალაქ კამარინის მცხოვრებნი.
- კარიალი II 66 კართაგენელი.
- კარიპარხი III 27 კარიის ეპარქი (კარიე მცირე აზიის სამხრეთ ნაწილში მდებარე ქვეყანა).
- კატონ კერსონი II 56 მარკ პორციუს კატონ უფროსი (234—149 წწ. ჩვ. ერამდე), რომელი პოლიტიკური მოღვაწე, გამოჩენილი მწერალი და ორატორი, რომელსაც შეუდგენია ალექსანდრეების კრებული.
- კესარეკმეფე II 34 ქსერქსე I, სპარსთა მეფე (486—465 წწ. ჩვ. ერამდე).
- კეპერია I 305 კეპროსი — კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში, მცირე აზიის სანაპიროსთან.
- კირ, კიროს I 222, 368; II 33, 37, კიროს I, ძველი სპარსეთის მეფე (დაახლოებით 558—529 ჩვ. ერამდე), აქემენიდების დინასტიის დამაარსებელი. მან დაიხსნა სპარსეთი მიდიის ბატონობისაგან, დაიპყრო ლიბია, ბერძნული ქალაქები, და ეგეოსის ზღვის მცირე აზიის სანაპირო. შემდეგში კი ბაბილონი და ეგვიპტე და თავი გამოაცხადა დიდ და ძლიერ მეფედ, სამყაროს ოთხი ქვეყნის მეფედ.

ქ ლ ე ო ვ ე ლ I 343 კლეოპელე —
ერთი შვიდი ბრძენთაგანი.

ქ ლ ე ო ნ ო ფ ე I 320 კლვანთე (331—
233 წწ. ჩვ. ერამდე), ძენონის მოწა-
ფე. მისი ნაწერებიდან დატულია პან-
თეისტური ჰიმნი ზევსის სადიდებლად.

ქ ლ ე ო მ ე ნ III 28, 29 სპარტის მე-
ფე (235—221 წწ. ჩვ. ერამდე), ლეო-
ნიდეს ძე. მოახდინა მთელი რიგი რე-
ფორმები მსგავსად მისი წინაპრის აგის
მეფისა; ამ ღონისძიებებთან ერთად
იგი ატარებდა საკმაოდ აგრესიულ სა-
გარეო პოლიტიკას.

ქ რ ე ზ ი (ქ ა რ ე ზ ი) I 222; II 37 კრო-
ისოსი ალაატესის ძე (დაიბადა დაახ-
ლოებით 567—546 წ. ჩვენს ერამდე),
ლიდიის უკანასკნელი მეფე. მან დაი-
მორჩილა პალისის აქეთ მცხოვრები
ყველა ხალხი, მცირე აზიაში ელინები
დახაკა. სპარტის მეფე კიროსმა იგი
დამარცხა, ტყვედ ჩაიგდო და თავის
მრჩეველად გაიხადა. „მდიდარია როგორც
კროისოსი“ — ამბობდნენ მისი თანა-
მედროვენი. ის მართლაც უზომოდ მდი-
დარი და ამაყი იყო, მაგრამ უდიდესი
დამპირებაც განიცადა. უბედურებისა
და განსაცდელის ეამს ამაყმა კროისოს-
მა მოიპოვა გონიერება და სიბრძნე.

ქ ი რ ი ნ ე ლ ი I 41 ქალაქ კირენის
მცხოვრები (აფრიკა). ცნობილია თა-
ვისი ფილოსოფიური სკოლით, რომლის
დამაარსებელია არისტატოსი.

ქ ლ ი ო ვ I 222 კლეობის არგოსელი,
ბიტონის ძმა (პეროდოტე I 31).

ქ ო ნ ს ტ ა ნ ტ ი ნ ე პ ო ლ ი III 12.

ქ ო რ ი ნ თ ე I 62, 86 კორინთა, ქა-
ლაქი საბერძნეთში.

ქ ო რ ი ნ თ ე ლ ი I 21.

ქ რ ა ტ ე ს I 285, 288, 289 კრატეს
ათენელი. აკადემიის მეთაური (IV—
III სს. ჩვ. ერამდე), პლატონის პირ-
ველი მასწავლებელი.

ქ ს ი ს ტ ბ რ ძ ე ნ ი I 423 კვინტ სექ-
სტი (I ს. ჩვ. ერამდე), რომელმაც 40

წლის ახლოს რომში დაარსა სტოა-
კური სკოლა.

ლ ა კ ე დ ო მ ი II 37 ლაკედემონი, მო-
ნათმფლობელური სახელმწიფო ძველ
საბერძნეთში პელოპონესის სამხრე-
თით ლაკონიის ველზე. უფრო მეტად
ცნობილია სპარტის სახელწოდებით.

ლ ა კ ე დ ე მ ო ნ ე ლ ი III 01, 1, 2,
4, 5, 10, 11, 14, 23, 25, 26, 27, 38,
39, 40, 42.

ლ ა კ ე დ ო ნ I 151 უნდა იყოს: ლაკე-
დემონელმა.

ლ ა მ პ ე ს ი ა I 274 ლამფსაკოსი —
ფოკიელების მიერ დაარსებული ქალა-
ქი პელესპონტის აღმოსავლეთ სანაპი-
როზე.

ლ ა მ პ ი I 326 იხ. ლამპესია.

ლ ა ტ ე ნ ა III 41 გაურკვეველია ვინ
იგულისხმება. პოლონელი მკვლევრის
ლუენის აზრით, ეს არის რუსი მთარ-
გმელის შედომა. პოლონური დედ-
ნით აქ უნდა იყოს თელეკლოს (სპარ-
ტის მეფე).

ლ ე ვ ტ რ ი ე კ ი III 10 ლევკტრი —
ქალაქი ბეოტიაში. ქალაქ ლევკტრ-
თან 371 წ. ჩვ. ერამდე მოხდა ცნობი-
ლი ბრძოლა სპარტელებსა და ფივე-
ლებს შორის, რომელიც სპარტელების
დამარცხებით დამთავრდა.

ლ ე ო ნ III 31 არის ან: ევრიკრატეს
ვაგი და ანაქსანდრიდის შვილიშვილი,
სპარტის მეფე დაახლოებით 600 წ. ჩვ.
ერამდე; ან: ათენელთა ფლოტის მე-
თაური ნიკეისა და სპარტას შორის
საზავო მოლაპარაკების მონაწილე; ან-
და: პლატონის მოწაფე ბიზანტიიდან,
მართავდა მშობლიურ ქალაქს, როცა
იგი ალყაშემორტყმული იყო ფილიპე
მაკედონელის მიერ.

ლ ე ო ნ ი დ III 32 სპარტელი, ეაეო-
შვილი ანაქსანდრიდ მეფისა. თავი გა-
მოიჩინა სამაგალითო გმირობით ფელმო-
პილის ბრძოლაში სპარსეთის მეფის
ქსერქსეს წინააღმდეგ. თავის მეგრძო-
ლებთან ერთად უკანასკნელ უსახლის

წევთამდე ბრძოლა და გმირულად დაეცა ბრძოლის ველზე. განარსებულმა ქსერქსემ ბრძანა მისთვის თავი მოეკვეთათ და სხეული ქვარზე გაეკრათ.

ლეონტიხიდი III 30 ევრიპონტადონის გვარეულობიდან დემარტის შემცვლელი (ეს უკანასკნელი კლეონის ინტრიგების წყალობით და ლეონტიხიდის სვლის შემწობით სამშობლოდან გააიყვეს 491 წელს ჩგ. ერამდე). ლეონტიხიდი 479 წელს ბერძნული საზღვრო ძალების მეთაურია მოკლთან.

ლიკურდი III 1 სპარტელი კანონმდებელი (VIII ს. ჩგ. ერამდე).

ლისანდრ III 33 წარმოშობით პერაკლიტების გვარიდან, ლაკედემონელთა ბელადი პელეპონესის ომის დროს. იგი ცდილობდა სპარტის ბატონობა გაეგრძელებინა მთელ საბერძნეთზე. მტკიცედ იტყუა სამშობლოს ადამიანებს და პირად ცხოვრებაში იყო ძალიან უბრალო და სადა, ჯედი სპარტელის ნამდვილი ნიმუში. ამავე დროს გამოირჩეოდა პოლიტიკური ეშმაკობით. აგის მეფის სიკვდილის შემდეგ ტახტისათვის ბრძოლაში მხარი დაუჭირა ალესილას; ალესილამ კი მეფედ გახდომის შემდეგ მას ამაგი არ დაუფასა. გაბორტებულმა ლისანდრმა გადაწყვიტა ჩამოეგდო იგი ტახტიდან და გაემეფებინა პერაკლიტები, მაგრამ ეს გეგმა ვერ განახორციელა. დაიღუპა თებელეების წინააღმდეგ ბრძოლაში 395 წ. ჩგ. ერამდე.

მაკედონია I 126. 307; II 42, 64.

მაკედონელი I 315.

მანევრა I 59 გონებისა და შემოქმედებითი უნარის იტალიური ღვთაება; გარდა ამისა ითვლებოდა ის ხელოსანობის, მკურნალობის, მუსიკისა და პოეზიის ქალღმერთად.

მარკალი II 66 მარკუს კლავდიუს მარცელიუსი — რომელი მხედრობითი ვარი, მეორე პენიკური ომის გმირი. მან დაამარცხა გალეები და პანბალი 222 და 215 წწ. ჩგ. ერამდე.

მარკო კურციუმ II 63 მარკოს კურციუს, მხედრობითი ვარი, რომელმაც გალეებს წინააღმდეგ გააღმწერა.

მარსი სპასპეტი რომისა II 62 გაიუს მარიუსი, გლეხის შერი. არავითარი განთლება არ მიუღია, მაგრამ თავისი ნიჭითა და მამაცობით ღიდ წარმატებას მიაღწია. ცოლად შეირთო იულა, იულიუსების ძველი წარჩინებული გვარის წევრი, იულუსს ცეზარის ნათესავი. იგი ზუთჯერ არჩიეს კონსულად. მას რომის მსწენეს, მეორე რომულს უწოდებდნენ და მისგან გაბედულ სოციალურ რეფორმებს მოელოდნენ. 107 წელს მან გაატარა სამხედრო რეფორმა, რომელსაც რომის მომდევნო ისტორიაში უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა.

მარკო თულელი II 45 იაკვე მარკუს ტულუს ციცირონი — ანტოკური კულტურის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მოღვაწე, ფილოსოფოსი და რიტორული პროზის დიდი წარმომადგენელი (106—43 წწ. ჩგ. ერამდე).

მეგვიპტე II 36 მეგვიპტე (ტექსტში უნდა იყოს: მეგვიპტელსა).

მენელემ I 91, 391, 305 მენელემ ერეტრიელი, არისტოტელის მოწაფე (გარდაიცვალა 278 წ. ჩგ. ერამდე).

მილიტი I 219 ქალაქი მილიტი.

მისიანელი III 16: მისიე — ქვეყანა ჩრდილო-დასავლეთით მცირე აზიაში. მისიელები — მისიის მცხოვრებნი.

მიდი I 124 მიდიელი.

მიდია I 144 იაკვე მელია — ქვეყანა, რომელიც მდებარეობდა არმენიისა და

კასპიის ზღვის სამხრეთით, ეკავა ირანის ჩრდილო-დასავლეთი მხარე.

მ ი ღ ე ლ ი I 144 მიდიელი.

მესალიტელი I 237 მესენია — პელოპონესის ოლქი. მესალიტელი — მესენიის მცხოვრები.

ნ ა მ ე რ ტ ე ს III 35.

ო ვ ი დ ი III 35 ოვიდიუს ნაზონი (43 წ. ძვ. წ. ა. — 17 ახალი წ. ა.), მხედართმთავართა წრიდან გამოსული ოქტავიანეს ეპოქის დიდი პოეტი.

ო ლ ი მ პ ი ი ს ს ე ფ უ რ ო ბ ა III 36 იგულისხმება ოლიმპიური თამაშობები.

ო რ ა ც ი II 57 ორაციუსი (65—8 წწ. ჩვ. ერამდე), ცნობილი რომაელი პოეტი.

პ ა ვ ს ა ნ ი ა III 36 (II ს. ა. წ.) — ისტორიკოსი, ავტორი „საბერძნეთის აღწერილობისა ათ წიგნად“ (დაწერა 100—78 წწ.).

პ ა ვ ლ ე ე მ ი ლ ი II 64, 65 ლუციუს ემილიუს პაულუსი — კონსულის შვილი, რომის ჭარბების მხედართმთავარი და კონსული (182 და 168 წწ. ჩვ. ერამდე). 146 წ. დაამარცხა მაკედონიის არმია პერსეოსის მეთაურობით. იგია პუნიკური ომის გამაძრვებელი მონაწილე. საბერძნეთიდან მან დიდძალი სიმდიდრე გაიტანა. შვილების აღსაზრდელად მოწვეული ჰყავდა ფილოსოფოსი მეტროდორი.

პ ა რ მ ე ნ ი ო ნ II 26, 67 ალექსანდრე მაკედონელის თანამოსაგრე და სარდალი, ხელი შეუწყო ალექსანდრეს გამეფებას, იყო მისი უახლოესი და უერთგულესი თანამებრძოლი. ბრძენს, ფრთხილს, გამოცდილსა და ერთგულს, მაგრამ კონსერვატულ პარმენიონს წინ აღუდგა ფიცხი, მაგრამ ნიჭიერი, მოსაზრებელი და გამბედავი ყმაწვილი ალექსანდრე მაკედონელი. მან თითქოს მეფის წინააღმდეგ შეთქმულებაში მონაწილეობისათვის სიკვდილით დასაჯა პარმენიონის ძევი ფილოტი და ეგბატანში მოაკვლევინა პარმენიონი.

პ ე რ მ ე ფ ე II 43 პორი, ინდოეთის მეფე. 327 წ. ჩვ. ერამდე მონაწილეობდა მაკედონელის წინააღმდეგ ლაშქრობაში. მოკავშირე აბისარა და მიეხმარა პორს და იგი დამარცხდა. მიუხედავად ამისა ალექსანდრე მაკედონელმა პორს თავისი სამეფო დაუტოვა.

პ ე რ ი კ ლ ა I 271 პერიკლე ბრძენი, 445—430 წწ. ჩვ. ერამდე ძველი საბერძნეთის შესანიშნავი პოლიტიკური მოღვაწე. მის დროს ათენის დემოკრატიამ თავისი განვითარების უმაღლეს მწვერვალს მიაღწია. პერიკლე ხალხის დიდი ნდობით სარგებლობდა, იყო საუცხოო ორატორი, ნათელი და ცოცხალი გონების დიდად განათლებული ადამიანი.

პ ე რ ი ა ნ დ რ ო ბ რ ძ ე ნ ი I 348 პერიანდრე — ერთი შვიდი ბრძენთაგანი (627—585 წწ. ჩვ. ე.)

პ ი თ ა ქ ე, პ ი ტ ა ქ ე I 251, 261 პიტაკი — ერთ-ერთი შვიდი ბრძენთაგანი. დაიბადა კუნძულ ლესბოსზე, მითილენში, დაახლოებით 698 წ. ჩვ. ერამდე.

პ ლ ა ე თ კ ო მ ი ც ი I 416 პლეთი და კომედიოგრაფი პლათე ტიტუს მაკიუსი (დაახლოებით 254—184 წწ. ჩვ. ერამდე). მას ეკუთვნის მრავალი კომედია, რომელიც დაწერა ახალი ატიკური ყოფითი კომედიის სიუჟეტებზე, მაგრამ გამოირჩევა ცოცხალი, ხატოვანი და სუფთა ხალხური ენით. პლავტის კომედიებს უდიდესი წარმატება ჰქონდა რომაელ მაყურებელთა შორის.

პ ი ს ი ს ტ რ ა ტ ე I 226, 227 ათენის ტირანი (VI ს. ჩვ. ერამდე). ათენს მართავდა 540—527 წწ. პისისტრატესა და მის შვილებს უდიდეს დამსახურებად უთვლიან (სოკრატე, პლატონი, პავსანია, ციცერონი) ჰომეროსის პოემების წესრიგში მოყვანას.

პ ლ ა ტ ო ნ ი I 13, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 77, 104, 137, 402; III 34 დიდი ბერძენი ფილოსოფოსი (427—347 წწ. ჩვ. ერამდე).

პოლიკართი III 28 პოლიკარტე, სამოსის ტირანი (537—522 წწ. ჩვ. ერამდე).

პოლიენ I 53 არის ან: რიტორი ადვოკატი მაკედონიიდან; ან: მათემატიკოსი ლამფსაკიდან. როცა იგი გახდა ეპიკურეს მეგობარი და მოწაფე, მიატოვა მათემატიკა, როგორც მაცდუნებელი მეცნიერება.

პრიენი I 237 პრიენე — იონური ქალაქი მცირე აზიაში, კარიის სანაპიროსთან (თანამედროვე სამსუნია).

პრიენელი I 237 პრიენეს მცხოვრები.

პტოლემეზ I 296 ეგვიპტის მეფე პტოლემეოს II ფილადელფოსი (285—247 წწ. ჩვ. ერამდე), მფარველობდა მეცნიერებასა და ხელოვნებას. აღექ-სანდრიაში დაარსა მუზეუმი და ბიბლიოთეკა.

რომი II 46, 62, 64.

რომაელი II, 46; III 39.

საბერძნეთი II 34.

სამანიტანი II 63 სამანიტელები, იტალიის შთის ტომები, რომლებიც ებრძოდნენ რომაელებს. ბრძოლა დამთავრდა რომის გამარჯვებით. ეს ომები ცნობილია სამანიტური ომების სახელით.

სიმონი I 368 არის ან: სემონიდე არგოსელი — ელინისტური პროზის წარმომადგენელი, იამბიკოსი; ან: სიმონიდე მანანსელი, დაუწყვია პოემა ანტიოქოს I სოტერზე (281—61 წწ.).

სირიის ყრმანი II 3 სირიელი ბავშვები.

სოკრატ I 1, 12, 14, 41, 54, 64, 402 სოკრატე — ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი და დიდი მოაზროვნე (469—399 წწ. ჩვ. ერამდე).

სენეკა ბრძენი I 427 სენეკა (63 წ. ჩვ. ერამდე — 65 წ. წ. ა.). რომაული სტოიციზმის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ნერონის აღმზრდელი.

სენკრატ I 16, 104, 106 ქსენოკრატ — პლატონის მოწაფე, აკადემიური სკოლის მთავარი წარმომადგენელი და მისი მეთაური 25 წლის განმავლობაში.

სოლენ, სოლენი I 222, 225, 226, 229, 335 სოლონ, ბრძენი და კანონმდებელი, ერთ-ერთი შვილი ბრძენთაგანი (639—559 წწ. ჩვ. ერამდე). (პეროლოტე I 29—32, 34, 86; II 177; V 113).

სიკირიელი I 54 სიცილიელი.

სკიმბრელი II 68 კიმბრიე — ქვეყანა სკვითის ტერიტორიაზე (ახლა ქერჩის ნახევარკუნძულზე). კიმბრიელები — კოშკების მცხოვრებნი.

სპარსეთი II 28, 33, 34.

სპარსი II 24, 37.

სპართანელი III 37 სპარტელი.

სტიზლონი I 307, 308 სტილპონ მე-გარელი, ფილოსოფოსი (370—290 წწ. ჩვ. ერამდე).

ტიბერიუმ კეისარი II 9 ტიბერიუს კლავდიუს ნერონი, რომის იმპერატორი (14—37 ა. წ.).

ტიტე ვესპასიანი II 10 ტიტე ფლავიუს ვესპასიანი — ფლავიების ოჯახის უფროსი ვაჟი, დაიბადა 30 დეკემბერს 41 წელს. გამოირჩეოდა ქვეითა და ფიზიკური მონაცემებით. მომზობლავი ხასიათის წყალობით მალე გახდა თვალსაჩინო ადამიანი. ცნობილია მისი გამონათქვამი ისეთ დღეზე, როცა მან ვერ გააკეთა კეთილი საქმე: „მეგობრებო, მე დავკარგე დღე“.

ტიმონ I 383 პირონის მოწაფე, ანტიკური სკეპტიციზმის წარმომადგენელი (325—235 წწ. ჩვ. ერამდე). პირონის მოძღვრებას გაეცნენ ტიმონის თხზულებებით, რადგან ტიმონს წიგნი არ დაუწერია.

ულია II 8 იულია, კეისრის (კლავდიუსის) და კორნელიას ასული. ცნობილი აგროპინას დედა.

ვალის მილეთელი I 204, 219 თალესი (624—547 წწ. ჩვ. ერამდე) — მილეთის ფილოსოფიური სკოლის დამა-

არსებელი მისი მოძღვრების თანახმად ყოველივე არსებულის პირველ საწყისი არის წყალი. ანტიკური ტრადიციის მიხედვით იგია ერთი შვიდი ბრძენთაგანი. ფ ა რ ი ზ ი ს მ ე ფ ე ის შ ე ი ლ ი I 59 პარისი — ტროელი მეფისწული. პრია-მოსსა და პეკაპეს ეადი, რომელიც გახ-და მშობლიური ქალაქის დამარცხების მიზეზი.

თ ე ო ფ რ ა ტ ლ ე ე ი ტ ე ლ ი I 91, 281 არისტოტელეს მოწაფე, პერიპატო-ელთა სკოლის წარმომადგენელი (372—287 წწ. ჩვ. ერამდე).

ფ ი ლ ი პ ე I 126; II 15, 28, 67; III 14, 22 ფილიპე II (359—336 წწ. ჩვ. ერამდე) მაკედონიის მეფე, ალექსანდრე მაკედონელის მამა.

ქ ე ო ს ტ ი II 35 თრაკიის მეფე კოტუსი. ქ რ ი ს ე I 342 ქრიზიპოსი 280—205 წწ. ჩვ. ერამდე, ფილოსოფოსი, სტოელთა სკოლის წარმომადგენელი.

ქ ს ე ნ ე ფ ო ს I 325 ქსენოფანე კოლო-ფონელი (VI—V სს. ჩვ. ერამდე) — ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი და პოე-ტი, ელვოური სკოლის დამაარსებელი; გამოდიოდა ანტიკური დიალექტიკოსე-ბის წინააღმდეგ და სამყაროს აცხადებდა ერთიან, მარადიულ, უცვლელ სუბსტან-ციად.

ქ ს ი ნ ა რ ე დ. ქ ს ი ნ ი ნ ე ლ ი I 182 პერიპატოელი ქსენარქოს სელუკიდელო, სტრაბონის მოსწავლე (64 წ. ჩვ. ერამდე — 23 ახალი წ. ა.).

ლ ე კ ტ ა რ ი ტ ო რ ი III 21 ჰეკატაიოსი, მილეტელი ლოგოგრაფოსი (VI ს. და-სასრულის და V ს. დასაწყისის მოღვაწე ჩვ. ერამდე) ცნობილი იყო როგორც პირველი ბერძენი ვეოგრაფი და ისტო-რიკოსი.

ლ ე რ კ უ ლ ო ზ I 166 პერკულესი (ლათ. პერაკლე (ბერძნ.) — ბერძენი სახალ-ხო გმირი.

ო ე ტ ა რ ო ნ ო ი ც ე რ ო ნ II 46; III 9 მარკუს ტულის ციცირონი (იხ. მარ-კო თულელი).

ხ ე რ ს ო ნ ი ა I 126 ხერსონესი (პე-რაკლეა).

ხ ე რ ო ნ ი ა III 22 ხერონეა — ქალაქი ბეოტიაში.

კ ე რ ო დ ე II 3 იუდეველთა მეფე, რომ-ლის დროსაც საღმრთო ისტორიით და-ბადებულა ქრისტე. პეროდემ როცა შეიტყო ბეთლემში ყრმის შობა, მთელ სამეფოში ყრმათა დევნულება ატეხა.

კ რ ო მ ი II 45 რომი.

კ უ რ ი ა II 3.

2. იშვიათი და არქაული სიტყვები

ა რ გ ა ნ ი — კვერთხი, ჯოხი

ბ ა ზ მ ა — სანთი

ბ ო მ ო ნ ი — კერპთაყვანისმცემელთა სალოცავი

დ ა ღ ე ბ ა — იხ. სულის დაღება

დ ა შ რ ო მ ა — დაღლა

დ ე დ ა ზ ა რ დ ა ლ ი — ობობა

დ ა მ ქ ი რ ნ ე — გაჭირვებული

დ ა ჭ ი რ ე ბ ა — გაჭირვება

დ ი კ ა ტ ო რ ი — მკვერმეტყველი

დ ი კ თ ო რ ი — დიქტატორი

დ რ ა პ კ ა ნ ი — ფულის ერთეული

ე ო რ ე ბ ი, ე ფ ო რ ე ბ ი — სპარტაში ყოველწლიურად არჩეული ხუთი კაცი, რომელთაც ევალებოდათ ყველა თანა-მდებობის პირთა და თვით მეფეთა ზე-ღამხედველობა.

თ ა თ ა რ ი — მაჰმადიანი

თ ე თ რ ი — ფულის ერთეული

კ ა მ ე დ ი ა — კომედია

კ ა რ ა ბ ლ ი — გემი

კ ი ლ ი — მცირე რამ წუნი

კ ი ნ ი კ ი — კინიკოსთა (კინიკოსთა) ფი-ლოსოფიური სკოლის წარმომადგენელი

კ ო მ ი ც ი — კომედიანტი
 მ ა რ მ ე ნ ი ო — ბედი, ბედისწერა
 მ ე რ ო ჭ ი კ ე — როქიის (უღუფის)
 შემგროვებელი
 მ ი ზ დ ი — ქირა
 მ ო ა ბ ა დ ნ ი — მებადურნი
 მ ი ნ ა ლ თ ე ნ ი — ფულის ერთეული
 მ უ ლ ნ ი — ებანი.
 მ უ რ ა ს ა — „სპარსთა ენაა, ქართუ-
 ლად მოოქეილი ჰქეიან“ (საბა).
 ნ ა რ უ ჭ ი — „პირველ ნაყოფი, პირველ
 ქმნილი და შემოღებული საქმე, უცხო
 და ახალი ხელოვნებითა“ (საბა).
 ნ ა ყ რ ო ვ ა ნ ე ბ ა — უწყისო სიმაძღრე
 ნ ა მ ი ზ დ ი — დაქირავებული
 ს ა დ ი ლ ი — დილის საქმელი
 ს ა ი ა — უჭრელი
 ს ა რ ჭ ე ლ ი — საქმის გარიგება
 ს ა რ ვ ა გ ი ა ნ ი — ვარგისიანი; მომკი-
 რნე
 ს ა რ ვ ა გ ო ბ ა — ვარგისიანობა; მომკი-
 რნეობა
 ს ა ხ ე ლ ო — თანამდებობა, რაიმე ხელო-
 ბის ცოდნა
 ს ე ფ უ რ ო ბ ა — „ესე იგი არს მრავალ-
 ყერ ქმნით საქმე გაიადვილოს რაი ენე-
 ბის საქმელად, გინა სწავლად (ითიკაში)
 (საბა).
 ს თ ნ ა ე ს — მოსწონს

ს ი რ ჩ ა — კათბა ქიქისა
 ს ტ რ ა ფ ჩ ი — ვექილი
 ს უ ლ ის დ ა ლ ე ბ ა — გაჩუმება
 ტ ი ა რ ტ უ მ ი — თეატრი
 უ ბ რ კ მ ა — დააბრკოლა
 უ დ ა რ ე ს ი — შეუდარებელი
 უ ს ა რ ე ა გ ო — გამოუყენებელი, არა-
 მომჭირნე
 უ ე უ ა ნ ა წ ბ ი ლ ა — „უკუწილდება,
 საკდემლის საქმეზე შერცხობა და დაკრ-
 თობა“ (საბა)
 ფ ა რ ე ზ — „განუუთა, ზღუდე, გინა
 ღონის მიღება“ (საბა)
 ფ ლ უ რ ი — ფულის ერთეული
 ყ ა ზ ა ხ ი — კაზაკი (რუს.)
 შ ე მ უ ს რ ე ა — დამტყრევა, დამსხე-
 რევა
 ჩ ი ნ უ რ ი — ჩინური კერპელი თიხისა
 ჩ ა ხ ე ი — პარკი
 ქ ა რ ა ფ ი — დიდი კლდე
 ხ ა მ ს — „ჭერ არს თუ მართებს“ (საბა)
 კ ა ლ ა კ ი — კუჩქული
 კ ი ჭ ნ ა უ რ ი — აბრეშუმის
 ძ ე ი რ ი — ბოროტებით
 ჰ ო რ ო ლ ი — გრძელი შუბი

СОКРАТОВО УЧЕНИЕ И РЕЧЕНИЯ РАЗНЫХ ФИЛОСОФОВ

Текст, исследование, комментарий, словарь

Резюме

Изучение истории возникновения и развития жанра апофтегмы в мировой, а в частности русской и грузинской, литературах приобретает актуальный характер. Апофтегма относится к числу так называемых изречений или высказываний. В эту категорию входят также гномы, афоризмы, максимы, сентенции и т. д.

В истории древних литератур отмечается сильное увлечение дидактическим жанром этого рода. Так, например, древнегреческая литература весьма богата назидательными изречениями. В частности, широко представлен в ней жанр апофтегматы. На греческой же почве зародилась традиция сборников изречений, первоначально с педагогическими целями. По ним изучались отдельные фрагменты произведений и составлялись сборники философских высказываний, которые служили делу изучения или пропаганде различных философских систем.

В эллинистическую эпоху для популяризации морально-философского учения последователей киников и кирийцев была создана особая литературная форма диатриба. Создателем этой литературной формы был Блон Борисфенский (I половина III в. до н. э.). Большую популярность этим киновским сборникам создали стоики. Представители этой философской школы часто пользовались диатрибой для пропаганды своих идей. Ученику Эпиктета Флавию Арриану принадлежит «Рассуждения Эпиктета» (8 книг). Из них до нас дошло только 4 книги (в основном запись бесед Эпиктета).

Перипатетику Фефрасту принадлежит сборник «Нравственные характеры».

Самым древним сборником изречений, дошедших до нас, являются «Афоризмы» Гиппократы (V в. до н. э.).

Для определенной части эллинистического общества была характерной потребность в легком чтении, поэтому возникли целые серии кратких отрывков по любому вопросу. Образцами этого типа произведений являются сборники Полиэна и Клавдия Эллана (приблизительно 170—230 гг.), Афиней (акме приблизительно около 200 лет), Флавиана Филострата (приблизительно 170—244 гг.), Максима Тирского (приблизительно 125—185 гг.), Лукяна (II в.), Диона Христома (приблизительно 40—112 в.).

Автором большого морально-философского афористического сборника был Плутарх (I в.). Самым значительным из сборников такого плана, дошедших до нас, является «Жизнеописания и мнения знаменитых философов» Диогена Лаксартского (III в.). Это своеобразный учебник греческой философии, который представляет собой собрание цитат, выдержек и анекдотов разных древних философов. Такой же характер в эллинистическую эпоху носит и историческая литература.

В эллинистическую и Византийскую эпоху сборники изречений приобрели эклектический характер. К изречениям античных авторов прибавился материал, взятый из переводных древнееврейских произведений. В христианской греческой литературе переделывались на свой лад сборники, полученные в наследство. Характерной для них особенностью становилась ярко выраженная назидательная тенденция. Именно этот моральный элемент роднит их с высказываниями и изречениями мудрецов древнего мира.

Большую популярность приобрели апофтегмы в средние века. Целый ряд сборников изречений, возникших в христианской Византии, были переведены на славянский язык уже в XI в. Начиная с XVII в. России интенсивно стали переводиться памятники мировой литературы. Причиной было постепенное сближение и знакомство с европейской культурой. В эту эпоху большей частью посредниками при ознакомлении с новыми версиями иностранных сюжетов оказывались не византийская, а чешская и польская литературы.

В польской литературе большой популярностью пользовались сборники «Апофтегмат» Николая Рея (XVI в.), Витковского и Бениаша Будного (XVII в.).

В основу русского перевода легло издание апофтегм Бениаша Будного. В рукописях этого перевода сохранился план всех четырех книг польского сборника, а в печати появились только три книги: под заглавием «Апофтегмата, то есть Кратких витиеватых и нравоучительных речей книги три».

В Грузии дидактическая литература издавна пользовалась известной популярностью. Еще до X века были переведены сборники афоризмов и сентенций христианского аскетическо-мистического характера. В эпоху Возрождения в Грузии вновь появляются сборники апофтегм. Многие из них были составлены из высказываний, афоризмов и сентенций философов, правителей и выдающихся личностей древнего Востока и Греции и носили светскую окраску. В XVIII веке сборники апофтегм переводятся здесь с русского языка.

Самым значительным из этих сборников является «Апофтегмата», переведенная с вышеупомянутого русского сборника (в основе которого был сборник Бениаша Будного) одним из деятелей грузинской московской колонии Эрасти Туркестанишвили, видимо, по просьбе Вахтанга VI (1675 — 1737 гг.). Русские издания «Апофтегматы», восходящие к эпохе Петра I, как и позднейшие, появившиеся уже во второй половине XVIII века, в эпоху расцвета русского классицизма пользовались в стране большой популярностью.

Интерес Вахтанга VI к этому памятнику, очевидно, обусловлен был многовековыми традициями грузинской литературы в области перевода дидактически-моралистической литературы. Кроме того, заслуживает внимания и то обстоятельство, что в бытность свою в России Вахтанг VI познакомился с новыми западноевропейскими идеями просвещения. Это еще больше обострило его интерес к «Апофтегмате», в которой были собраны все изречения философов и других известных личностей, знакомых Вахтангу из разных других источников. Стало быть Вахтангу было известно и то, что одна из основных тез просветителей во главе государства должен находиться образованный и эрудированный монарх — берет начало из произведений авторов древней Греции, в частности, из учения Платона.

В нашей книге сделана попытка определить характер этого сборника, его специфику время и историю его создания. Установление первоисточников «Апофтегматы» усложняется тем, что древний мир изобилует сборниками изречений, среди которых трудно выявить архетип книги Бениаша Будного. Предполагают, что в основе «Апофтегматы» лежит сборник, составленный Плутархом. Однако считать источником «Апофтегматы» один какой-нибудь сборник не совсем правильно. На наш взгляд, это труд компилятивного характера, составитель которого пользовался многочисленными источниками самого различного профиля: это и труды античных философов, и исторические сочинения, и разные компилятивные сборники. Вероятно, составитель использовал

для своих целей антологии Иоанна Стобийского и Диогена Лаэртского. Рассмотрение «Жизнеописаний и мнений знаменитых философов» Диогена Лаэртского наряду с «Апофтегматой» убеждает нас в этом. Из работ Плутарха составитель использует только одну часть исторического труда, а именно «Меткие изречения лакедемонян» (ср. III книгу «Апофтегматы»). Источником для изречений софистов берется «Пир софистов» Афиней и «Жизнь софистов» Филострата. Для афоризмов книжков материалом послужили «Диоген, или о доблести» Диона Хрисостома и «Предпочитать ли книжеский образ жизни?» Максима Тирского.

Наши выводы по поводу разноисточникового происхождения сборника «Апофтегматы» закреплены еще и тем, что здесь обильно используется исторический материал, например, «История» Геродота. Наше предположение доказано путем сличения соответствующих пассажей Геродота с «Апофтегматой». Составитель порой без изменений переносит из Геродота в свой сборник эпизоды жизни Солона, Креза, Дария, Артабана, царя Индии Пора, царя Египта Амасиса и других.

Одним из основных источников для составителя являлась также античная эпистолярная и псевдоэпистолярная литература, которая особенно ценна, поскольку зерном почти каждого письма служит апофтегма. Эти письма прославляют героев классической древности и проповедуют книжностоическую мораль. Большая часть дошедших до нас писем принадлежит Сократу и его ученикам. В них сохранились диалоги Диогена Синапского с Александром Македонским, Аристиппа Киринейского с королем Сицилии Дионисием и т. д. Большую услугу оказывает эпистолярная литература и в отношении восстановления изречений древних стоиков.

Что касается времени происхождения данного сборника, то нужно предполагать, что возник он не раньше IV—V веков нашей эры. Эта мысль основана на том, что в сборнике рядом с античными авторами находятся представители тех философских течений, которые принадлежат как эллинистическому периоду, так и началу новой эры. Кроме того, большинство источников, используемых составителем, принадлежит I—III столетиям нашей эры. Этот сборник не мог возникнуть и после V века, поскольку к этому времени так возросло значение христианства, что исключалась возможность создания книги, в которой упоминаются философы только дохристианского периода. Кроме того, это единственный из сборников изречений, дошедших до нас, в который не внесе-

ны апофтегмы, принадлежащие представителям христианских аскетов.

Следовательно, сборник должен был быть составлен в IV или начале V века, когда эдиктом императора Константина христианство было объявлено государственной религией. Оно начало укреплять свои позиции. Проводники этого мирозерцания стремились подчинить своему влиянию все сферы духовной жизни, в том числе и художественную литературу. Рядом с таким опасным соперником языческая литература мобилизует все свои силы и переживает кратковременный и последний подъем. Как раз в это время стало нужным составление сборника типа «Апофтегматы», чтобы показать апологетам христианства ту мудрость, те высокие интеллектуальные возможности, которые были характерны для античного мира.

В своем исследовании мы касались вопросов степени достоверности авторства дошедших до нас апофтегм. С этой целью мы по возможности изучили изречения и этические системы известных людей, философов и тех философских школ, к которым принадлежат мыслители, представленные в «Апофтегмате».

Сравнительный анализ дошедших до нас источников с «Апофтегматой» проливает определенный свет на интересующие нас вопросы и дает возможность сделать вывод: Действительно, основной материал сборника дошел до нас без изменения. Лишний раз в этом убеждает сравнение «Апофтегматы» с другими грузинскими апофтегматическими сборниками. Многие изречения «Апофтегматы» находят параллель с древнегрузинскими апофтегмами, только с некоторыми отклонениями: 1) часто один и тот же гном разных сборников приписывается разным авторам; 2) упоминается без автора; 3) или же искажается имя автора. Вероятно, все сборники берут начало из одного источника, но впоследствии они входят в грузинскую литературу через разные каналы: греческий, русский и восточный, или же являются компиляцией ранее существовавших грузинских сборников.

Грузинский критический текст «Апофтегматы», установленный на основании сличения пяти лучших списков (S 4500, Q 548, H 621, A 1702, A 563), публикуется впервые.

«Апофтегмата» как практическое руководство и учебник пользовалась особой популярностью среди грузин. Об этом свидетельствует большое количество сохранившихся рукописей (30). Ни один из известных списков не передает полностью редакцию самого Эрасти Туркестанишвили. Почти все тексты (за небольшими исключениями) искажены.

Так как мы не имеем автографа Э. Туркестанишвили, трудно установить, что представлял собой первоначальный текст и содержал ли он все три книги.

Этот вопрос возник в связи с тем, что интересующие нас рукописи делятся на два редакционных типа. Первый, ранний тип рукописей «Апофтегматы» содержит лишь две части, а расширенная редакция «Апофтегматы» состоит из трех книг и является почти буквальным переводом.

Существование краткой редакции несомненно обусловлено тем обстоятельством, что Вахтангу VI для своих целей, т. е. для переложения в стихи, нужны были именно I и III книги. Все те рукописи, которые содержат стихотворные и прозаические редакции, состоят из двух книг. Краткая редакция весьма своеобразна. При изучении ее отношения к русскому подлиннику возникает много интересных вопросов. Особого внимания заслуживает список S 4500, в котором, по нашему мнению, лучше других сохранился первоначальный текст перевода. Список выполнен по повелению Вахтанга VI в 1733 году его секретарем Мелхиседеком Кавкасидзе. Этот список содержит прозаическую и стихотворную редакцию. Последняя выполнена самим Вахтангом VI. Именно сопоставление этой рукописи с русским подлинником показывает, что прозаическая грузинская редакция «Апофтегматы» представляет собой свободный перевод. Переводчик дал совершенно новую редакцию «Апофтегматы», в ряде случаев по-своему изменив текст. В грузинской редакции по сравнению с русским подлинником мысль зачастую передается кратко, но ясно и доходчиво. Видно, автор краткой редакции при переводе сборника придерживался своей собственной линии. Поэтому иногда он не переводит места, которые для него по каким-либо соображениям неприемлемы. Переводчик, как правило, опускает повторения.

Учитывая эти особенности, для установления критического текста мы приняли за основу рукопись 4500, которая, судя по многим признакам содержит текст менее других подвергшийся «правке». Для восполнения некоторых неполных и неясных мест текста, были использованы следующие рукописи: Q 548, H 621, A 1702, A 563.

Несмотря на то, что перевод в целом выполнен добросовестно, кое-где все же встречаются отдельные неточности, вызванные очевидно тем обстоятельством, что переводчик не всегда правильно понимал смысл оригинала.

Сравнительный анализ русского и грузинского текстов (здесь мы приводим некоторые примеры точных переводов и вносим в них исправления) дает возможность сделать вы-

вод: переводчик испытывал трудности при передаче иностранных реалий, которые опускал, а также при передаче смысла ряда слов. Некоторые неточности идут от русского подлинника, которому присущ ряд серьезных искажений и ошибок, поскольку русский переводчик стоял перед теми же сложностями, что и грузинский.

Рукописи в процессе многократной переписки подверглись значительной стилистической правке. В отдельных случаях неточно переданы географические термины и собственные имена; кое-где попадаются руссизмы. В языковых искажениях текста рукописи, возможно, повинен и переписчик. К простейшему виду ошибок можно причислить те случаи, когда ясно, что переписчик не смог разобраться в тексте и старается скопировать графический образ слова. Различия, полученные подобным механическим путем, существенно отличаются друг от друга. Здесь и механическое смешивание букв и замена одного слова другим, сходным по звучанию.

Сопоставление грузинских списков с русским изданием еще раз убеждает в том, что это не результат механического труда переводчика. Так из года в год уточнялось, дополнялось новыми элементами заглавие книги, менялась ее композиция, язык и внешний вид.

Несмотря на указанные лягусы, грузинский переводчик нередко проявлял немалое умение, подобрав соответствия. Так наше внимание привлекло заглавие первой и основной книги сборника «Сократово речение». В русском подлиннике читаем: «Сократово учение».

Так совершенно сознательная интерпретация заглавия указывает на глубокое знание переводчиком античной философии. С IV века до нашей эры диалог является классической формой философской прозы. Наибольшее распространение получила эта форма в сократических философских школах. Известно, что Сократ оказал огромное влияние на последующие поколения и философские школы. Среди этих школ особо отличаются аскетическая школа киников и гедонистическая школа киренайцев. Кинизм внес в литературу стиль серьезной шутки и определил развитие таких художественных форм, как диатриба, хрия, апофтегма. Как видно, это хорошо было известно грузинскому переводчику, назвав первую книгу «Сократово речение», зная, что Сократ и его ученики апофтегму использовали для поисков и установления истины.

«Апофтегмата» знакомила читателя с другим миром, с другой жизнью, возникшей в древней высококультурной

среде. В ней жестоко бичуются человеческие пороки и восхваляются добродетель, трудолюбие, великодушие. Это моральная мудрость учит нас не возноситься в богатстве, не падать духом в беде, любить истину, мудрость и высокие нравственные качества человека. В «Апофтегмате» поражает свобода мыслей и смелость выражений, привязанность к друзьям и злоба к врагам, почтение к образованным людям, уважение к добру, знание жизни и презрение к самодовольным и незадачливым правителям.

«Апофтегмата», тесно связанная с многовековой античной литературой, вошла в сознание грузинского народа как неотъемлемая часть его культуры.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ღ ა ლ ი ძ ო წ ე ნ ი ძ ე — აპოთეგმური კრებული „სიტყვისგება სოგრატი- სი“, მისი წყაროები და ლიტერატურული ისტორია (ნარკვევი) . . .	3
აპოთეგმატა, რომელ არს შემოკლებულთა რიტორებრივთა და წესისა მასწავ- ლებლთა სიტყვათა წიგნი საში:	25
წიგნი პირველი — მოკლედ სიტყვისგება სოგრატიისი და სხვათა ფილოსოფოსთა	27
წიგნი მეორე — მოკლედ გამოსახსნელი ამბავი კეისრებისა, სხვათა მეფეთა და მხედართმთავრებისა	71
წიგნი მესამე — რომელსა შინა არიან ამბავნი ლაკედემონელთანი	80
შენიშვნები	89
ლექსიკონი	93
Сократово учение и решения разных философов (резюме)	104

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

•

გამომცემლობის რედაქტორი ე. ქოღუა
ტექნორედაქტორი ნ. ოქუჯაძე
კორექტორი ო. გიგინეიშვილი

გადაეცა წარმობას 24.3.1978; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 6.9.1978;
ქაღალდის ზომა $60 \times 90 \frac{1}{16}$; ქაღალდი № 2; ნაბეჭდი თაბახი 7,5;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 7,1;

უე 01159; ტირაჟი 1500; შეკვეთა № 1090;
ფასი 85 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Напечатано по постановлению Редакционно-издательского

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН ГССР, Тбилиси, ул. Кутузова, 19

Древнегрузинские философские памятники,
тексты и разыскания. VII.

**СОКРАТОВО УЧЕНИЕ И РЕЧЕНИЯ РАЗНЫХ
ФИЛОСОФОВ**

Текст подготовила к изданию,
исследованием и словарем снабдила
Лали Георгиевна Дзоценидзе

(На грузинском языке)

ქველქართული ფილოსოფიური ძეგლები
ბეჭდები და ძიებანი

1. ივანე პეტრიწი. სათნებათა კიბე. გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო ივანე ლოლაშვილმა. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1968, 270 გვ., ტირაჟი 2000, ფასი 1 მან. 23 კაპ.

2. სწავლანი და სიბრძნენი ფილოსოფოსთანი. გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ივანე ლოლაშვილმა. გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1968, გვ. 104, ტირაჟი 2000, ფასი 43 კაპ.

3. ივანე ლოლაშვილი, არეოპაგიტის პრობლემები. გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1972. გვ. 180, ტირაჟი 5000, ფასი 82 კაპ.

4. ივანე ლოლაშვილი. ფსევდო-დიონისესა და პეტრე იბერიელის იდენტურობის პრობლემა ქართულ და ევროპულ მეცნიერებაში. გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1973, 120 გვ., ტირაჟი 600. ფასი 35 კაპ.

5. ივანე ლოლაშვილი. არსენ იყალთოელი. ცხოვრება და მოღვაწეობა. გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1978, 164 გვ., ტირაჟი 10.000. ფასი 1 მან. და 20 კაპ.

7. სიტყვის-გება სოგრატისი და სხვათა ფილოსოფოსთა. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო ლალი ძოწენიძემ. გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1978, 115 გვ., ტირაჟი 1500, ფასი 85 კაპ.
